

**MAAILMANRAKENTAMISEN JA SPATIOTEMPORAALISTEN MAAILMANRAKENTAJIEN TARKASTELUA
HYPNOTERAPEUTIN DISKURSSISSA**

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopistossa
syyskuussa 2004

Ursula Hämäläinen

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
HÄMÄLÄINEN, URSULA:
Maailmanrakentamisen ja spatiotemporaalisten maailmanrakentajien
tarkastelua hypnoterapeutin diskurssissa
Pro gradu -tutkielma, 79 s.
Suomen kieli
Syyskuu 2004

Tutkielmassa tavoitteena on kuvata sitä, kuinka hypnoterapeutti rakentaa diskurssillaan maailmoita ja keskittyä maailmanrakentajien tarkastelussa lähinnä aikaan ja paikkaan. Kyseessä on tapaustutkimus ja kohteena ammattikieli, joka perustuu pitkälti erilaisiin terapia- ja hypnoositeknikoihin ja on luonteeltaan ohjailevaa. Tutkimuksen lähestymistapa on semanttispragmaattinen ja teoriatausta koostuu lähinnä kognitiivisen semantiikan alueen lähteistä.

Aineisto koostuu noin neljästä ja puolesta tunnista äänitallenteita, jotka on tehty hypnoterapiatilanteissa ja kattaa vain hypnoterapeutin osuuden. Litteraatio on koodattu sovellusalueen, terapian ja terapiakerran mukaisesti.

Hypnoterapeutin diskurssissa maailmoita rakennetaan sekä aikuiskielelle tyypillisellä tavalla, joka perustuu rationaaliseen maailmankuvaan, että maagiseen aikakäsitykseen perustuvan aikamatkailun kautta. Niinpä maailmoita luodaan ja niitä aktivoidaan sekä spatiotemporaalista näyttämöä että liikkeen määränpäättä ilmaisevien spatiotemporaalisten lokaatioiden avulla. Välittömän ja tulevan mahdollisen maailman aikaa ja paikkaa hallitsee abstraktinen ulkoisesti sidonnainen tilan ilmaus, jonka tehtävänä on rakentaa mahdollinen maailma. Se toimii tavallaan laajimpana näyttämönä.

Kun ohjatussa kuvittelussa käsitellään mennyttä, luodaan usein kaksi maailmaa rinnan: tunnetun todellisuuden alueen maailma ja mahdollinen maailma. Menneen tunnetun todellisuuden referointi voi toimia tilanrakentajana kuvitteluun. Hypnoterapiadiskurssille luonteenomaista on toisto, mikä näkyy myös deiktisen keskuksen eksplisiittisenä siirtona ohjatun kuvittelun alkaessa, vaikka referointi olisikin jo siirtänyt sen.

Temporaaliset maailmanrakentajat tuntuvat olevan ensisijaisia ja hallitsevan spatiaalisia maailmanrakentajia. Lauseenjäsenistä maailmanrakentajina toimivat ajan adverbiaalit ja temporaaliset adverbiaalilausekkeet sekä tempukset. Paikkaa luodaan paikan adverbiaaleilla.

Asiasanat: mahdollinen maailma, maailmanrakentaminen, maailmanrakentajat, aika, paikka

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimustehtävä ja lähtökohdat.....	1
1.2. Aineisto.....	2
1.3. Teoreettista taustaa.....	3
1.3.1. Mahdollinen maailma.....	3
1.3.2. Maailman rakentaminen.....	7
1.3.3. Maailman rakenne.....	10
2. MENNYT MAAILMA.....	13
2.1. Mennyt tunnettu todellisuus ja mennyt mahdollinen maailma.....	13
2.2. Menneen tunnetun todellisuuden referointi.....	14
2.3. Deiktisen keskuksen eksplisiittinen siirtäminen.....	18
2.4. Ankkurointi.....	21
2.5. Maailmanrakentajat.....	23
2.5.1. Aika maailmanrakentajana.....	24
2.5.1.1. Ajan adverbiaali.....	28
2.5.1.2. Tempus.....	31
2.5.2. Paikka maailmanrakentajana.....	35
3. VÄLITÖN MAHDOLLINEN MAAILMA.....	39
3.1. Välittömän mahdollisen maailman luominen.....	39
3.2. Maailmanrakentajat.....	43
3.2.1. Aika maailmanrakentajana.....	43
3.2.1.1. Ajan adverbiaali.....	43
3.2.1.2. Tempus.....	45
3.2.2. Paikka maailmanrakentajana.....	47
3.2.3. Aikaa ja paikkaa hallitseva abstraktinen ulkoisesti sidonnainen tila.....	50
4. TULEVA MAHDOLLINEN MAAILMA.....	55
4.1. Tulevan mahdollisen maailman luominen.....	55
4.2. Maailmanrakentajat.....	56
4.2.1. Aika maailmanrakentajana.....	56
4.2.1.1. Ajan adverbiaali.....	56
4.2.1.2. Tempus.....	60
4.2.2. Paikka maailmanrakentajana.....	68
4.2.3. Aikaa ja paikkaa hallitseva abstraktinen ulkoisesti sidonnainen tila.....	71
5. LOPUKSI.....	74
LÄHTEET.....	76

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimustehtävä ja lähtökohdat

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on kuvata sitä, kuinka hypnoterapeutti luo diskurssillaan maailmoita ja keskittyä maailmanrakentajien tarkastelussa lähinnä aikaan ja paikkaan. Tutkimuksen lähestymistapa on semanttispragmaattinen.

Kyseessä on tapaustutkimus ja kohteena ammattikieli, joka perustuu suurelta osin erilaisiin terapia- ja hypnoositekniikoihin ja on luonteeltaan ohjailevaa. Hypnoterapia voidaan lyhyesti määritellä hypnoosissa, rentoutuneena toteutetuksi etupäässä mielikuvia, viestejä ja suggestiota¹ hyödyntäväksi psykoterapiaksi (Korhonen 1999: 163). Hypnoosityöskentely jaetaan neljään eri vaiheeseen: alkuselvittelyt, induktio eli hypnoositilaan johdattelu, hypnoositilan eli transsin aikana tapahtuva työskentely ja transsista herättäminen (ks. esim. Tenkku 1995: 29).

Hypnoterapia kattaa menetelmällisesti suhteellisen laajan alueen, koska siihen voidaan sisällyttää myös suuri osa ei-hypnoottisista menetelmistä. Tekniikan valinta perustuu pitkälti siihen kuvaan, mikä terapeutilla on oireen laadusta ja hoidettavasta henkilöstä. Mitä laajempi tieto ja näkemys terapeutilla on eri psykologisista koulukunnista ja niihin liittyvistä tekniikoista, sitä suurempi mahdollisuus hänellä on soveltaa näitä hypnoterapiaan. (Hilden 1987: 74.) Hypnoosia voidaan myös soveltaa hyvin moneen eri kohteeseen (ks. esim. Kallio ym. 1997; Luukkala 1998; Tenkku 1999). Tämän tutkimusaineiston sovellusalueet kuuluvat tyypillisiin hypnoosin käyttökohteisiin (Kallio ym. 1997).

¹ Suggestio voidaan määritellä esim. vaikutusideaksi, eräänlaiseksi suostutteluksi (Tenkku 1999: 20).

Hypnoosi on edelleenkin hyvin kiistelty ilmiö. Ei ole olemassa mitään yleisesti hyväksyttyä teoriaa selittämään sitä. Teoriat voidaan jakaa kahteen pääryhmään, joista varhaisimmat pitävät hypnoosia transsitilana, johon liittyy sille tyypillisiä psykologisia ja neurofysiologisia muutoksia. Rooliteoriat puolestaan pitävät hypnoosia lähinnä sosiaalipsykologisena ilmiönä, jota selittävät oudon tilanteen luoma hämmennys ja hypnotisoitavan pyrkimys vastata tilanteen vaatimukseen asettumalla hypnotisoidun rooliin. (Aukee 1995; ks. myös Concar 1998.) On myös esitetty mielipiteitä tilan ja roolin sekoittumisesta erottamattomasti yhteen hypnoosissa (mm. Aukee 1995).

Nykyisten aivotointojen kuvantamismenetelmien avulla voidaan mieltä tutkia aivan uusilta suunnilta, ja myös hypnoosi kuuluu uuden tieteenalan, kognitiivisen neurotieteen tutkimuskohteisiin. Hypnoosin tehosta on myös vahvaa kontrolloituihin tutkimuksiin perustuvaa näyttöä. (Kallio ym. 1997; Concar 1998.)

1.2. Aineisto

Aineisto koostuu noin neljästä ja puolesta tunnista äänitallenteita, jotka on tehty hypnoterapiatilanteissa. Alun perin lupa tallentamiseen ja tallenteiden mahdolliseen käyttöön opetus- ja tutkimustarkoituksiin on saatu. Litteroitu materiaali ei käsitä mitään asiakkaiden tunnustietoja. Litteraatioon on merkitty x-kirjaimella erisnimet silloin, kun niitä ei ilmauksen kärsimättä ole voinut jättää pois. Aineisto kattaa vain hypnoterapeutin diskurssin.

Aineisto jakautuu kolmeen eri sovellusalueeseen: 1) hypnoterapia jännitysten, ahdistuneisuuden ja pelkojen hoidossa, 2) hypnoterapia riippuvuusongelmien hoidossa ja 3) hypnoterapia somaattisen ja psykosomaattisen oirehdinnan hoidossa. Sovellusalueet ovat määrällisesti samanarvoisia. Litteraatio on koodattu sovellusalueen, terapian (onko kyse saman vai eri asiakkaan terapiasta) ja

terapiakerran (saman asiakkaan eri terapiakerta) mukaisesti: JAP / RII / SPS 1 a, 1 b jne., 2 a, 2 b jne.

Hypnoosityöskentelyn vaiheista aineisto kattaa muut paitsi alkuselvittelyvaiheen. Tosin kaikki tallenteet eivät sisällä induktio- ja herättämisvaihetta. Käytännössä analyysi aiheen rajaamana kohdistuu hypnoositilan aikana tapahtuvan työskentelyn vaiheeseen.

Litteraation transkriptio on karkeaa, normaalia kirjoitusta muistuttavaa. Tauot on merkitty myös karkeasti kauttaviivoin siten, että yksi viiva (/) merkitsee lyhyttä, kaksi viivaa (//) edellistä pitempää ja kolme viivaa (///) pisintä taukoa.

1.3. Teoreettista taustaa

1.3.1. Mahdollinen maailma

Kielitieteessä on laajalti hyväksytty ajatus, että lause koostuu modaalisisista tekijöistä ja propositiosta, mutta käsitteiden käytössä esiintyy vaihtelevuutta (mm. Fillmore 1968; Halliday 1985; Palmer 1986; ks. myös Koski 1985)². Puheaktiteoriassa tätä jakoa vastaa propositionaalisen aktin erottaminen illokutiivisesta aktista (Austin 1962; Searle 1969). Propositio on jonkin todellisessa tai kuvitellussa maailmassa vallitsevan asiointilan kielellinen vastine ja koostuu predikaatiosta ja viittauksista erilaisiin tarkoitteisiin (Kangasniemi 1988: 45). On tavallista, että lause tai lausuma sisältää useita propositioita ja propositio useita predikaatioita (Orpana 1988: 27). Reboulin (2001) mukaan referenssi ja predikaatio ovat puheakteja, jotka tuottavat yhdessä propositioita ja erikseen edellä mainitussa järjestyksessä viittaavat ja predikoivat.

Modaaliainesten avulla puhuja puolestaan voi omasta näkökulmastaan käsin ja ikään kuin ulkopuolelta operoida propositiota

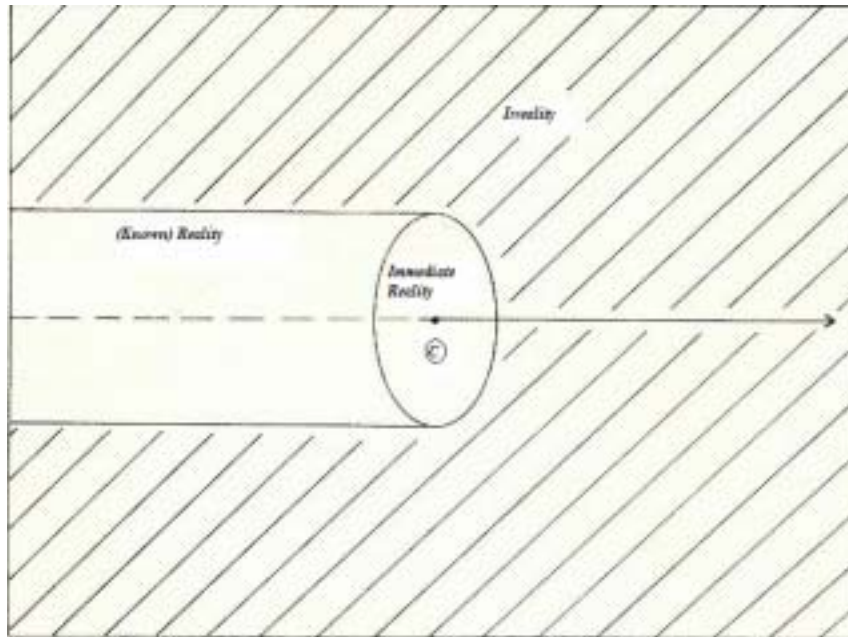
² Käyttötavat poikkeavat toisistaan erityisesti siinä, katsotaanko propositiolla olevan totuusarvoa ja siinä, katsotaanko ajallisen viittauksen kuuluvan propositioon vai modaalitekijään (Kangasniemi 1988: 41).

itse proposition koskematta. ”Välittäessään jonkin määräreferentteihin sidoksisen ajallispaikallisen asiintilan hän samalla voi suhteuttaa sen erilaisiin proposition ulkopuolelle jääviin asioihin, esimerkiksi puhehetkeen, omaan tietämykseensä, omiin mielipiteisiinsä tai yleisesti hyväksytyihin käsityksiin, erilaisiin todellisuuksiin (mahdollisiin maailmoin)”. (Orpana 1988: 28.)

Kosken (1985) mukaan proposition määrittelyssä keskeisiä kysymyksiä ovat mahdollisen maailman käsite ja toden ja epätoden distinktio. Mahdollisen maailman (possible world) käsite perustuu logiikan määritelmiin (arkipuheen tasolla puhumme tapauksesta tai tilanteesta). Reaalimaailma eli se maailma, jossa elämme on yksi mahdollisista maailmoista. Olemme kykeneviä kuvittelemaan ja puhumaan siitä, mitä voisi tapahtua, jos maailma olisi toisenlainen. Jokaiselle propositionille voidaan löytää joukko mahdollisia maailmoita, joissa se on tosi ja vastaavasti mahdollinen maailma on niiden propositionien joukko, jotka ovat tosia siinä eli kuvaavat sitä. (Allwood ym. 1980: 33–34.) Puhtaan logiikan näkökulmasta on yhdentekevää puhummeko kuvausten joukon määrittävän mahdollisten universumien eli maailmoiden joukkoa vai mahdollisia asiintiloja samasta universumista (Lyons 1977: 161–167).

Ronald Langackerin (1991: 242) episteeminen perusmalli³ (the basic epistemic model) kuvaa erilaisia todellisuuksia tai maailmoita. Kyseessä on aina tietyn havainnoijan eli puhujan tekemästä päätelmästä sen suhteen, mikä tapahtuma tai asiintila on hänen tietämyksensä mukaan totta ja mikä ei. Kyse on siis subjektiivisesta katsantokannasta suhteessa maailmoiden sijoittumiseen.

³ Suomennos Herliniltä (1998: 102).

KUVIO 1⁴. Episteeminen perusmalli

Tunnettu todellisuus (known reality) on kuvattu koko ajan kasvavana ja eteenpäin kehittyvänä lieriönä, jonka päässä on välitön todellisuus (immediate reality) eli tässä ja nyt -todellisuus, johon on suora pääsy havaitsemisen kautta toisin kuin muihin todellisuuksiin. (Langacker 1991: 242–243.) Puhuja voi reaalisen maailman eli todellisuuden tilanteista puhuessaan välittää asiointiloja, jotka ovat hänen näkökulmastaan tosia, mutta yhtälailla hän voi myös puhua sellaisista asiointiloista, jotka ovat hänen tietämyksensä mukaan vain mahdollisesti tosia (Orpana 1988: 33). Langacker (1991: 242–243) nimittää tunnetun todellisuuden ympärille rakentuvaa maailmaa termillä *irreality*, josta tässä työssä käytetään nimityksiä *irreaalinen* tai *mahdollinen maailma* tai *todellisuus*⁵.

Langackerin episteemisessä mallissa on siis kyse tietyn puhujan tekemästä päätelmästä sen suhteen, mikä tapahtuma tai asiointi on hänen tietämyksensä mukaan tosi ja mikä ei. Puhetapahtuman

⁴ Esimerkkikuvion lähde: Langacker 1991: 242, fig. 6.1.

⁵ Herlin (1998: 103) suomentaa Langackerin *irreality* termillä epätodellisuus.

paikkana on välitön todellisuus, ja tästä asemasta puhuja ja kuulija määrittävät ja käsittävät ilmaisun merkityksen. Puhujalla on suora pääsy välittömään todellisuuteen havaitsemisen kautta, toisin kuin muihin todellisuuksiin. Tämä välitön todellisuus on episteemisen todellisuuden ydin, josta aukeaa asteittain kaukaisempia todellisuuksia. (Langacker 1991: 242–243.)

Langacker pitää aikamuoto-modaalisuussysteemiään puhtaasti modaalisena. Yksinkertainen perussysteemi muodostuu kahdesta oppositiosta: modaalisten merkitsimien läsnäolo tai puuttuminen. Kun puhujalla on suora pääsy tilanteeseen, se näkyy kielessä merkitsimien puuttumisena, kun taas merkitsimien läsnäolo tarkoittaa aina jonkinlaista estettä tässä mielessä. Modaalisten merkitsimien kohdalla kontrasti koskee puhujan tietoa: nollavaihtoehto osoittaa sen, että puhuja hyväksyy tapahtuman osaksi tunnettua todellisuutta. Sitä vastoin merkitsin sijoittaa tapahtuman irreaalisen todellisuuden alueelle. Toiseen oppositioon Langacker viittaa käsitteellä läheisyys, ja siten nykyhetken ja menneen hetken sijasta voidaan puhua yleisemmin lähellä-etäällä-vastakohtasta episteemisellä alueella. Tunnusmerkitön jäsen osoittaa, että tapahtuma on puhujan välittömän todellisuuden piirissä ja tunnusmerkkinen taas kantaa jonkinlaista ei-välittömyyden merkitystä. Jokainen näiden kahden opposition yhdistelmästä sijoittaa tapahtuman tietylle episteemiselle alueelle: välittömän todellisuuden alueelle, ei-välittömän eli tunnetun todellisuuden alueelle, välittömän irreaalisen todellisuuden alueelle tai ei-välittömän irreaalisen todellisuuden alueelle. Langackerin mukaan tulevaisuus kuuluu modaalisuuden piiriin eli sen on tulevassa ajassa mahdollinen todellisuus. (Langacker 1991: 243–249.)

Ne propositiot, jotka kuvaavat Langackerin mallin irreaalisen todellisuuden alueen maailmoita, voidaan käsittää intensionaalisiksi. Käsitepari ekstensio ja intensio voidaan määritellä seuraavasti: ”Lauseen ekstensio on se asiaintila, jonka lause totena kattaa. Lauseen intensio on puolestaan niiden ehtojen joukko, jotka ratkaisevat

millaisen asiointilan lause voi totena kattaa.” (Orpana 1988: 32.) Täten ymmärrämme kielellisen ilmauksen riippumatta siitä, onko se tiettyyn kielenulkoiseen asiointilaan nähden totta, ts. voimme kuvitella sellaisen asiointilan, joka tekee lauseesta toden. Kielellinen ilmaus tavoittaa siis tietyssä todellisuudessa todella vallitsevat asiointilat eli tosiasiat, kuin myös sellaiset asiointilat, jotka ovat tietyn todellisuuden kannalta vain mahdollisia tosiasioita. (Orpana 1988: 32–33; Lyons 1977: 141–147; von Wright 1982: 134–135.) Esim. lause *Koirani puhuu sujuvasti ranskaa* on reaalityodellisuutemme kannalta absurdi ilmaus. Sillä ei ole ekstensiota (intensio kylläkin) meidän todellisuudessamme. Tästä huolimatta olemme kykeneviä kuvittelemaan mahdolliseksi jonkin sellaisen todellisuuden, jossa ilmauksella olisi ekstensio. Tällainen mahdollinen maailma voisi olla vaikkapa sadun maailma, jossa pätevät erilaiset lait kuin meidän maailmassamme. (Orpana 1988: 32–33.)

1.3.2. Maailman rakentaminen

Kun puhumme kuvitelluista tai mieleen palautetuista tapahtumista tai asiointiloista, rakennamme kielen avulla välittömän puhetilanteen rinnalle toisen todellisuuden, joka voi poiketa puhetilanteen reaalityodellisuudesta. Edellä esitelty modaalilogiikasta peräisin oleva termi mahdollinen maailma viittaa juuri tähän toiseen todellisuuteen. Kognitiivisen lingvistiikan alueella puolestaan käytetään samasta ilmiöstä mm. termejä mentaalinen tai konseptuaalinen tila (mm. Langacker 1991; Fauconnier 1985). On syytä korostaa, että reaalityodellisuus on aina puhujan käsitys todellisuudesta. Kieli ei siis ole suorassa suhteessa todellisuuteen. Paul Werth (1999) taas käyttää termiparia diskurssin maailma ja tekstin maailma viitatessaan välittömään puhetilanteeseen ja sen rinnalle diskurssilla luotuun toiseen todellisuuteen. Tekstin maailmalla tarkoitetaan hänen mukaansa deiktistä tilaa, jonka diskurssi – ja erityisesti siinä olevat

deiktiset ja referentiaaliset elementit – alun perin luonut (Werth 1999: 51).

Fauconnierin (1985: 16–34) tilamallissa tilanrakentajiksi (space-builders) hyväksytään heterogeeninen joukko kiellisiä elementtejä, joita voivat olla esim. tietyt verbit, aikamuodot, adverbiaalit ja sivulauseet. Tilanrakentaja on ilmaus, joka voi luoda uuden tilan tai viitata takaisin jo edellä diskurssissa esiteltyyn tilaan. Tilat sisältävät elementtejä ja niiden välillä vallitsevia suhteita ja kielen elementit esittelevät diskurssiin uusia tiloja, tiloissa olevia elementtejä ja näiden välisiä suhteita. Erityyppiset tilat toimivat siinä mielessä samalla tavalla, että jokaisesta tilatyypistä (time space, space space, domain spaces, hypothetical spaces, tenses and moods) voidaan esittää kyseisessä tilassa päteviä predikaatioita, jotka eivät välttämättä ole totta reaali maailmassa. Tilanrakentajia voivat olla esim. *Lenin maalauksessa, Johnin mielessä, vuonna 1929, luultavasti, teoreettisesti, todella, jos A, niin..., joko...tai, Max luulee..., Mary toivoo...* Fauconnierin mukaan nämä tilat ovat aina suhteessa niitä hallitsevaan tilaan (parent space), joka yleensä on puhujan todellisuus. Esim. ilmaus *Lenin maalauksessa sinisilmäisellä tytöllä on ruskeat silmät* esittää Lenin maalauksen tilassa vallitsevan asiointilan: todellisuuden sinisilmäinen tyttö on ruskeasilmäinen.

Fauconnierin (1985) puhujan todellisuus vastaa jokseenkin Werthin (1999) diskurssin maailman käsitettä. Tosin Fauconnier ei rajoita sitä kattamaan vain välitöntä, havaittavissa olevaa todellisuutta, vaan se tuntuu koskevan kaikkea puhujan tietoa maailmasta. Koska Fauconnier pitää tilanrakentajina keskenään niin erilaisia elementtejä ja antaa vain muutamia esimerkkejä kustakin tilatyypistä, on lukijan vaikea hahmottaa niitä yhdeksi luokaksi. Tässä suhteessa Werthin malli selventää huomattavasti tilanrakentamisilmiötä. Werth käyttää termiä maailmanrakentajat (world-builders) vastaamassa Fauconnierin tilanrakentajia.

Werth (1999: 180–194) jakaa diskurssin maailmanrakennuselementteihin (world-building elements), joita ovat deiktiset ja referentiaaliset elementit ja ns. toimintaa eteenpäin vieviin propositioihin (function-advancing propositions). Toimintaa eteenpäin vievät propositiot puolestaan voidaan jakaa useampiin alaryhmiin sen mukaan, mikä niiden funktio on tekstissä. Esim. kertomuksessa niiden funktiona on juonen eteenpäin vieminen (plot-advancing) ja puheakteina raportointi ja kertominen. Diskursiivisessa (discursive) tekstissä taas funktiona on argumentoinnin eteneminen (Argument-advancing) ja puheakteina päätelmien tekeminen, edellytysten esittäminen ym. Ohjailevan tekstityypin funktio puolestaan on päämäärää kohti eteneminen (Goal-advancing) ja siinä käytettyjä puheakteja ovat mm. käskyt ja kehotukset.

Tekstin maailmaa luovia maailmanrakentajatyyppejä ovat aika (tempukset, ajan adverbialit ja temporaaliset adverbialilausekkeet), paikka (paikkaa ilmaisevat adverbit, lokatiivisen merkityksen saavat nominaalilausekkeet, paikkaa ilmaisevat adverbialilausekkeet) ja entiteetit (konkreettiset tai abstraktit nominaalilausekkeet millaisina rakenteina tahansa ja missä tahansa lauseasemassa) (Werth 1999: 187).

Lisäksi malli kattaa kolmentyyppiset alimaailmat (sub-worlds). Ensimmäinen on sellainen, johon on suora pääsy diskurssin maailmasta ja jota kutsutaan deiktiseksi alimaailmaksi (deictic sub-world). Tyypillisin tapaus on sellainen, että vain yksi deiktinen elementti muutetaan tekstin maailmassa ja siten tuotetaan muilta osin samanlainen alimaailma hallitsevaan maailmaan nähden. Tällaisia maailmanrakentajia ovat esim. *10 vuotta aiemmin, myöhemmin samana päivänä* (aika); *10 mailia pohjoiseen, toisaalla metsässä* (paikka). Tällaiset maailmanrakentajat ovat aina eksplisiittisesti suhteessa hallitsevaan maailmaan esim. komparatiivin kautta. (Werth 1999: 187–188, 210–258.)

Toinen alimaailmatyyppi on puolestaan sellainen, johon ei ole suoraa pääsyä diskurssin maailmasta. Selvin esimerkki tällaisesta on asenteen alimaailma (attitudinal sub-world), jossa kyse on puhujan tekemästä, tekstin maailmaan kuuluvan henkilön mentaalisen maailman tulkinnasta. Sen vuoksi tätä tyyppiä ei voida osoittaa todeksi samoin ehdoin, jotka vallitsevat sitä hallitsevassa maailmassa. Tätä alimaailmatyyppiä Werth nimittää henkilöahmopääsyiseksi alimaailmaksi (character-accessible sub-world) ja toteaa, että myös osallistujapääsyiset versiot (todeksi osoitettavissa olevat) ovat mahdollisia. Henkilöpääsyinen alimaailma voi ilmaista kognitiivista (*In John's mind, Mary believed that..., I think, it seems..., Einstein knew..., Sam hopes that..., Bill realized...*), intentionaalista (*Miriam wanted to..., in order to..., so that..., you must...*) tai representaation (*in the picture, according to Leavis, Carol dreamed that..., on tv, in the story*) tilaa. (Werth 1999: 188, 210–258.)

Kolmatta alimaailmaa Werth nimittää episteemiseksi alimaailmaksi (epistemic sub-world) ja siihen hän lukee hypoteettista tilaa (*if..., had you not..., were you looking for...?*) ja episteemistä tilaa (*perhaps, possibly, must have, would have, certainly*) luovat elementit. (On olemassa vielä yksi maailmanrakennuselementti, oletamus (assumption), joka yleensä esiintyy liittyneenä kolmannen tyyppin alimaailmoihin.) (Werth 1999: 188, 210–258.)

1.3.3. Maailman rakenne

Langacker (1991: 263–266) käyttää preesensin merkityksiä tulkitessaan apuna mallia (the structured world model), jonka mukaan maailma jäsentyy tai rakentuu tietyllä tavalla: tietyt tapahtumat ovat mahdollisissa, kun taas toiset ovat mahdottomia. Mahdollisuuden maailmassa tapahtumat taas eroavat toisistaan siinä mielessä, että toiset niistä ovat satunnaisia ja syntyvät vain tietyissä olosuhteissa. Ne eivät ole odotettavissa tai ennustettavissa olevia, vaikka ovatkin

maailman rakenteen kanssa yhteensopivia. Toiset mahdolliset tapahtumat puolestaan ilmentävät suoraan maailman rakennetta, joten ne ovat säännöllisiä tai ennustettavissa olevia ja voivat tapahtua milloin vaan, kun niille suotuisat olosuhteet syntyvät. Tällaisia tapahtumia voidaan Langackerin mukaan nimittää normaaleiksi asiointiloiksi (the normal course of events).

On syytä korostaa sitä, että maailman jäsentyminen tulkitaan aina suhteessa ihmisen kokemukseen, jolloin myös se, mitä maailmalla tarkoitetaan vaihtelee suuresti. Täten käsite maailma voi vaihdella esim. fysiikan laeista universumin kannalta hyvin pientä osaa esittävään maailmaan, esim. jotakin tiettyä yksilöä koskeviin odotuksiin. (Langacker 1991: 265.)

Langacker käyttää rakennemalliaan esittämään habituaalisia, geneerisiä ja ajattomia ilmauksia saman ilmiön erikoistapauksina. Ilmaus on hänen mukaansa habituaalinen silloin, kun kyseessä oleva ominaisuus on osa normaalia asiointilaa. Ilmauksessa *Zelda juo viskinsä raakana* raa'an viskin juominen edustaa Zeldan normaalia toimintaa (eli hän toimii siten milloin tahansa hän viskiä juo) ja kuuluu siihen kokonaisuuteen, miten maailma on jäsentynyt tiettyinä ajanjaksona. Tämän tilanteen ei kuitenkaan tarvitse välttämättä jatkua ikuisesti, ei edes Zeldan eliniän sisällä. Geneerinen ilmaus puolestaan on silloin, kun ominaisuus luetaan kuuluvaksi luokan kaikille jäsenille (*Majavat rakentavat patoja*) ja ajaton, kun ominaisuutta pidetään muuttumattomana (*Ympyrän pinta-ala on yhtä kuin pi kertaa ympyrän säteen neliö*). (Langacker 1991: 264–265.)

Sen tulkintaa, milloin kyseessä on habituaalinen ja milloin geneerinen ilmaus, voidaan lähestyä eri tavoin. Bybeen (1994) mukaan habituaalisuuden ja geneerisyyden ero olisi pelkästään siinä, onko subjektillauseke spesifinen vai geneerinen, ts. jos se on spesifinen, suhde on habituaalinen ja jos se on geneerinen, suhde on geneerinen.

Langackerin (1991: 265–266) mallin avulla voidaan selittää myös muita preesensin käyttöjä. Yksi näkökulma maailman rakentumiseen on se, että on olemassa tietty tapa tehdä asioita, jotta voidaan saavuttaa tietty tulos. Preesensia voidaan siten käyttää esim. ohjeiden annossa, joissa maailma kuvataan niin jäsentyneeksi, että tiettyjen tapahtumien sarja johtaa säännöllisesti haluttuun lopputulokseen. Esim. Langackerin näyttämöohjeet voidaan käsittää ohjeiksi näytelmän ”oikeanlaisesta” esittämisestä.

Langacker (1991: 266) korostaa, että puhuttaessa aikataulun mukaisista tulevista tapahtumista (a scheduled future event) tulee muistaa, että maailma nähdään suhteessa ihmisen kokemukseen. Suunnitelmat, aikataulut ja intentiot määräävät odotettavan toiminnan tavan hyvin paljon samalla lailla kuin fysiikan lait kohdistuessaan esineisiin. Näin ollen tulevien tapahtumisen kuvaaminen preesensillä tarkoittaa sitä, että suunnitelmat jonkin tapahtuman osalta on tehty, ”koneisto” laitettu käyntiin ja tapahtuman uskotaan tapahtuvan lopulta, ellei mitään odottamatonta satu, mikä estäisi asioita menemästä luonnollisesti.

2. MENNYT MAAILMA

2.1. Mennyt tunnettu todellisuus ja mennyt mahdollinen maailma

Monesti hypnoterapiassa ainakin tämän aineiston perusteella palataan johonkin menneeseen toteutuneeseen tapahtumaan ja sitä käydään läpi uudelleen ohjatun kuvittelun avulla. Negatiivissävytteistä tapahtumaa työstetään usein hypnoterapeutin johdolla myönteisemmäksi. Ohjatussa kuvittelussa siis esitetään paras mahdollinen maailma eli jonkinlainen ideaalimaailma, jonka perustana on kuitenkin reaalityodellisuus, sillä asiointilat ovat menneen tunnetun todellisuuden ongelmia. Näin ollen luodaan kaksi maailmaa rinnan: tunnetun todellisuuden alueen maailma (muistettu) ja mahdollinen maailma (kuviteltu). Werthin (1999: 156) mukaan kaikissa tilanteissa on kyse osallistujien mielessä olevasta representaatiosta, oli kyse sitten reaalityodellisuuden, muistin tai mielikuvituksen tilanteesta. Hänen mukaansa voidaan sanoa, että kieli, jota käytämme on aina suhteessa mentaaliseen representaatioomme tietyistä tilanteista.

Kuvittelun mahdollinen maailma avataan menneen tunnetun todellisuuden tapahtuman päälle noudattaen sen ajallis-paikallisia kiintopisteitä. Mennyt tunnettu todellisuus palvelee ikonisena näyttämönä, jolle ohjatussa kuvittelussa luodaan mahdollinen maailma, jossa vallitsevat uudenlaiset normaalit asiointilat.

Näyttämön rakentaminen on usein yhteistyötä, koska hypnoterapeutilla ei ole suoraa pääsyä tunnetun todellisuuden eikä kuvittelun mahdollisen maailman alueelle. Asiakas taas tilansa puolesta tarvitsee hypnoterapeutin aktiivista roolia. Käytännössä tämä tapahtuu yleensä hypnoterapeutin esittämien kysymysten ja asiakkaan vastausten kautta. (Vaikka aineisto ei kataakaan asiakkaan osuutta, on tämä selvästi pääteltävissä hypnoterapeutin diskurssin perusteella.)

Monesti nämä vierusparit laajenevat hypnoterapeutin toistaessa asiakkaan vastauksen ja/tai liittämällä siihen vahvistavan elementin. Kysymysten kautta hypnoterapeutti hahmottaa tarkempaa kuvaa ongelmasta ja näyttämön lokaatioista ja näin ollen mahdollistaa oman pääsytään tapahtuman tasolle asiakkaan kertoman kautta. Kysymyksillä ja muilla ohjaavilla ilmauksilla ylläpidetään myös tilanteen progressiivisuutta.

Mennyt tunnettu ja kuviteltu mahdollinen lomittuvat usein yhteen, ja maailmoita, joihin hypnoterapeutti viittaa diskurssillaan, voi olla monia päällekkäin.

2.2. Menneen tunnetun todellisuuden referointi

Referointi on kielellistä toimintaa, jonka kohteena on toinen kielellinen toiminta (Kuiri 1984: 13) eli tässä tapauksessa asiakkaan alkuselvittelyvaiheen aikainen kertomus. Jotta voitaisiin puhua referoinnista eikä esim. metakommunikaatiosta (ks. Kuiri 1984: 12–22), on viestimisen kontekstin (viestimisen aika ja paikka sekä koko se kielenulkoinen maailma, joka kulloinkin voi olla viestimisen ekstensiona) tai riittävän määrän muita tilanteen osatekijöitä vaihduttava toiseksi, eli puhujan on ilmaistava riittävän selvästi, että referaatin ekstensiona oleva viestiminen kuuluu toiseen tilanteeseen. Siihen, mikä kulloinkin on tarpeeksi suuri muutos, ei ole yleisiä sääntöjä, vaan se on ratkaistava kussakin tilanteessa erikseen.

Hypnoterapiatilanteessa hypnoterapeutin referoidessa asiakkaansa alkuselvittelyvaiheen (vaikkei aineisto katakaan alkuselvittelyosuuksia, voi asian päätellä aineiston perusteella) aikaista kertomusta, voidaan olettaa melko suurella varmuudella ajan ja paikan säilyvän samoina (vrt. JAP 1 a:n parvekekuvitelma: *nyt voit mielessäsi// mennä taas tähän/ parvekkeelle/ missä kävit ennen tä:n hypnoosin aloittamista/*; Sitä onko alkuselvittelyvaiheen keskustelu käyty ko. parvekkeella vai siinä tilassa, jossa myös hypnoosi tapahtuu,

ei voida tietää.). Selvimmäksi ja tämän aineiston kannalta riittäväksi muutokseksi nousseekin asiakkaan tila ja/tai rooli ts. hypnoosi. Induktio eksplikoi tilanteesta toiseen siirtymisen.

Se, miksi hypnoterapeutti rikkoo määrän maksiimia eli referoi asiakkaalle tämän itsensä hiukan aiemmin kertomat asiat (puhujan oletetaan antavan sopivan määrän tietoa lausumassaan: ei liikaa eikä liian vähän; H.P. Grice 1975), voidaan selittää monella tavalla. Ensinnäkin referointi voi kuulua ko. institutionaalisen keskustelun vakiintuneeseen struktuuriin, joka perustuu ja palvelee terapiaa. Concarin (1998) mukaanhan hypnoositilassa olevan henkilön aivot toiminta tavallaan kääntyy sisäänpäin ja aivot menettävät tuntuman ajankuluun ja kiinnostuksen ulkomaailmaan. Toisaalta ne alkavat pitää mielikuvituksen tuotteita tosina ja uskottavina. Juuri tämän vuoksi asiakas voi tarvita toistoa, jota aineistossa on hyvin paljon. Toisaalta hypnoterapeutti voi projisoida osallistumiskehikkoon tietämättömien kuulijoiden joukon eli mahdollisen tulevan opetusyleisön. Referoimalla hän pääsee myös itse evaluoimaan asiakkaansa kertomusta (mm. Labov 1972).

Sitä, onko joissain tapauksissa kyse epäsuorasta vai suorasta esityksestä, on mahdotonta varmaksi sanoa, koska aineistoon ei sisälly istuntojen alkuselvittelyvaiheita. Universaalien pääluokkien, epäsuoran ja suoran esityksen, pääerona pidetään sitä, että suorassa esityksessä referoija osoittaa toistavansa toisen henkilön kielellisen esityksen syntaktis-morfologisen muodon sellaisenaan, kuin hän sen muistaa (tai kuvittelee muistavansa). Epäsuora esitys taas on referoijan tulkinta referoitavan esityksen sisällöstä. Näin ollen voidaan jokaisen epäsuoran esityksen taustalla olettaa olevan monenlaisia referoitavia esityksiä (tai maailmoita), koska referoija voi aina korostaa niitä puolia sisällöstä, jotka ovat hänelle syystä tai toisesta tärkeitä ja toisaalta jättää toisia mainitsematta. (Ikola 1949, 1961; Kuiri 1984: 3)

Referoinnista voi tulla tässä kontekstissa asiakkaan passiivisesta roolista ja/tai hypnoositilasta johtuen kertomuksen omaista toimintaa. Kauppinen (1998: 211) toteaa lasten diskurssista, että ”kertomus ja suunnitteleva kuvittelu ovat mentaalisisinä tiloina lähellä toisiaan. Molemmathan merkitsevät irtautumista aktuaalisesta puhetilanteen todellisuudesta. Siitä kieli myös se, että kertomus voi olla tilanrakentajana siirryttäessä kuvittelutilaan.” On perusteita olettaa, että kerronta voisi olla myös reitti kuvitteluun. Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että referointi voi toimia kertomusta vastaavassa funktiossa tilanrakentajana⁶. Induktion jälkeen hypnoterapeutti yleensä toistaa asiakkaalle tämän aiemmin kertoman tapahtuman tai asiointitilan. Referoinnilla voidaan asettaa näyttämö ja tapahtumat, joita sitten ohjatussa kuvittelussa lähdetään käsittelemään. Tässä esimerkissä eritoten referointi samaistuu pitkälti kertomukseen ja toimii selvästi tilanrakentajana.

*lähdemme jatkamaan tätä sinun auttamista/ (olit/olet)
havainnut että edellisen/ hypnoosikerran/ jälkeen oli mennyt/
täydellisen hyvin/ täysin oireettomasti ilman pelkoa/ vaikka
olit käynyt ul- lenkillä pitki(j)äkin matkoja aivan yksin/
kunnes sitten ei: len/ siellä/ x:ssä lenkillä ollessasi/ olit nähnyt
jonkun pipo päässä hiippailevan miehen ja/ se:n/ jälkeen o-
olit jotenkin säikähtäny ja sitte oli tullu voimakasta pahaa
oloa joka/ pyörryttämistä oksettavaa oloa ja/ oikei
voimakasta huonovointisuuden tunnetta/ (ja) sitä oli kestänyt
vielä kotonakin jonkun aikaa kunnes sitten menit// iltapäivä:/
nokosille tommosen/ parin tunnin/ kuluttua ja sitten siitä/
herättyäsi// olit voinut jo/ ihan hy:vin/ nyt me lähdemme
täydentämään tätä sillä tavalla/ tätä työskentelyä että
palautetaan mieleen se/ eilinen päivä ku oot siellä lenkillä//
löydätkö sen/ ajatuksen? ennen sitä ku tapaat sen miehen//
okei/ sitten/ jatkuu se lenkki niin että sinä alat nähdä siitä/
sitä miestä jossakin päin// ja nyökkää sitte ku löydät sen/
okei/ missä päin sää näät sen itsestäsi (ku)? suoraa edessä/*

⁶ Referointi voi olla myös pelkästään raportointia ja evaluointia: *nyt/ jatkamme/
tässä hypnoosissa tätä/ sinun/ vahvistamista// kolme vuorokautta on/ mennyt
erinomai:sesti/ olet ollut/ varsin helposti/ ilman tupakkaa/ ja tupakan mielihaluuki
käytännössä ovat jo hävinneet// RII 3 b*

*onko se siinä lenkkipolulla? mihinkä päin se on menossa?
JAP 6 b*

Jos referointi eksplikoidaan, se näkyy usein suoraan siitä kertovasta johtolauseesta (*kerroit että on muuten menny jo oikein mukavasti JAP 4 c*). Johtolauseen puuttuessa myös mm. pluskvamperfekti tai perfekti ilmoittavat, että puhuja on saanut tietonsa muilta. Kuirin (1984: 249) mukaan perfektin tulkinta toisilta saadun tiedon osoittimeksi riippuu ainakin siitä, että sen tulee olla vaihdettavissa ko. kontekstissa imperfektiksi eli on voitava kuvitella, että puhuja voisi kertoa asiat imperfektissä. Ja koska hän ei tee näin, perfekti tulkitaan epäsuoraksi menneisyyden tapahtumien kertomistavaksi, jolla puhuja juuri korostaa sitä, ettei ole itse ollut läsnä havaitsemassa kertomaansa. Seuraavassa perfektin rinnalla esiintyy myös imperfekti: hypnoterapeutti luo illusion omasta pääsystään alkuperäisten tapahtumien tasolle tai imitoi puhujan alkuselvittelyjen aikaista kertomusta.

*nyt/ jat- jatkamme työskentelyä/ tässä on mennyt tämä/ vajaa vuorokausi oikein mukavasti// eilen illalla vaan oli/ sellainen hetki jollonka oli vähän pakkomielteen omainen/ tarve/ yhteen/ menoon vetää/ muutama savuke// se ei merkitse sitä että t- tupakointi sinulle palaa/ mutta siin+on joku/ aivan oma kysymyksensä ja/ nyt lähdemme tutkimaan että mikä/ sitä semmosta pakkomielteen omaista käyttäytymistä sinussa sai tuossa aikaan ja/ kenties on aikaisemminkin saanut/ ruokailun yhteydessä niinkun kerroit// nyt voit/ antaa mieleen palautua sen hetken// eilen// kun sinulle tuli yhtäkkiä sellainen tunne että täytyy ikäänkun on pakko ryhtyä vetämään/ savukkeita// ja kun se tu- se olo ja tunne löytyy niin voit/ sanallisestikkin sanoa sen// se tunne miltä se tuntuu kun/ tulee pakko? sitä on vaa saatava/ siinä tulee semmonen tunne että on vaa(n) saatava? nyt annappa tuon tunteen olla// nyt me lähdemme tutkimaan sitä/ onko juuri tällainen/ tunne että sitä on saatava ollu sinussa aikaisemmin nyt alitajuinen/ merkki vastaa// onko ollu aikaisemmin samallaista tunnetta?
RII 4 b*

Jos negatiivinen asiointila tai tapahtuma on toistunut, on luonnollista, että referoidessa siitä rakentuu habituaalinen mennyt

tunnettu todellisuus (*kerroit että on muuten menny jo oikein mukavasti/ ajaminen// siinä/ työmatkalla// pimeällä erityisesti ajaessa// on pelottava olo siinä risteyksen/ lähellä//*), johon deiktinen keskus siirretään ohjatun kuvittelun alkaessa (vrt. *nyt voit palauttaa mieleesi sen kun viimeksi lähdit aamulla liikenteeseen pimeällä*). Ohjatussa kuvittelussa kerrataan menneessä tunnetussa todellisuudessa vallitsevaa normaalia asiointilaa, jonka rinnalle yritetään luoda kuvittelun mahdollinen maailma uusine lakeineen. Tämän habituaalisen maailman rinnalle luodaan myös tietty menneen tunnetun todellisuuden tapahtuma, jonka lokaatiota ilmaiseva *kolaripaikka* luo.

lähdemme/ jatkamaan tätä työskentelyä/ kerroit että on muuten menny jo oikein mukavasti/ ajaminen// siinä/ työmatkalla// pimeällä erityisesti ajaessa// on pelottava olo siinä risteyksen/ lähellä// nyt me lähdemme/ sitä/ tutkimaan/ nyt lä- voit kuvitella lähteväsi aamulla/ liikenteeseen pimeällä/ ja katsot ajat niin pitkälle/ kun tuntuu vielä ihan hyvältä/ ja: sitten/ voit/ antaa oikean etusormen kohota merkiksi/ kun alkaa jo:/ vähän pelottaa// yhyh// nyt/ voit sanallisestikin sanoa sitten/ mitenkä lähellä se alkaa pelottaa// sitä kolaripaikkaa? kolme neljä tolpanväliä nii siinä alkaa vähän tulla pelkoa/ näetkö sinä siinä jo sen risteyksen/ sen kolaripaikan? a haa// nyt jos sinä lähestyt sitä vielä: e- pitemmälle niin tuntuuko pelkoa? lisääntyykse pelko? onko se siinä kolaripaikan kohdalla pahimmillaan vai missä se on pahimmillaan? JAP 4 c

2.3. Deiktisen keskuksen eksplisiittinen siirtäminen

Deiktinen keskus (a deictic center, Langacker 1991: 266; vrt. a deictic zero-point; Werth 1999) tai indeksinen tausta (indexical ground; Hanks 1990; Seppänen 1998: 125) voidaan siirtää puhetilanteesta johonkin muuhun aikaan tai todellisuuteen. Keskustelijat voivat yhdessä luoda esim. kertomuksen tai kuvitelman avulla näitä uusia tilanteita, jotka toimivat tulevien viittausten origona. (Hanks 1990; Seppänen 1998: 125.) Se, miten siirtyminen kielellisesti toteutetaan, voi riippua esim. maailmankuvasta. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii

Kauppisen (1998) tutkimus lasten leikkitilanteissa käyttämistä puhekuvioista. Vygotsky (1982) selittää lapsen maagista maailmankuvaa siten, että lapselle esineet ovat eläviä olentoja, joiden tahto lapsen on voitettava leikeissään omalla tahdollaan. Tähän maailmankuvaan kuuluu myös käsitys siitä, että ympäristöön voi vaikuttaa suoraan puhumalla. Kauppisen (1998: 146) mukaan lapsi kykenee siirtymään kuvittelun maailmaan ilman spekulatioita ja ehtoja (*mää olisin äiti ja sää olisit lapsi*). Aikuinen sitä vastoin oudoksuu näin huomaamatonta siirtymää todellisuudesta toiseen ja olettaa itse toimivansa toisin. Tämä johtuu aikuisen rationaalisesta maailmankuvasta. Näin ollen aikuiskielelle tyypillisempää on siirtymien eksplikoiminen, esim. *jos kuvitellaan, että – –, oletetaan, että – –, jos tämä olisi X, niin – –, tämä voisi olla – –*. Aikuinen käyttää siis enemmän leksikaalista ainesta eli metatekstiä, modaaleja ja konjunktioita.

Myös hypnoterapiassa toimitaan aikuiskielelle tyypillisellä tavalla, kun ohjataan asiakasta luomaan mahdollisia maailmoita (*nyt voit/ mielessäsi kuvitella – – SPS 3 b; kuvitellaampa että – – jos kuvitellaan – – voit kuvitella – – SPS 4 b*) tai palauttamaan mieleen menneen tunnetun todellisuuden alueen tapahtumia (*nyt pyydän sinua palauttamaan mieleen jotakin muistoja kunn+olet polttanut paljon ja on surkea olo/ RII 1; antaapa mieleen/ tulla/ se viime pyhäilta/ JAP 5 e*).

Tämän aineiston perusteella näyttää siis siltä, että hypnoterapiassa referointi saa tilanrakentajan tehtävän, mutta vaikka tila on jo rakennettu ja deiktinen keskus siirtynyt, on tyypillistä vielä eksplikoida deiktisen keskuksen siirto ohjatun kuvittelun alkaessa. Tämä voi johtua esim. vakiintuneen struktuurin noudattamisesta tai siitä, että määrän maksiimia rikotaan asiakkaan hypnoositilasta johtuen (asiakkaan huomio ulkomaailmaan ja tällöin myös hypnoterapeuttiin on vähentynyt) huomion kiinnittämistä ja diskurssin seuraamista helpottamaan.

Valotan kuitenkin edellisen esimerkin pohjalta vielä sitä, miten suurempi siirtyminen ohjattuun kuvitteluun olisi mahdollista tehdä (deiktisen keskuksen siirtoa käsitellään lisää seuraavissa luvuissa).

*lähdemme/ jatkamaan tätä työskentelyä/ kerroit että on muuten menny jo oikein mukavasti/ ajaminen// siinä/ työmatkalla// pimeällä erityisesti ajaessa// on pelottava olo siinä risteyksen/ lähellä// nyt me lähdemme/ sitä/ tutkimaan/ **nyt lä- voit kuvitella lähteväsi aamulla/ liikenteeseen pimeällä/ ja katsot ajat niin pitkälle/ kun tuntuu vielä ihan hyvältä/ ja: sitten/ voit/ antaa oikean etusormen kohota merkiksi/ kun alkaa jo:/ vähän pelottaa//***

Vrt.

*lähdemme/ jatkamaan tätä työskentelyä/ kerroit että on muuten menny jo oikein mukavasti/ ajaminen// siinä/ työmatkalla// pimeällä erityisesti ajaessa// on pelottava olo siinä risteyksen/ lähellä// nyt me lähdemme/ sitä/ tutkimaan/ **nyt lähdet aamulla/ liikenteeseen pimeällä/ ja katsot ajat niin pitkälle/ kun tuntuu vielä ihan hyvältä/ ja: sitten/ voit/ antaa oikean etusormen kohota merkiksi/ kun alkaa jo:/ vähän pelottaa//***

Tässä huomiota juuri kiinnittää kesken jäänyt lausuma *nyt lä-*. Hypoteettisesti voitaisiin ajatella hypnoterapeutin meinanneen implisiittisempää siirtymää *nyt lähdet / nyt lähde / nyt lähdemme aamulla liikenteeseen pimeällä* tai muuta sen suuntaista, mutta korjaakin sen muotoon, jossa eksplikoidaan kuvitelman tila. Jos tämä korjaus johtuisi pelkästään ilmauksen käskevyyden lieventämisyrittämisestä, olisi jo pelkkä deonttisen *voida*-verbin lisääminen riittävä: *nyt voit lähteä aamulla liikenteeseen pimeällä*.

Voisi nimittäin olettaa, että juuri hypnoosituksessa oleva asiakas kykenisi helpommin, suorastaan lapselle tyypillisellä tavalla siirtyä suoraan kuvitelmaan ilman referointeja ja suunnittelulausumia:

lähdemme/ jatkamaan tätä työskentelyä/ nyt sää lähtisit aamulla liikenteeseen pimeällä/ ja katsot ajat niin pitkälle/ kun tuntuu vielä ihan hyvältä/

Täytyy muistaa se, että lapsen leikinsuunnittelu johtaa suoraan toimintaan (Kauppinen 1998). Tämä voisi ollakin yksi syy siihen, miksi hypnoterapiassa hypnoterapeutti eksplikoi maailman irreaaliseksi, ja siirtymä on ilmaistu selvästi: jos hypnotisoidun henkilön kuvittelukyky lähenee lapsen kuvittelukykyä, voidaan hänenkin olettaa pystyvän suoraan toimintaan toisin kuin aikuisen.

2.4. Ankkurointi

Ankkurointi⁷ on oma tekniikkansa, jossa tietty tunnetila ankkuroidaan esim. hypnoterapeutin kosketukseen ja se on käytettävissä tarpeen tullen terapian aikana. Maailmoiden valinnassa ehtona on olotila eli se määrittää menneen tunnetun todellisuuden alueelta niiden maailmoiden joukon, josta valinta on tehtävissä. Asiakkaan valitsemassa maailmassa tai maailmoissa ohjatun kuvittelun henkilöllä on ko. tunnetila, ja hypnoterapeutti voi yleistää diskurssillaan tunnetilan jokaiseen maailmaan, jossa ankkuri tehdään (*aina kun/ laitat/ sormet tuolla tavalla/ sinulla on turvallinen olo/ oletpa:/ missä tahansa*). Alkuperäinen tunnetun todellisuuden maailma jää yleistämisen kautta taka-alalle.

nyt me/ vahvistamme semmosta/ turvallisuuden kokemista// sillä tavalla että mä: pyydän sinua/ eläytymään johonkin// aikaan ja/ paikkaan jossa/ sinulla on ollut hyvin/ turvallinen/ olo// palauttamaan mieleen semmosen ajan ja/ paikan jossa on ollut hyvin turvallinen olo// ja kun sellainen löytyy niin// nyökkää päällä hiukan merkiksi/ ja nyt/ sinulla on hyvin turvallinen olo:/ tunnetko sen olon turvalliseksi? oikein hyvä/ sinulla on hyvin turvallinen olo// ja nyt/ me:/ vahvistamme tämän turvallisuuden kulkemista sinun/ muka:nasi/ sillä tavalla että nyt/ voit laittaa vasemman käden peukalon ja etusormen yhteen/ ja se kytkee tämän turvallisuuden sinun mukaa:si// niin että aina kun/ laitat/ sormet tuolla tavalla/ sinulla on turvallinen olo// a:ina kun/ laitat sormet tuolla

⁷ ”Ankkuroinnin perusideana on, että kaksi yhteenkuulumatonta asiaa kuten S ja R joko kytkeytyvät toisiinsa spontaanisti, tahattomasti, tai ne yhdistetään tahallisesti. Kun ankkuroituminen (S-R) syntyy, niin myöhemmin S:n toteuttaminen aktivoi automaattisesti myös R:n.” (Tenkku 1995: 13.)

tavalla/ sinulle tulee hyvin turvallinen olo/ oletpa:/ missä tahansa/ voit mennä sillalle/ sillan yli/ turvallisesti// voit/ olla korkealla paikalla/ parvekkeella tai muualla/ turvallisesti/ voit katsoa alaskimpään korkealta paikalta/ ja olosi on turvallista// onko nyt ihan hyvä olla? nyt/ voit a:vata ne sormet// JAP I a

Maailma määrittyy menneeksi perfektin kautta. Ilmeisesti ankkuroinnin pohjana on varminta käyttää perfektillä menneeksi merkittyä (todellista) tapahtumaa kuin ajallisesti preesensmuotoista maailmaa, jolloin se voisi olla yhtä hyvin tuleva mahdollinen maailma (vrt. *mä pyydän sinua eläytymään johonkin aikaan ja paikkaan jossa sinulla on hyvin turvallinen olo*). Muistelua tai muistamista merkitsevä verbin ja adverbiaalinen liitto *palauttaa mieleen* viittaa myös menneeseen todellisuuteen (sehän merkitsee deiktisen keskuksen siirtoa: ”saattaa t. toimittaa jk takaisin jhk paikkaan, jklle, jhk asentoon, tilaan tms.” NS eli saattaa *semmonen aika ja paikka jossa on ollut hyvin turvallinen olo* takaisin mielen tilaan). Tosin kyseessä voisi olla yhtä hyvin deiktisen keskuksen siirtokehotus menneen tunnetun todellisuuden kuin menneen mahdollisen maailmankin alueelle: voisihan turvallinen olo vallita myös jossain kuvitellussa menneessä maailmassa.

Käyttötarkoituksesta riippuen maailmoita voidaan kytkeä toisiinsa ankkuroimalla edellisen syy-seuraus-suhteen lisäksi myös hypoteettiseen suhteeseen. Näin luodaan hypoteettista tilaa ilmaisevaa episteemistä alimaailmaa vastaavat maailmanaktivoimistavat. Niitä todennäköisesti myös käytetään kielellisen maailmanrakennuksen (*jos-niin*-rakenne; ks. s. 41) tukena myöhemmin. Ainakin *nämä-* ja *tämä-*demonstratiivipronominin attribuuttikäyttö viittaisi siihen.

nyt/ lähdemme liikkeelle/ sillä tavalla että/ palautamme sinulle mieleen/ niitä inhottavia muistoja/ tupakoinnista/ jotta mielesi syvällä tasolla tajuaa että se on// tylsää hankalaa// jota ei kannata/ harrastaa/ pyydän (ny) palauttamaan mieleen jonkun/ kokemuksen vaikkapa oot sisällä ollut pitkään ja/ oot polttanus siellä ja: jossaki vaiheessa tulee tukkonen olo hengitys ei taho kulkea ja/ kenties vaikka päättä

särkee/ ja tiedät sen johtuvan tupakoinnista// löytyykö tämmönen/ muisto? hyvä// sinulla on nyt/ kokemus siitä että/ tai muisto mää kosketan sinua/ nyt/ tämä: ikäänkuin ankkuroidaan tämä muisto että tu:pakointi merkitsee tuollaista inhottavaa asi(j)aa// ja: kysympä nyt tällä hetkellä/ onko sinulla tunne/ et ehdottomasti haluat luopua tuollaisesta inhottavasta olostä? ja sinä tiedät että tuo inhottava olo johtuu tupakasta// ja inhottava olo tulee pysymään pois kokonaan/ kun/ luovut ehdottomasti/ tupakasta/ sinähän tiedät sen? hyvä// – – ja/ nyt/ vielä liitämme tämän// sinun mielesi/ palauttaa jonkun kokemuksen siitä/ kun olet ollut tupakoimatta/ ja sitten tulee semmonen tunne että kokeillaa:mpas// tai vielä et polta/ va- se tunne vaa että kokeillaa:mpas// löytyykö tuollainen muisto/ tai tunne? hyvä// mutta nyt siihen kytketäänkin/ tuohon tunteeseen/ kun sinulla tulee tunne että kokeillaa:mpas siihen palautuukin/ **nämä** inhottavat tupakoinnin muistot/ kytkeytyy välittömästi tuohon **jos** sinulle tulee mieleen// että kokeillaampas/ **ni** välittömästi sinulle palautuu mieleen/ kuinka inhottavaa se/ tupakointi voi olla/ tunnetko tuon tunteen? haluatko kokeilla? et// toisinsanoin/ **jos** sinulle tulee/ myöhemmin/ vähäinäkään halu/ kokeilla// syystä tai toisesta **niin** välittömästi sinulle palautuu **tämä**/ tupakoinnin inhottavuus mieleen// ja karisee automaattisesti täydellisesti/ pois/ mielestä halu tupakoida// RII 2

2.5. Maailmanrakentajat

Hypnoterapeutin diskurssissa rakennetaan maailmoita, mutta niiden sisällä ja välillä myös liikutaan paljon. Tämän vuoksi aineistossa esiintyy sekä maailmanrakentajina toimivia näyttämöilmauksia että lokaatiota osoittavia ilmauksia.

Langacker (1991: 299–300) erottelee näyttämön⁸ ja lokaation toisistaan. Esimerkeissä *In Louisiana, a hurricane destroyed several small towns* ja *In July, a major hurricane struck Louisiana* sekä spatiaalinen että temporaalinen tila toimivat näyttämöinä koko tapahtumalle. Lokaatio puolestaan on näyttämön osa ja usein sisältää vain yhden ainoan osallistujan tietyllä hetkellä, esim. *She put the knife in a drawer*. Langackerin mukaan näyttämö voidaan aina jättää

⁸ Huomo (1997) käyttää settings-termistä suomennosta näyttämö, kun taas Herlin (1998: 65) suomentaa sen termillä puitteet.

implisiittiseksi, mutta monet verbit vaativat lokaation ilmaisemista. Lokaation paikka lauseessa ei myöskään ole samalla lailla vapaa kuin näyttämöilmauksen kohdalla. Hakulisen ja Karlssonin (1988: 204) mukaan selvimpiä lauseen vapaita määritteitä ovat kehysadverbiaalit, jotka ilmoittavat lauseen aikapaikkaisen kiinnekohdan.

Huumon (1997: 24) mukaan ”Näyttämö on tila, joka ei osallistu lauseessa ilmaistaviin ajassa eteneviin relaatioihin (”toimintaan”) vaan sisältää toiminnan ja siihen osallistuvat oliot”. Tästä syystä hän jättää näyttämöilmausten ulkopuolelle lähtökohtaa (*Pekka juoksi talosta*) ja kohdetta (*Pekka juoksi taloon*) ilmaisevat elatiivi- ja illatiivimuotoiset eli muutossijoissa olevat adverbialit. Werthin (1999: 192–193) tekstin maailmaa luovia maailmanrakentajia voivat olla myös lokaation ilmaukset (*bed, the river*), jotka vastannevat näitä Huumon muutossijoissa olevia adverbialleja: At dawn today, John struggled out of bed. He took his fishing gear down to the river. Myös hypnoterapeutin diskurssissa näyttämöilmaukset voivat olla implisiittisiä, jolloin maailma rakentuu lokaatioita ilmaisevien maailmanrakentajien kautta.

2.5.1. Aika maailmanrakentajana

Tavanomaisen aikakäsityksen mukaan aikadeiksis suuntautuu aika-avaruuteen ja sen sisältöihin. Aika-avaruutta ei nähdä, kuulla, tunneta eikä muutenkaan aistita, vaan se hahmotetaan tapahtumien suhteiden perusteella: ellei mitään tapahtuisi, ei olisi aikaakaan. Mennyt ja tulevaa ei enää voidakaan havaita: mennyt vain muistetaan ja tulevaa osataan odottaa. Tämän vuoksi vain nykyiseen voidaan viitata samalla tavalla suoraan kuin spatiaalisesti havaittavaan. Ei ole esim. suurta eroa sanoa: ”tällä penkillä” tai ”tällä hetkellä”, mutta vaikka voidaan osoittaa sormella toista penkkiä ja sanoa: ”tuolla penkillä”, ei voida osoittaa samalla menneeseen ja sanoa: ”tuolla hetkellä”. On siis mahdollista vain puhua tapahtumista ja sitten sanoa vaikkapa: ”Tuolla

hetkellä olisin halunnut vaipua maan sisään.” (Larjavaara 1990: 196–197.)

Paikka poikkeaa siis ajasta siinä mielessä, että paikka ei voi olla mennyt, nykyinen tai tuleva, kuten aika, ts. paikka ei kulu eikä sitä voi kuluttaa. Paikka sitä vastoin voidaan ottaa ja jättää toisin kuin aika. (Sulkala 1981: 15–16.) Toisin sanoen paikka ja aika ovat pysyvyydeltään selvästi erilaisia: ei-olemassaoleva tuleva aika muuttuu hetkellisen nykyhetken kautta menneisyydeksi, mutta lokaatiot ovat olemassa, vaikka olisimme jättäneet ne jo taaksemme tai emme olisi vielä saavuttaneet niitä. Tästä syystä mahdollisuutemme liikkua ajassa ja paikassa ovatkin tyystin erilaiset: spatiaalista sijaintiamme voimme muuttella, mutta menneet tapahtumat ovat jääneet lopullisesti taaksemme, eikä tulevaisuuteen löydy nykyhetken ylittävää oikotietä. (Leino ym. 1990: 148.)

Koska *hypnoosissa on joskus mahdollista se-* lainausmerkki *jopa ihmeeltä kuulostavat asiat* (SPS 2), aineistossa esiintyy edellä esitetyn aikakäsityksen rinnalla myös sen vastainen aikakäsitys: aika voi olla paikan kaltainen, se voidaan ottaa ja jättää. Tämän mahdollistaa toisen todellisuuden luominen, jossa vallitsevat erilaiset lait ja aikakäsitys. Deiktisen keskuksen siirtokin voidaan tehdä kahteen suuntaan sen perusteella kumpi aikakäsitys kulloinkin on voimassa:

nyt voit/ antaa mieleen palautua sen hetken// eilen// kun sinulle tuli yhtäkkiä sellainen tunne että täytyy ikäänkun on pakko ryhtyä vetämään/ savukkeita// RII 4 b

nyt voit siirtyä siihen hetkeen// torstaipäivään/ lokakuun kahdeskymmenesneljäspäivä sillon illalla/ siinä kahdeksan kieppeillä// löytyykö se hetki? jossa olit/ eilen/ polttanu tupakkaa (- - -)? RII 4 b

Ohjatussa kuvittelussa menneissä maailmoissa lokaatiosta toiseen siirtyminen tapahtuu usein aikalokaatiosta toiseen siirtymisenä ja muutenkin ajallinen määrittely näyttää olevan ensisijainen aina kun se vain on mahdollista. Aika on ensisijainen ja paikkaa hallitseva maailmanrakentaja.

Aivan kuin spatiaalisessakin kentässä, myös temporaalisessa kentässä ilmaistavina ovat sijainnit (ts. tapahtuma-aika) ja niiden muutokset. Konkreettisen avaruuden tilalla vain on temporaalinen pseudoavaruus. Tällöin on ymmärrettävää, että temporaalisten suhteiden ilmaisuun käytetään samoja keinoja kuin spatiaalistenkin suhteiden ilmaisuun. Ensisijainen näistä on paikallissijajärjestelmä. (Leino ym. 1990: 146.)

Maagisen aikakäsityksen puitteissa syntyy vaikutelma aikamatkailusta, joka luonnollisesti on mahdollista kuvittelun kautta. Tällöin näyttämöksi eksplikoidaan kuvitelman tila, jossa asiakkaan henkilöahmo tai itsenäisen olion kaltainen mieli voi – toisin kuin reaali maailmassa – siirtyä ajankohdasta toiseen. Liike on yleensä luonteeltaan etenevää paikanmuutosliikettä tai paikanmuutosta, joka ilmaistaan joko suhteessa lähtökohtaan tai lopputulokseen (ks. Pajunen 2001: 193). Maaginen aikakäsitys luo temporaalisen pseudoavaruuden pitkälti spatiaalisen konkreettisen avaruuden kaltaiseksi. Seuraavassa esimerkissä mielenkiintoista on essiivin ja inessiivin vaihtelu *vuosi*-sanana yhteydessä: normaalisijaisena *vuonna* luo selkeästi temporaalisen näyttämön, kun taas inessiivimuoto tuntuu kaventavan sen enemmänkin lokaation kaltaiseksi (*vuodessa*):

voit vielä/ vaikkapa mielessäsi harjoitella/ työmatkaa että kuljet yksin/ autolla/ sinä jo ti:edät varmasti että sinä pärjääit ihan hyvin yksin/ tuon matkan// oletko nyt matkalla työhön tai työstä pois? joo/ meneekö mukavasti? erinomaista// nyt voit/ mielessäsi harjoitella/ ajatusta/ tulla sieltä kotoa tänne x:lle vaikkapa tänne vastaanotolle/ yksin/ autolla// voit mielessäsi tuntea sen kokemuksen että seki/ menee varmasti ja turvallisesti// oletko tuossa matkalla? yhym/ tuntuuko menevän mukavasti? a haa onko siinä jotain pulmaa? voit sanoa sanallisesti// siinä jotain jännittää/ tutkitaampa annappa tuon/ antaapa tuon jännityksen tuntua ootko mielessäsi tulossa/ sieltä kotoa tänneppäin? vai poisps-elevä/ tutkitaampa tuon jännityksen vielä syytä/ tietääkö sinussa jokin mikä tuota jännitystä// aiheuttaa? ei/ onko tuollaista jännitystä/ juuri tuollaista jännitystä ollu sinulla aikaisemmin? on/ lähdetäämpä etsimään sitä/ antaapa mielen onko juu:ri tuollaista jännitystä sinulla: ensimmäisen

kerran ollut ennen vuotta yhdeksänkymmentä? joo o/ onko sitä ollut ennen vuotta kahdeksänkymmentäviisi? – – a haa/ entäs ennen vuotta kahdeksänkymmentä? ei/ **vuonna kahdeksänkymmentä** sun mieli menee **johonkin tilanteeseen/ jollonka oli juu:ri samanlaista jännitystä/ ja voit sanallisesti sanoa mihinkä se menee// pelkäät pahaoloa// missä olet silloin kun pelkäät pahaoloa? joo/ – – antaa mielen olla vielä nyt **siinä vuodessa kahdeksänkymmentäyksi** [kahdeksänkymmentä]// onko vielä jännitystä? on vielä// tutkitaampa/ jo- johtuuko tämä jännitys/ jostain pahan olon pelosta? joo/ tutkitaampa sitä/ nyt/ etsitään sitä paha oloa/ lähdetään tutkimaan/ antaapa nyt mielen tut- a- etsi(j)ä se paha olo/ jonka/ uusiutumista sinun mieli pelkää/ onko sellainen paha olo/ jonka uusiutumista/ mieli pelkää ollut sinussa jo ennen vuotta kahdeksänkymmentä? onko se ollut ennen vuotta/ öö seitsemänkymmentäyhdeksän? – – a haa/ nyt mieli löytää sen pahan olon// silloin seityhdeksän/ mies on x:ssä// ja voit sanallisesti sanoa mikä paha olo siellä on? – – nyt sä oot **vuodessa kahdeksänkymmentä/ kahdeksänkymmentä takaisin/** kysytäämpä onko **siinä vuodessa kahdeksänkymmentä jännitystä?** ei/ nyt sinun mieli voi vapautua/ täysin/ jännityksestä/ ja voit/ palautua jälleen **tähän vuoteen yhdeksänkymmentäyksi//** ajatukseen että oot ajamassa yksin autolla tuolta/ kotoa tänne/ vastaanotolle x:lle// joko löytyy tuo matka? JAP 5 e**

Näitä näkökulmansiiroja ajankohdasta toiseen voidaan tehdä useamman kerran saman ohjatun kuvittelun aikana eli luodaan peräkkäin useita mahdollisia tai menneen tunnetun todellisuuden maailmoita.

Lauseenjäsenistä aikasuhteita ilmaisee ajan adverbiaali. On myös monia leksikaalisia keinoja ilmaista aikaa: verbit (*loppua, kestää*), substantiivit (*huominen*), adjektiivit (*nykyinen*), post- ja prepositiot (*aikana*), konjuktioit (*ennen kuin*) ja adverbit (*usein*). (Sulkala 1981: 17.) Ajan ollessa kyseessä varsinaisia maailmanrakentajia olivat Werthin mukaan (1999: 187) tempukset, ajan adverbiaalit ja temporaaliset adverbiaalilausekkeet.

Ajan ilmaukset voivat olla joko absoluuttisia (*klo 12; joulukuun 29. päivänä*) tai suhteellisia. Suhteelliset ajanilmaukset voivat joko suhteuttaa kaksi tapahtumaa toisiinsa (*A tapahtui ennen kuin B ~*

samalla kun B) tai ne voivat olla suhteellisia puhehetkeen nähden (*eilen, äsken, nyt, viikon kuluttua, ensi torstaiksi, tämän päivän*) eli deiktisiä. Myös tempus on deiktinen ilmiö ja suhteuttaa proposition aikaan (Hakulinen & Karlsson 1988: 211, 246).

2.5.1.1. Ajan adverbialit

Aineistossa menneen tunnetun todellisuuden maailmanrakentajina ja rakennettuihin maailmoihin viittaamassa toimivat sekä absoluuttiset että deiktiset ilmaukset. Lausetasolla näitä ovat juuri adverbialit ja temporaaliset adverbialilausekkeet.

Edellisestä esimerkistä nähdään hyvin absoluuttisten ajan adverbialien käyttö maailmanrakentajan tehtävässä: *vuonna kahdeksankymmentä sun mieli menee johonkin tilanteeseen/ jollonka oli juu:ri samanlaista jännitystä*. Mieli-olion deiktinen liike (ks. Pajunen 2001: 192) tapahtuu tämän temporaalisen näyttämön sisällä. Vallitsevaa tilaa (muutosaltista) kuvaavassa lausumassa *antaa mielen olla vielä nyt siinä vuodessa kahdeksankymmentäyksi [kahdeksankymmentä]* esitetään mielen sijainti temporaalisessa avaruudessa. Edelliseen verrattuna sitä katsotaan ikään kuin ulkopuolelta, jolloin kokonainen vuosi kutistuu yhdeksi pisteeksi aika-avaruudessa.

Varsinkin fokuksen siirtäminen jo luotuun tilaan voidaan tehdä absoluuttisella ajan adverbialilausekkeella (*nyt voit siirtyä siihen hetkeen// torstaipäivään/ lokakuun kahdeskymmenesneljäspäivä silloin illalla/ siinä kahdeksan kieppeillä// RII 4 b; nyt sä oot vuodessa kahdeksankymmentä/ kahdeksankymmentä takaisin – – ja voit/ palautua jälleen tähän vuoteen yhdeksänkymmentäyksi// JAP 5 e*).

Nämä kaikki edelliset esimerkit kuvastavat samalla hyvin sitä, miten staattisten sijaintien ja suuntaisten muutosten ero heijastuu suomen paikallissijajärjestelmässä olo- ja muutossijojen distinktiona: olosijat ilmaisevat yleensä staattista sijaintia, kun taas muutossijat

lähtökohtaa tai määränpäättä (ks. Leino ym. 1990: 109). Näin hypnoterapeutin diskurssissa maailmoita luodaan ja niitä aktivoidaan sekä spatiotemporaalista näyttämöä ilmaisevien että liikkeen määränpäättä ilmaisevien spatiotemporaalisten lokaatioiden avulla.

Kun ohjatun kuvittelun pohjana käytetään jotain referoitua menneen tunnetun todellisuuden tapahtumaa, on luonnollista käyttää deiktisiä viittauksia. Referoitu maailma on todellisuuden deiktinen alimaailma. Seuraavassa esimerkissä referoidun tapahtuman tapahtuma-aika suhteutetaan puhehetkeen, samoin mieleenpalauttamiskehotus eli eksplisiittinen deiktisen keskuksen siirtokehotus ilmaistaan temporaalisella deiktisellä abverbiaalilausekkeella, johon sisältyy myös ajankohtaa tarkentava konjunktiolause.

*(olit/olet) havainnut että edellisen/ hypnoosikerran/ jälkeen oli mennyt/ täydellisen hyvin/ täysin oireettomasti ilman pelkoa/ vaikka olit käynyt ul- lenkillä pitki(j)äkin matkoja aivan yksin/ kunnes sitten **ei: len/ siellä/ x:ssä lenkillä ollessasi/ olit nähnyt jonkun pipo päässä hiippailevan miehen ja/ se:n/ jälkeen o- olit jotenkin säikähtäny ja sitte oli tullu voimakasta pahaa oloa joka/ pyörryttämistä oksettavaa oloa ja/ oikei voimakasta huonovointisuuden tunnetta/ (ja) sitä oli kestänyt vielä kotonakin jonkun aikaa kunnes sitten menit// iltapäivä:/ nokosille tommosen/ parin tunnin/ kuluttua ja sitten siitä/ herätyäsi// olit voinut jo/ ihan hy:vin/ nyt me lähemme täydentämään tätä sillä tavalla/ tätä työskentelyä että palautetaan mieleen **se/ eilinen päivä ku oot siellä lenkillä// löydätkö sen/ ajatuksen? ennen sitä ku tapaat sen miehen// okei/ sitten/ jatkuu se lenkki niin että sinä alat nähdä siitä/ sitä miestä jossakin päin// ja nyökkää sitte ku löydät sen/ okei/ missä päin sää näät sen itsestäsi (ku)? suora edessä/ onko se siinä lenkipolulla? mihinkä päin se on menossa? se näkee sinut ja/ lähtee lu- menee lujaa etee- poispäin sinustako (vai)? ahaa/ olikse siinä pysäyksissä vai? ku sä näit hänet? niin sinä pysähdyit? mutta kun sää näet hänet niin onko hän pysäyksissä vai? pysähtyny vai? sinua päin? nii että se niinkun ikäänkun/ huomattaessaan sinut niin/ kääntyy pois päin? okei/ ja minkälainen olo sulla tulee ku- tänyt pysähdytään siihen hetkeen ku sää näet hän lähtee kääntyy ja lähtee juoksemaan lujaa pois päin sinusta niin/ min- mikälaisi(j)a ajatuksi(j)a sulla nousee mieleen siinä*****

tilanteessa? ajattelet että mikähän se oli? joo o/ sittenkö sumitä sitte tapahtuu sinull(e/a)? se oli/ ahaa/ ja siin- joo ja mite se jatkuu sitte? yhyh// JAP 6 b

Ajan ilmaukset myös erottelevat toisistaan tai sekoittavat toisiinsa erilaisia päällekkäisiä maailmoita. Seuraavassa esimerkissä referoinnissa ja mieleenpalautuskehotuksessa menneen tunnetun todellisuuden tapahtuman ajallinen sijainti merkitään ensin deiktisellä ilmauksella. Myöhemmin ohjatun kuvittelun lopussa menneestä mahdollisesta maailmasta siirrytään ensin suoraan absoluuttista ajan adverbiaalilauseketta käyttäen alkuperäisen menneen tunnetun todellisuuden tapahtumaan tai sen kanssa ikoniseen mahdolliseen maailmaan (koska aikamatkataan eli voimassa on maaginen aikakäsitys). Tämän jälkeen palautetaan mennyt tunnettu todellisuus puhehetkestä käsin samalla deiktisellä ajanilmauksella ja pluskvamperfektillä, jonka jälkeen aktivoidaan taas mahdollinen maailma *jos-niin-rakenteella*.

*tässä on mennyt tämä/ vajaa vuorokausi oikein mukavasti// **eilen illalla** vaan oli/ sellainen hetki jollonka oli vähän pakkomielteen omainen/ tarve/ yhteen/ menoon vetää/ muutama savuke// se ei merkitse sitä että t- tupakointi sinulle palaa/ mutta siin+on joku/ aivan oma kysymyksensä ja/ nyt lähdemme tutkimaan että mikä/ sitä semmosta pakkomielteen omaista käyttäytymistä sinussa sai tuossa aikaan ja/ kenties on aikaisemminkin saanut/ ruokailun yhteydessä niinkun kerroit// nyt voit/ antaa mieleen palautua **sen hetken// eilen// kun sinulle tuli yhtäkkiä sellainen tunne että täytyy ikäänkun on pakko ryhtyä vetämään/ savukkeita// ja kun se tu- se olo ja tunne löytyy niin voit/ sanallisestikkin sanoa sen// se tunne miltä se tuntuu kun/ tulee pakko? sitä on vaa saatava/ siinä tulee semmonen tunne että on vaa(n) saatava? nyt annappa tuon tunteen olla// nyt me lähdemme tutkimaan sitä/ – – nyt/ voit ikäänkun kasvaa tämän tunteen/ kera aikuiseksi/ vuoteen yhdeksänkymmentäyksi/ ei tarvii aloittaakkaan tupakkaa/ sinä olet ihan rohkea/ vapautunut ilman tupakkaakin ja kasvat aikuiseksi ja ihan riittävän hyvänä ihmisenä/ ilman tupakkaakin/ sitä ei tarvita/ tupakkaa ei tarvi sinä olet rohkea/ sinä olet riittävän hyvä// voit kasvaa aikuiseksi ilman tupakkaakin// missä i(j)ässä sitten kulloinkin olet/ ei tarvita tupakkaa/ voit siirtyä vuoteen***

*yhdeksänkymntäykse/ vähitellen/ olet ilman tupakkaa/ ei tarvii aloittaakkaan ei tarvii ottaa yhtään/ ensimmäistäkään tupakkaa/ joko alat olla vuodessa yhdeksänkymntäykse?// nyt voit siirtyä **sihen hetkeen// torstaipäivään/ lokakuun kahdeskymnesneljäspäivä sillon illalla/ siinä kahdeksan kieppeillä// löytyykö se hetki? jossa olit/ eilen/ polttanu tupakkaa (- - -)? katsotaan miltä nyt tuntuu jos oisit nyt siinä tilanteessa oisko tarvetta ottaa? RII 4 b***

2.5.1.2. Tempus

Tempus on deiktinen kategoria, jonka avulla lause ankkuroidaan ajan virtaan, lauseen ilmaisema propositio suhteutetaan muihin tapahtumiin ja ajallisiin kiintopisteisiin: puhehetkeen, tapahtumahetkeen ja viittaushetkeen. (Hakulinen & Karlsson 1988: 245.) Viittaushetki on Wiikin (1976: 137) mukaan täydellisen lauseen merkityksessä aina silloin, kun kysymyksessä on aikasuhteen sisältävä ilmaus. Se paikannetaan ilmausta rakennettaessa aina suhteessa puhehetkeen, ts. määrätään joko varhemmaksi, samanaikaiseksi tai myöhemmäksi kuin puhehetki. Tapahtumahetki taas paikannetaan suhteessa viittaushetkeen eli varhemmaksi, samanaikaiseksi tai myöhemmäksi kuin viittaushetki.

Preesensissä puhuja valitsema viittaushetki on nykyhetki eli sama kuin puhehetkikin, joka on myös tapahtumahetki. Perfektissä puhehetki on sama kuin viittaushetki, mutta tapahtumahetki on niitä varhempi. Myös imperfektissä tapahtumahetki on puhehetkeä varhempi, mutta siinä viittaushetki on tapahtumahetken kanssa samanaikainen. Pluskvamperfektissä puolestaan nämä kaikki kolme hetkeä ovat eriaikaisia siten, että viittaushetki on puhehetkeä varhempi ja tapahtumahetki on taas viittaushetkeä varhempi. (Hakulinen & Karlsson 1988: 246.)

Ikola (1964: 101–102) kuvaa perfektin ja imperfektin peruseroksi sitä, että perfekti ilmoittaa tekemisen yksinkertaisesti vain puhehetkeä eli nykyhetkeä varhemmaksi, mutta imperfekti sisältää enemmän: se ei ilmaise tekemisen suhdetta suoraan puhehetkeen, vaan menneeseen

mainittuun tai ajateltuun hetkeen, jonka kanssa se on samanaikainen. Perfekti ei näin ollen viittaa deiktisesti mihinkään kiinteään ajankohtaan kuten imperfekti, vaan ilmaisee yleensä nykyistä varhempaa tekemistä, jonka on nykyhetken kannalta relevantti tavalla tai toisella (Hakulinen & Karlsson 1988: 248).

Aineistossa esiintyy kaikkia tempuksia, mutta eniten käytetään preesensia. Tämä onkin aineiston luonteen vuoksi ymmärrettävää, koska siitä suuri osa käsittää ohjattua kuvittelua, jossa pyritään luomaan illuusio puhehetken aikaisesta tapahtumisesta, vaikka kyse olisikin menneestä tai tulevasta.

Menneen hetken aikaisen tekemisen yhteydessä voidaan puhua dramaattisen preesensin käytöstä, vaikka se palvelee yleensä samalla näyttämökehotuksina modaalisuutta. Dramaattinen preesens on Suomessa hyvin vanha ilmiö, ja puhujan tarkoituksena on sen avulla herättää kuulijassa se mielikuva, että hänen kertomansa tapahtuu parhaillaan hänen silmiensä edessä (Ikola 1949: 80–85).

Seuraavassa esityksessä tempukset vaihtelevat näyttämön ja sen lokaatioiden rakentamisen aikana preesensin ja imperfektin välillä. Preesensin voi tässä tulkita palvelevan dramaattisessa funktiossaan tukien deiktisen keskuksen eksplisiittistä siirtoa kehotuksen muodossa: puhuja erottaa historiallisella preesensillä deiktisen keskuksen todellisen tässä ja nyt -puhetapahtuman ja siirtää sen toiseen lokaatioon, tiettyyn tapahtuma-aikaan ja -paikkaan. Puhuja itseasiassa siis teeskentelee, että nämä tapahtumat tapahtuvat juuri tässä, juuri nyt ja näin ne esittäessään mahdollistaa myös kuulijan katsella niitä samassa välittömydessään. Toki tässäkin preesens saa muitakin funktioita, joita käsitellään tarkemmin luvussa 3.2.1.2. Tempuksen vaihtaminen imperfektiin kesken ei vaihda aika-astetta, koska tapahtuma- ja viittaushetki pysyvät menneessä ajankohdassa. Imperfektin käytön voi mahdollisesti houkutella esiin asiakkaan käyttämä imperfekti. Tämä jää tietenkin pelkäksi oletukseksi asiakkaan osuuden puuttuessa aineistosta.

nyt me lähdemme täydentämään tätä sillä tavalla/ tätä työskentelyä että palautetaan mieleen se/ eilinen päivä ku oot siellä lenkillä// löydätkö sen/ ajatuksen? ennen sitä ku tapaavat sen miehen// okei/ sitten/ jatkuu se lenkki niin että sinä alat nähdä siitä/ sitä miestä jossakin päin// ja nyökkää sitte ku löydät sen/ okei/ missä päin sää näät sen itsestäsi (ku)? suoraa edessä/ onko se siinä lenkipolulla? mihinkä päin se on menossa? se näkee sinut ja/ lähtee lu- menee lujaa eteenpoispäin sinustako (vai)? ahaa/ olikse siinä pysäyksissä vai? ku sä näit hänet? niin sinä pysähdyit? mutta kun sää näet hänet niin onko hän pysäyksissä vai? pysähtynyt vai? sinua päin? nii että se niinkun ikäänkun/ huomattessaan sinut niin/ kääntyy pois päin? okei/ ja minkälainen olo sulla tulee ku- tänyt pysähtytään siihen hetkeen ku sää näet hän lähtee kääntyy ja lähtee juoksemaan lujaa pois päin sinusta niin/ min- minkälaisi(j)a ajatuksi(j)a sulla nousee mieleen siinä tilanteessa? ajattelet että mikähän se oli? joo o/ sittenkö sumitä sitte tapahtuu sinull(e/a)? se oli/ ahaa/ ja siin- joo ja mite se jatkuu sitte? yhyh// JAP 6 b

Niin kuin luvussa 2.4. jo todettiin, myös tempus voi rakentaa mennyttä tunnettua todellisuutta (toki tässä esimerkissäkin *palauttaa mieleen* implikoi mennyttä ja *muistoja* sijoittaa tupakointitapahtuman menneen tunnetun todellisuuden alueelle). Perfekti sijoittaa tekemisen puhehetkeä eli nykyhetkeä varhemmaksi, ja dramaattinen preesens otetaan käyttöön heti perään herättelemään mielikuvitusta (vrt. *vaikkapa oot sisällä pitkään ja/ poltat siellä ja: jossaki vaiheessa tulee tukkonen olo hengitys ei tahdo kulkea ja/ kenties vaikka päätä särkee/ ja tiedät sen johtuvan tupakoinnista//*). Samalla kun perfekti rakentaa mennyttä maailmaa, se sijoittaa tapahtumat myös määrävaiheeseen, josta ne etenevät preesensin avulla (vrt. *vaikkapa oot sisällä ollut pitkään ja/ oot polttanus siellä ja: jossaki vaiheessa on tullut tukkonen olo hengitys ei ole tahtonut kulkea ja/ kenties vaikka päätä on särkenyt/ ja olet tiennyt sen johtuvan tupakoinnista//*).

*nyt/ lähdemme liikkeelle/ sillä tavalla että/ palautamme sinulle mieleen/ niitä inhottavia muistoja/ tupakoinnista/ jotta mielesi syvällä tasolla tajuaa että se on// tylsää hankalaa// jota ei kannata/ harrastaa/ pyydän (ny) palauttamaan mieleen jonkun/ kokemuksen vaikkapa **oot** sisällä **ollut** pitkään ja/ **oot polttanus** siellä ja: jossaki vaiheessa tulee tukkonen olo*

hengitys ei tahdo kulkea ja/ kenties vaikka päätä särkee/ ja tiedät sen johtuvan tupakoinnista// löytyykö tämmönen/ muisto? RII 2

Aina ei tarvita edes paikanilmausta, vaan perfektimuotoinen tekeminen voi ilman sitäkin toimia maailmanrakentajana. Pelkkä muiston tila riittää näyttämöksi. Tässä perfektin rinnalla asiaintilojen kuvaamisessa toimii taas dramaattisen preesens.

nyt/ pyydän sinua palauttamaan mieleen jotakin muistoja kunn+olet polttanut paljon ja on surkea olo/ paha: o:lo// oikein palautuu kunnolla mieleen tuo/ jopa tehostuneena/ miltä se tuntuu oikein kun on paha olo ku+on polttanu paljon tupakkaa// oikein surkea olo// onko sinulla tällainen muisto nyt/ mielessä? RII 1

Seuraava esimerkki kuvaa menneen ajan aikamuotojen käyttöä silloin, kun deiktinen keskus on siirretty menneeseen. Puhetki on ikään kuin mennyt hetki eli vuosi 1980, ja näin ollen perfekti viittaa tätä mennyttä hetkeä varhempaan tekemiseen, joka on relevantti nykyhetken kannalta (vrt. *sinusta poistettiin se paha olo joka oli seitkytyhdeksän*) eli itse poistamistekoa korostetaan. Imperfekti puolestaan viittaa tätä mennyttä hetkeä varhemman menneen hetken aikaiseen asiaintilaan ja toimii yhtenä maailmanrakentajana temporaalisessa adverbialausekkeessa, jolla aktivoidaan uudelleen aiemmin jo luotu maailma. Sitä vastoin esimerkissä edellä ollut perfekti- tai pluskvamperfektimuotoinen lausuma *se paha olo// mikä (oli/on) sillan seitkytyhdeksän siellä ollu* taas tehdään välittömän todellisuuden puhetilanteesta eli hypnoterapeutin näkökulmasta käsin ja samalla se erottelee menneen tunnetun todellisuuden tapahtumat menneestä mahdollisesta todellisuudesta (vrt. *voit tuntea että se paha olo mikä on tässä seitkytyhdeksän mä otan siihen pahaan oloon kiinni*).

nyt mieli löytää sen pahan olon// sillan seitkytyhdeksän/ mies on x:ssä// ja voit sanallisesti sanoa mikä paha olo siellä on? pudistat päätä tuleeko jotain mieleen? minkälainen olo

*sull+on nyt? onko paha olo? on paha olo// tuntuuko se jossakin päin sinussa? missä se tuntuu? siellä on semmonen pahan olon tunne/ yhym/ nyt voit/ tuntea// panen käden tähän/ vähän rinnan yläpuolelle/ voit tuntea// että se paha olo// mikä (oli/on) silloin seitkytyhdeksän siellä ollu/ mä otan siihen pahaan oloon kii:nni// voit tuntea sen// minä otan siihen pahaan oloon kiinni// ja otan sen/ pahan olon/ pois sinusta kokonaan/ ikäänkun vedän sen pois// miltä olo tuntuu? onko nyt paha olo? ei/ kysytäämpä sormilta/ onko sinussa enää: sitä paha oloa jäljellä? sormet vastaa/ ei oo/ onko sinussa jännitystä enää? ei/ nyt sinun mieli voi palautua siihen vuoteen kahdeksankynt siellä/ **nyt sinust+on poistettu se paha olo joka oli seitkytyhdeksän/ jot- jollonka se ei enää uusiudu sinussa ollenkaan koska se on pysyvästi otettu sinusta pois// silloin sitä ei tartte pelätä eikä jännitellä koska se on pois sinusta/ nyt sä oot vuodessa kahdeksankymmentä/ kahdeksankymmentä takaisin/ kysytäämpä onko siinä vuodessa kahdeksankymmentä jännitystä? ei/ JAP 5 e***

Hypnoterapeutti pysyttelee enimmäkseen reaali maailman todellisuudessa, vaikka voisi helposti deiktisten elementtien avulla päästä osaksi toista todellisuutta ja vahvistaa kuvittelun maailman dominanssia (esim. *nyt sä oot vuodessa kahdeksankymmentä/ kahdeksankymmentä takaisin/ kysytäämpä onko **tässä** vuodessa kahdeksankymmentä jännitystä?*). Tähän asiakkaan kuvittelun maailmasta pois pysyttelemiseen lienee terapeuttiset syynsä.

2.5.2. Paikka maailmanrakentajana

Kun hypnoterapeutti referoi jotain mennyttä tapahtumaa, se voidaan määritellä aikapaikkaisesti. Seuraavan esimerkin adverbialilauseke sisältää täten sekä aikaa että paikkaa sisältävän ilmauksen. Ajan adverbialiaali hallitsee paikan ilmauksia (ks. hierarkia luvusta 3.2.3.), ja ensimmäinen erisnimimuotoinen paikkailmaus puolestaan määrittää laajimman spatiaalisen näyttämön (*siellä x:ssä*), johon myöhemmin rakennetaan yhdessä tarkempia näyttämön osia eli lokaatioita (*siinä lenkipolulla*). Huumon (1997: 20) mukaan useita paikanilmauksia sisältävissä lauseissa vallitsee tendenssi tulkita lauseenalkuinen

laajinta näyttämöä ilmaiseksi ja myöhemmin esiteltävät tämän näyttämön osiksi. Adverbiaali *kotona* luo tämän edellisen näyttämön rinnalle toisen näyttämön.

*(olit/olet) havainnut että edellisen/ hypnoosikerran/ jälkeen oli mennyt/ täydellisen hyvin/ täysin oireettomasti ilman pelkoa/ vaikka olit käynyt ul- lenkillä pitki(j)äkin matkoja aivan yksin/ kunnes sitten ei:len/ siellä/ x:ssä lenkillä ollessasi/ olit nähnyt jonkun pipo päässä hiippailevan miehen ja/ se:n/ jälkeen o- olit jotenkin säikähtäny ja sitte oli tullu voimakasta pahaa oloa joka/ pyörryttämistä oksettavaa oloa ja/ oikei voimakasta huonovointisuuden tunnetta/ (ja) sitä oli kestänyt vielä **kotonakin** jonkun aikaa kunnes sitten menit// iltapäivä:/ nokosille tommosen/ parin tunnin/ kuluttua ja sitten siitä/ herättyäsi// olit voinut jo/ ihan hy:vin/ nyt me lähdemme täydentämään tätä sillä tavalla/ tätä työskentelyä että palautetaan mieleen se/ eilinen päivä ku oot siellä lenkillä// löydätkö sen/ ajatuksen? ennen sitä ku tapaavat sen miehen// okei/ sitten/ jatkuu se lenkki niin että sinä alat nähdä siitä/ sitä miestä jossakin päin// ja nyökkää sitte ku löydät sen/ okei/ missä päin sää näät sen itsestäsi (ku)? suoraa edessä/ onko se **siinä lenkkipolulla**? mihinkä päin se on menossa? se näkee sinut ja/ lähtee lu- menee lujaa etee- pois päin sinustako (vai)? ahaa/ olikse siinä pysäyksissä vai? ku sä näit hänet? niin sinä pysähdyit? mutta kun sää näet hänet niin onko hän pysäyksissä vai? pysähtynyt vai? sinua päin? nii että se niinkun ikäänkun/ huomattessaan sinut niin/ kääntyy pois päin? okei/ ja minkälainen olo sulla tulee ku- tänyt pysähtytään siihen hetkeen ku sää näet hän lähtee kääntyy ja lähtee juoksemaan lujaa pois päin sinusta niin/ min- mikälaisi(j)a ajatuksi(j)a sulla nousee mieleen siinä tilanteessa? ajattelet että mikä hän se oli? joo o/ sittenkö sumit sitte tapahtuu sinull(e/a)? se oli/ ahaa/ ja siin- joo ja mite se jatkuu sitte? yhyh/// JAP 6 b*

Tässä edellisessä esimerkissä näkyy hyvin Werthin (1999: 158) kuvaama deiksiksen perusolemukseen liittyvä asia: maailman määrittämään ensin paikan ja ajan (deiktisillä) ilmauksilla (*ei:len/ siellä/ x:ssä*), jonka jälkeen se varustetaan entiteeteillä (*olit nähnyt jonkun pipo päässä hiippailevan miehen*). Pysäykseen viittaamisen tasolla, on tiedettävä mitä entiteettejä on, missä ne ovat ja kuinka luoda ja ylläpitää viittaus näihin entiteetteihin. Entiteetit voivat

luonnollisesti olla välittömässä ympäristössä, muistissa, mielikuvituksessa jne.

Kun on kyse tarkemmin määrittelemättömästä menneestä hetkestä (koska se ei ole hypnoterapeutin tiedossa), paikan adverbiaali toimii maailmanrakentajana ilman ajan adverbiaalia. *Sisällä* ilmaisee näyttämöä, jonka temporaalisena maailmanrakentajana perfekti sijoittaa menneeseen (ks. tarkemmin sama esimerkki luvusta 2.5.1.2.).

*nyt/ lähdemme liikkeelle/ sillä tavalla että/ palautamme sinulle mieleen/ niitä inhottavia muistoja/ tupakoinnista/ jotta mielesi syvällä tasolla tajuaa että se on// tylsää hankalaa// jota ei kannata/ harrastaa/ pyydän (ny) palauttamaan mieleen jonkun/ kokemuksen vaikkapa oot **sisällä** ollut pitkään ja/ oot polttanut siellä ja: jossaki vaiheessa tulee tukkonen olo hengitys ei taho kulkea ja/ kenties vaikka päätä särkee/ ja tiedät sen johtuvan tupakoinnista// löytyykö tämmönen/ muisto? hyvä// RII 2*

Spatiaalisena maailmanrakentajana voi toimia myös kaksiulotteinen kuva (jonka asiakas on tässä itse tarjonnut maailmanrakentajaksi), joka laajenee kolmiulotteiseksi tilaksi, kun hypnoterapeutti kehottaa asiakkaan ohjatun kuvittelun henkilöä menemään kuvaan eli näkökulma siirretään kuvan aikaan (*nuorena silloin kun et polttanut tupakkaa vielä*). Valokuva toimii suoraan menneen tunnetun todellisuuden ikonina eli aukaisee todellisuuden rinnalle deiktisen alimaailman, jonka päälle luodaan kuvittelun mahdollinen maailma.

nytpä/ annappa mielen hakeutua aikaan jollonka et vielä polttanu// johonki muistoon// mukavaan muistoon// löytyskö sieltä jotain? löytyskö sieltä jotain? aha// minkälainen valokuva? se on aika/ kivannäkönen kuva vissiin? joo ja/ onko se ihan hyvännäkönen se kuva kun siinä ei ole tupakkaa? tietysti hyvännäköinen// se on itteasi(j)as ihan hyvännäköinen kun siinä ei oo tupakkaa ja tuossa kuvassahan ei tarvi mitään rohkaisua/ rohkaisuksi tupakkaa? miltä tuntuu/ tarviiko siihen kuvaan tupakkaa? siinä on/ siinä tämä: tyttö/ on iha rohkea// onko? se on ihan rohkea ja/ eikä se mitään tupakkaa siinä tarvitse/ se on ihan rohkea/ elikkä toisinsanoin täysin totta se

*että sinä olet/ loppujen lopuksi siellä on sinussa rohkeutta//
sää oot vaan jotenki luullut että sitä tarvit tupakkaa siihe(n)/
sitä joskus on tämmösi(j)ä luuloja// mutta siel+on hyvin
syvälle sinussa olemassa/ niinku tuossa kuvassa näkyy/ taito ja
kyky olla rohkea// vapautunut/ ilman tupakkaakin// se loihtii
ni- tai loihditaan jotenkin esille sinusta se puoli// se on sinussa
jo olemassa// minkälainen olo sinulla nyt on? nyt voit it-
kysyisin että tunnetko nyt olon rohkeaksi/ vaikka olisit ilman
tupakkaa? nyt katsot sitä kuvaa sitä// nuo- nuoren tytön
kuvaa// voit ikäänkun mennä siihen kuvan paikalle// voit
mennä ikäänkun siihen kuvaan sisään/ tuntea sen hymyn ja//
mukavan olon nuorena silloin kun et polttanut tupakkaa vielä/
ja se oli itseasi(j)as hyvin helppoa// alanko päästä siihen
tunnelmaan? et oli itseasi(j)as hyvin helppoa olla ilman
tupakkaa ja// tunnet/ olosi/ sillä hetkellä/ rohkeaksi ja
vapautuneeksi/ voitko tuntea? mainiota// RII 4 b*

3. VÄLITÖN MAHDOLLINEN MAAILMA

3.1. Välittömän mahdollisen maailman luominen

Ohjattu kuvittelu voi olla myös sellaista, ettei mitään tiettyä menneen tunnetun todellisuuden tai tulevaisuuden alueen tapahtumaa tai asiaintilaa rakenneta näyttämöksi ohjatulle kuvittelulle. Jos kyseessä ei ole ei-välitön mahdollinen maailma eli tulevaisuuden mahdollinen maailma, on se puhehetken aikainen eli välitön mahdollinen maailma. Aina ei voi varmaksi sanoa, minkä alueen maailmasta on kyse. Rakenteeltaan maailma voi olla myös habituaalinen.

Aineistosta löytyy esimerkkejä, joissa luodaan selvästi välitön irreaalinen maailma, koska asiaintila ei vastaa reaalimaailman lakeja ja tapahtumat sidotaan puhehetken aikaan. Seuraavasta esimerkistä näkyy se myös se mielenkiintoinen seikka, ettei asiakas tilastaan huolimatta aina kykene luomaan hypnoterapeutin ehdottamia maailmoita, vaan maailmarakennus voi joskus vaatia aikaa ja erilaisten maailmojen tarjoamista onnistuakseen. Asiakas ei siis aina pidä maailmoita mahdollisina eikä näin ollen voi myöskään asettua osaksi niitä.

Tässä esimerkissä näkyy selvästi pyrkimys kuvittelutilan tarjoamiseen: käytetään kysymyksiä, jotka antavat tilaa vastapuolen mielikuvitukselle ja eri vaihtoehdoille. Yritetään vedota asiakkaan mielikuvitukseen ja toivotaan tämän osallistuvan yhteiseen ohjatun kuvittelun suunnitteluun. Tästä syntyy myös kohteliaisuuden vaikutelma.

*ja lähdetäämpä nyt kysymään tällä hetkellä alitajunnalta/
onko sinun/ alitajunta nyt valmis/ luopumaan tuosta jalasta
ikäänkun todella luopumaan siitä kokonaan? yhyh/ tuntuu
että ky:llä/ koska se on hyödyllinen asi(j)a/ konkreettisestiha
sitt+ei ole siinä/ nii se on silloin oikeestaan/ vain voitettavaa*

jos/ jos siitä henkisesti luopuu ja/ särky menee samantein
 po:is/ ja siitä hyötyä/ siinäki tapauksessa/ jos siihen
 suunnitellaan/ proteesi(j)a/ mikä on mahdollista/ niinkun
 ymmärsin/ koska silloin tavallaan tulee tilaa sille proteesille
 ku siitä se/ todella se- luovuttu siitä mikä siinä nyt on ollut/
 vielä ollut jäljellä/ onko sun mieli valmis ikäänkun/
 luopumaan siitä vaikka nyt/ i:han/ tämän hypnoosin aikana
 kokonaan? oikei hy:vä/ **voitasko kuvitella ajatuksissa että se/**
 nyt hä- lähtee tuosta johonkin/ en tiedä mihin/ mut
 semmoseen paikkaan jossa sää voit kokea että se on todella
 pois sinusta/ **ikäänkun voit ehkä aisti(j)a kuinka se todella**
 tuosta/ reiden tyngästä/ varpaisiin asti/ jalkapohjaan asti/
 päki(j)ään asti **todella** irtoaa siitä/ se jälkikin siitä/ ja se
 menee/ pois sinusta jonnekin/ onko sinun mieli valmis
 tähän? okei/ antaapa sen tapahtua ja se:/ sinun alitaju(i)nen
 mieli tavallaan tietää sen/ mihin se menee/ lähinnä se et se
 lähtee pois tuosta ja silloin se särkyi häviää sinusta koska/
 siihen/ tavallaan jäljellä siihen/ yhteys/ hermoyhteys niinku
 tavallaan katoaa/ ja silloin siitä särkyi häviää/ tapahtuu
 todellinen a:ito luopuminen// voit puhuakki minulle miltä:/
 tuntuu tai näyttää/ **voisko siinä/ voisko näkyä ehkä** mihinkä
 se lähtis/ tai tuntua? e:i/ **jos kuvitellaan** tuota/ vasenta jalkaa
 niin jä- voitko/ näkykö se sinun/ mielen silmillä? onk+se
 tuossa paikallaan siinä samassa vai? yhyym/ **miltä tuntus**
ajatus voisitko nähdä/ se: sitä että se tavallaan todella
 konkreettisesti katkastaan tuosta reiden kohdalta? reiden
 alaosan kohdalta ja/ se viedää jonnekin/ **voisko lei- tuntua**
mahdolliselta voisit nähdä semmosen kuvan/ ikäänku
elokuvan? e:i/ hyväksyykö s(i)nun mieli tään ajatuksen? okei
 se tuntuu lähinnä/ mutta **jos aatellaan sillä tavalla että:**
 hyvästelet sen/ puhelet sille jalalle ensinnä kaikki mitä haluat
 sanoa/ sanot sille jalalle kaikki ensinnä/ sille/ tuolle// reiden
 alaosan ja/ jalkapohjan väliselle osalle/ juttelet sille
 ajatuksissasi/ kerrot ka:ikki semmoset sa- hyvästelet sen/
 sanot kaikki mukavat hyvät asi(j)at sille// niin että voit sitten
 todella hyvästellä niinku rakkaan ystävän/ hyvästellä/// sanot
 sille ka- jalalle kaikki mitä haluat/ niinku hyvästellessä
 halutaan sanoa// kiität ehkä sitä/ kaikesta mitä se on sinun
 hyväksi tehnyt ja/ siitä mitä sen on palvellut/ ja sanot
 ylipäättänsä kaiken mitä haluat/ tunnet tarpeelliseksi/ niin
 että se sitten/ se jalka on kuullut ja kokenut tarpeeksi jotta
 se sitten suostuu/ poistumaan// ja: tuo kyllä merkki näkyy
 sitten ku oo- oot sanonu keiken/ tarpeellisen/// yhyh// nyt se
 näyttäs liikahtelemaan voit/ katotaan **oisko se: jalka nyt**
suostuvainen siihen lähtemään ihan kokonaan pois ku sille
 on puhuttu jo/ ihan riittävästi/ **oisko se suostuisko se**
ikäänku lähtemään pois/ tuosta? no ei vielä/ mitä se
 tarvii/ kysytään siltä jalalta/ kysytää/ **voit kysyä siltä mitä se**

*tarvii jotta se suostuis lähtemään pois sieltä? voit kysyä mielessäsi siltä ja/ syntyykö siitä/ saatko jotai vastausta? puhelihakset toimii ihan/ mitä se jalka sinulle sanoo? sanooko se mitää(n)? ei oikei/ kysytäämpäs toiselta/ onko se edelleenki siinä tuossa paikalla? okei/ **oisko toinen väylä helpompi että jos ajatellaan että** että ei anneta/ lähetätäkä sitä pois vaan/ alettas ikään kuin pienentä(e)n kutistaan sitä jalkaa tuolta ja- jalkapohjasta/ päin/ niin että/ se rupe(a)isi pienemään/ kutistumaan tulemaan lyhyemmäksi ja lyhyemmäksi ja/ tuo- kohti tuota/ reiden/ tynkää mihinkä se on tu- **(v)oisko se mahdollista?** oisko se jopa helpompi kuin (lähtää) kokonaan pois? a- tehdäämpä niin että katsotaan **voit ikäänkun nähdä kuinka** se alkaa pie:nentyä/ ei tarviikkaa luopua siitä jalasta niinku sillä tavalla/ vielä kokonaan mut se alkaa pienentyä/ jollonka se tarkoittaa että kaikki siinä pienenee/ kivutki pienenevät// **tuntusko se mahdolliselta että** se alka- tuntus että ikäänku heti alkas pienentyä? Siitt+ei tarviikkaan luopua vielä siitä jalsta kokonaan/ se vaa pienenee/ voit ehkä nähdä/ kin kuinka se voisi tapahtua että alat nähdä kuinka se pienenee/ ehkä tuntea sen// lyhenee// tapahtuuko näin? e:i// mut kysytäämpä onko tällä hetkellä siinä särkyä? okei/ voit sanallisesti sanoa millähän lukemalla se ois se aste nyt? kutonen/ yhyh// **kuvitellaampas sitte toisellainen/ ajatus siinä/ ajatellaampa** ööh// mikähän siinä ku siinä puristaa **voitasko kuvitella toisellaista ajatus/ mallia/ että kuvitellaampa että** siä löyhdytetään sitä kenkää joka siinä on/ pannaan siihe toisellainen kenkä/ **voit kuvitella et** panna siihe isompi kenkä/ ku sä sanoit että ikänku (siin/se) ois nii pieni kenkä että se puristaa/ **kuvitellaan et(tä)** siihe panna isompi kenkä/ **voit leikkiä ajatusta että** miltä se näyttäisi ja/ tuntuisi/ **voisitko nähdä tämmösen?** yhyh/ se näyttäis onnistuvan/ SPS 4 b*

Esimerkissä näkyy useita kielen keinoja, joilla mahdollista maailmaa luodaan. Näistä tyypillinen aikuiskielen mukainen tilanrakentaja on *jos-niin*-rakenteinen yhdyslause (mm. Kauppinen 1998:): *jos kuvitellaan tuota/ vasenta jalkaa niin jä- voitko/ näkykö se sinun/ mielen silmillä?* Rakenteessa *jos*-lause eli apodosis on tilanrakentajana ja *niin*-lause eli protasis toimii rakennetussa mentaalisisessa tilassa (mm. Fauconnier 1985) eli kertoo mahdollisen maailman asiointilasta. Ehtorakenteet heijastavat ihmiselle ominaista kykyä mm. pohtia vaihtoehtoisia mahdollisuuksia (Ferguson ym. 1986: 3). *Voida*-verbiä

käytetään paljon ja sillä hypnoterapeutti sallii ja mahdollistaa ohjatun kuvittelun asiointilat, jotka reaali maailmassa olisivat mahdottomia. Konditionaali niin *voida*-verbiin kuin muihinkin verbeihin liittyneenä tuntuu ilmaisevan puhujan epävarmuutta asian todenmukaisuudesta. Hypnoterapeutin konditionaalimuotoiset kysymykset kohdistuvat siihen, onko maailma mahdollista luoda. Luukan (1992: 102) mukaan modaaliverbeissä esiintyessään konditionaali voisi toimia lähinnä lisälieventimenä ja epävarmuuden merkitystä kantaa ensisijaisesti verbi. *Ikään kuin* toimii apodosiksen luomassa mahdollisessa maailmassa (”irreaalisissa (hypoteettisissa) yhteyksissä: aivan t. ihan kuin, niin kuin” NS) kohdistuen proposition esittämään tekemiseen, entiteettiin ym. Episteemisiä alimaailmoita luodaan tai yritetään luoda modaalisilla adverbeilla ja adjektiiveilla *on mahdollista / tuntuu mahdolliselta, todella*. Ne ilmaisevat varmuuden astetta, joka kohdistuu proposition.

Edellisen esimerkin maailmojen voidaan katsoa edustavan enemmänkin maagista maailmankuvaa. Mahdollinen maailma voi yhtä hyvin olla todellisuuden ikoni, jolloin vain hypnoterapeutti merkitsee sen välittömäksi mahdolliseksi maailmaksi. Yhtä hyvin hän voisi pyytää asiakasta palauttamaan jonkin muiston mieleen tai kuvitella sen tulevassa ajassa mahdolliseksi tapahtumaksi (vrt. *nyt voit palauttaa mieleen muiston kun viimeksi menit sen sinun kodin lähellä olevan sillan lähelle / nyt voit siirtyä jonnekin kolmen kuukauden päähän olet menossa sen sinun kodin lähellä olevan sillan lähelle*).

nyt teemme/ mielikuva/ harjoituksen// nyt/ ajatuksissasi// voit mennä sen/ sinun// kodin lähellä olevan/ sillan// lähelle/ siihe reunalle kävellä/ ihan niin lähelle kun tunnet pystyväsi menemään/// pääsetkö sillalle? pääsetkö/ miten pitkälle anna/ kävele lisää vaan niin pitkälle ku pääset ihan siltaa myöten kävelemään// ja sano kun/ tuntuu ettei pääse pitemmälle jos tulee raja// et pääse pidemmälle? (mut) pääsetkö sillalle asti? voitko sanoa kuinka monta metriä pääset kävelemään? pari metriä pääset kävelemään sitä siltaa myöten mitenkä pitkä se koko silta on? toistakymmentä metriä/ yhyh/ laitapa nyt ne:/ sormet yh:teen/ sovittulla tavalla/ ja nyt voit jatkaa matkaa//

pystytkö? joo/ jatka matkaa ihan siitä kaikessa ra:uhassa// ja:// pääsetkö toiselle puolelle? nyt/ tule takaisin vielä ja pidä ne sormet siinä yhdessä/ tule takaisin sieltä// pääsetkö ihan takaisin? hyvä/ JAP 1 a

3.2. Maailmanrakentajat

3.2.1. Aika maailmanrakentajana

3.2.1.1. Ajan adverbiaali

Nyt-adverbiaalinen käyttö aineistossa on mielenkiintoinen. Siihen liittyy painokkuutta, koska usein se lausutaan muuta lausumaa korkeammalta ja sitä voi myös seurata tauko. Se esiintyy myös monesti lausealkuisessa asemassa. *Nyt*-adverbiaali näyttääkin samanaikaisesti palvelevan useita funktiota. Ensinnä se voi merkitä maailman välittömäksi (tässä mahdollisen, joka eksplikoidaan suunnittelulausumassa ja tila luodaan abstraktisella ulkoisesti sidonnaisella tila-adverbialilla; ks. luku 3.2.3). Toiseksi sillä voidaan kiinnittää huomiota toiminnan etenemiseen ajassa ja sitä kautta jaksottaa diskurssia. Kolmanneksi se palvelee deonttista rakennetta pragmaattisena tahtomusadverbina (ks. luku 3.2.1.2).

nyt teemme/ mielikuva/ harjoituksen// nyt/ ajatuksissasi// voit mennä sen/ sinun// kodin lähellä olevan/ sillan// lähelle/ siihe reunalle kävellä/ ihan niin lähelle kun tunnet pystyväsi menemään// pääsetkö sillalle? pääsetkö/ miten pitkälle anna/ kävele lisää vaan niin pitkälle ku pääset ihan siltaa myöten kävelemään// ja sano kun/ tuntuu ettei pääse pitemmälle jos tulee raja// et pääse pidemmälle? (mut) pääsetkö sillalle asti? voitko sanoa kuinka monta metriä pääset kävelemään? pari metriä pääset kävelemään sitä siltaa myöten mitenkä pitkä se koko silta on? toistakymmentä metriä/ yhyh/ laitapa nyt ne:/ sormet yh:teen/ sovitulla tavalla/ ja nyt voit jatkaa matkaa// pystytkö? joo/ jatka matkaa ihan siitä kaikessa ra:uhassa// ja:// pääsetkö toiselle puolelle? nyt/ tule takaisin vielä ja pidä ne sormet siinä yhdessä/ tule takaisin sieltä// pääsetkö ihan takaisin? hyvä/ JAP 1 a

Nyt-adverbiaali voi toimia myös ilman paikkaa tai lokaatiota ilmaisevia maailmanrakentajia yhdessä irraalista maailmaa luovien maailmanrakentajien kanssa. Toiminta tapahtuu siis *nyt mielessä*, *mielen tasolla* eli välittömän mahdollisen maailman tilassa.

nyt voit/ mielessäsi kuvitella/ vaikkapa että/ teet sillä kädellä jotain työtä/ kuvitella vaan yksinkertaisesti harjaannutetaan sitä/ ja voit kuvitella sitä että:/ liikutat sitä eri asentoihin// ja se pysyy **nyt** kivuttomana// voit nyökätä kun saat/ mieleesi niitä eri liikkeitä// aha/ voit panna sen käden eri asentoihin/ mielessäsi// ja:// katsoa pysykö se kivuttomana siellä/ mielen tasolla// okei/ tuleeko kipua eri asennoissa? iha vähän/ a-minkalainen asento: tuottaa kipua vähän? ylöspäin teke-okei/ kuvitellaampa **nyt** uudestaan/ ajatellaan että käsi le:pää tuossa hetken ja:/ se on punasella värillä/ ajatellaan että se on hyvin ra:uhallinen le- re:nto se koko olkapään alue/ hy:vin rauhallinen ja re:nto se koko olkapään alue/ onko siinä **nyt** kipua? ei oo/ kuvitellaampa uudestaan että se on myös siinä liikkeen aikana/ myös siinä ylöspäin kättä nostaessa käsi toimii hy:vin rentona/ siellä/ olkapään alueella/ niin että/ kudokset sopivasti myötäävät sitä liikettä/ vaikka se on toki aktiivinen silloin kun sitä liikutetaan niin se on kuitenkin niin rento että siinä/ pysyy kivuttomana voit mielessäsi uudestaan kokeilla sitä ylöspäin vientiä/ mielessäsi siel-/// okei/ pysykö **nyt** mielessäsi lii-kivuttomana vai tuleeko kipua? ei tuu kipua/ ahaa/ pystytkö/ mielessäsi viemään käden aivan ylös sinne korkealle/ niinku ylös/ suuntaan? jos seisot mielessäsi? ilman kipua? onko ilman kipua? hyvä/ SPS 3 b

Myös äänen voimistaminen ja nopeuttaminen *nyt*-adverbiaalin kanssa voimistavat tapahtumien etenemisen tuntua mahdollisessa maailmassa. Kauppisen (1998: 121) lapsenkieliaineistossa vuoronalkuinen *nyt* on tyypillinen nopeatempoisuuden merkki. Nopeatehoisissa leikeissä myös preteriti tähdentää toiminnan vauhdikkuutta: ilmaisee että 'se tapahtui jo'. Tässäkin esimerkissä käytetään imperfektiä tässä funktiossa.

otetaan vielä yksi semmonen/ hypnoosia syventävä mielikuva/ koe/ pyydän sinua/ eläytymään ajatuksissasi lämpimään/ kesäpäivään// lämpimään kesäpäivään olet

*u:lkona// joskus juhannuksen/ seutuvilla ja/ ulkona on
lämmintä ja kaunista// siellä on hy- kauniita värejä ja/ hyvä
olla/ muuten siellä o hyvä/ siellä vaa on hyttysiä/ saatat
kuullakki hyttysten ininää ja hetken kulut- ja nähdä hyttysiä
lentelevän/ ja hetken kuluttua yksi hyttysistä istuu sinun
o:tsalle ja/ pi:stää ja/ tunnet voimakasta pistoa ja kutinaa
täytyy ry:pistää otsaa jotta se leh- lentäisi pois/ no:i/ ei
meinaa millään lähteä pois on sitkeä hyttynen/ noi/ **no nyt se
lähti pois/** hyttynen lähtee pois kutinat häviää pistontunne
häviää// ja tulee kesäpäivän tuu:lahdus ja vie kaikki hyttysen
mennessään sinne/ ja tulee oikei hyvä/ olla lämmin/ ka:unis//
kesäpä:ivä/ ja olet siellä/ lämpimässä kesäpä:ivässä// SPS 3
b*

Larjavaaran (1990: 205–206) mukaan muuhun kuin meneillään olevaan hetkeen viittaavan *nyt*-ilmauksen käyttö edellyttää aina sitä, että diskurssissa representoidaan jotain ajallisesti etenevää tapahtumista lineaarisesti eli tuon tapahtumisen oman temporaalisen rakenteen mukaisesti. Larjavaara tarjoaa tähän oman esimerkkinsä siitä, kuinka videoesitystä selostetaan: *Nyt Jimmy ampuu Miken. Nyt* tarkoittaa sitä hetkeä representoidusta tapahtumisesta, joka nähdään puhehetkellä. Tämä kuvaa Larjavaaran mukaan preesensin semantiikkaa ja deiktistä käytännetyypä, jota hän kutsuu välilliseksi eksoforaksi. Hänen mukaansa ”tällaisissa käytänteissä ikään kuin asetetaan kolme tilannetta päällekkäin: kieliaktin tilanne, tapahtumista edustavan kuvauksen tilanne ja vihdoin itse tapahtumistilanne. Tällöin voi esim. kieliaktin puhehetki vastata – niin kuin nähtiin – kerronnan nykyhetkeä, joka puolestaan edustaa kuvattavan tapahtumisen määrävaihetta.”

3.2.1.2. Tempus

Koska on kyse puhehetken aikaisesta kuvittelusta, käytetään tempuksista preesensia ilmaisemaan aikaa. Toisaalta hypnoterapeutin diskurssi on luonteeltaan ohjailevaa, joten myös modaalisuus näyttelee tärkeää osaa preesensin tulkinnassa.

Matihaldin (1979: 132–133) mukaan ”käskyiksi voidaan luokitella kaikki ilmaukset, joista proposition lisäksi erottuu merkitysaines ’minä tahdon toteutuvana (proposition)’. Toteutumistahto kohdistuu koko proposition, mutta toteuttajana on proposition tekijäpersoona, joka t a v a l l i s e s t i on yksikön tai monikon 2. persoona (konventionaalinen puhuteltava), mutta puheilanteen perusteella proposition toteuttaja voi olla mikä persoona hyvänsä: myös tarkemmin määrittelemätön (elollinen) joukko silloin, kun kyseessä on passiivin muoto.” Käskyjen merkitykseen mukaan liittyy se erityispiirre, että niiden toteutuminen sijoittuu aina tulevaisuuteen: ketään ei voi velvoittaa toimimaan ennen puhehetkeä eikä puhehetken aikana. Näin ollen suomessa käsky voi olla vain preesensissä.

Preesens palvelee tässä aineistossa useimmiten samanaikaisesti useita funktioita.

Aineiston prototyyppinen tahtomusrakenne näyttää olevan adverbien *nyt* sisältävä syntaktisesti väitelausemuotoinen ilmaus. Yli-Vakkuri (1986: 168–169, 245) nimittää *nyt*-adverbia pragmaattiseksi tahtomusverbiksi ja sanoo sen kuuluvan väitelause- ja kysymyslausemuotoisten passiivipredikaattillisten tahtomuslauseiden prototyyppimuotoon (*nyt lähdettiin pro lähdetään*).

Aineiston prototyyppinen tahtomusrakenne saa erilaisia muotoja sen mukaan, missä persoonassa predikaattiverbi on ja liittyykö siihen modaaliverbi *voida*. Samalla ilmauksen sävy vaihtelee vahvasta tahtomuksesta lievempään. Varsinaisia imperatiivimuotoja aineistossa esiintyy vähän ja usein niihin liittyy käskevää merkitystä lieventävä liitepartikkeli (*kerro sitten kun olet kotona JAP 5 e; nyt annappa tuon tunteen olla// nyt me lähdemme tutkimaan sitä RII 4 b*). Edellisten rinnalla väitelauseissa esiintyy toissijaisia käskyjä. Näitä ilmaisevat indikatiivin preesens yks. 2. persoonassa (*nyt voit/ mielessäsi kuvitella/ SPS 3 b*), yks. 3. persoonassa (*nyt sinun mieli vaan hakeutuu jonnekin// RII 4 b*), mon. 1. persoonassa (*nyt lähdemme tutkimaan että mikä/ RII 4 b*) ja passiivissa (*kuvitellaas sitä punasta väriä SPS 3 b*).

Edellisten toissijaisten käskymuotojen rinnalla aineistossa on myös performatiivilauseita, joiden performatiiviverbit kuvailevat erilaisia käskeviä puhefunktioita ja niiden ympärille rakentuva väitelause on puhefunktioiltaan toissijaisesti käskävä (ks. Matihaldi 1979: 149), esim. *nyt jälleen/ pyydän kuvittelemaan sitä/ SPS 3 b*.

Raja kuvailevaan tekstityyppiin on liukuva, koska usein tulkinta riippuu pelkästään ilmauksen sävystä. Matihaldin (1979: 143) mukaan esim. kerronnan yhteydessä indikaatiivin preesensin 2. persoonan tulkinta voi olla myös toteamus. Tosin hän on sitä mieltä, että näissäkin tapauksissa myös käskyksi tulkinta on aina mahdollinen ja usein todennäköisin tulkinta. Hypnoterapeutin diskurssille on hyvin tyypillistä monitulkintaisuus tässä mielessä eli ohjatussa kuvittelussa preesensin käyttö (siis myös dramaattisen preesens ja emfaattinen praesens-pro-futuro) on yleensä aina useita funktioita palvelevaa: preesensin avulla hypnoterapeutti kuvailee kulloisenkin maailman asiointiloja ja tapahtumia (tai rakennetta) sekä saamaan aikaan kehottaa asiakasta kuvittelemaan nämä asiointilat ja tapahtumat. Näin luodaan siis maailmoita.

3.2.2. Paikka maailmanrakentajana

Välittömän mahdollisen maailman luomisessa aikaa ilmaisevan *nyt*-adverbiaalin rinnalla toimii luonnollisesti paikan adverbiaali. *Nyt*-adverbiaalin vaikutus maailmanrakentajana säilyy performatiivisen lausumarajan yli. Alitilan luova *niin-kuin*-rakenne (*sekä-että*) laajentaa kodin paikan kattamaan talon sisäpuolisen tilan lisäksi myös talon ulkopuolisen tilan.

*ja nyt pyydän sinua/ eläytymään sä oot **kotonaki**// ja siellä:/ kin on helppoa olla tupakoimatta/ niin **sisällä**/ kuin **ulkonakin**// RII 1*

Niin kuin jo aiemmin todettiin, hypnoterapiassa vallitsee tavallisen aikakäsityksen rinnalla maaginen aikakäsitys ja siten myös liikkuminen ajasta ja paikasta toiseen voi rakentaa maailmoita. Toisin sanoen tässä aineistossa myös muutossijaiset paikan ilmaukset voivat luoda maailmoita sen lisäksi, että niillä aktivoidaan jo rakennettuja maailmoita muistissa.

Tässä esimerkissä on ensin luotu mennyt mahdollinen maailma, jonka tapahtumat ja lokaatiot on rakennettu yhdessä yksityiskohtaisesti. Mahdollinen maailma rakennetaan muistelun (ja hypnoterapeutin tapahtumista tekemän arvion) jälkeen selvästi erotettuna menneestä tunnetusta todellisuudesta (*nyt me lähdemme täydentämään tätä sillä tavalla/ tätä työskentelyä että **palautetaan mieleen** se/ eilinen päivä ku oot siellä lenkillä*) omaksi erilliseksi jaksokseen (ja nyt/ **kuvitellaan** uudestaan/ ajateltuna et mennään siihen tilanteeseen). Mahdollinen maailma luodaan suoraan menemällä *metsään polulle*.

*ja nyt/ kuvitellaan uudestaan/ ajateltuna et mennään siihen tilanteeseen// myöski tämä vanha turvakokemus/ tulee vastaan ku mennään **sinne metsään polulle** ja näät sen miehen// ku se kääntyy// JAP 6 b*

Koska tietynlainen toiminta tai teko voi olla oleellinen osa ohjattua kuvittelua, voivat juuri muutossijaiset lokaation ilmaukset toimia maailmanrakentajina välittömässä mahdollisessa maailmassa näyttämöä ilmaisevien paikan ilmausten ohella. Seuraavassa esimerkissä varsinaista laajinta näyttämöä ilmaisisi ehkä paikan adverbiaali *Suomessa*, jos se olisi eksplikoitu. Myös *rautatieasemalta* implikoi, että kyseessä on sen kaupungin rautatieasema, jossa todellisuudessa puhehetken aikana ollaan. *Junassa* toimii taas näyttämönä kuvittelun edetessä uuteen tilaan ja vaunuosastot ilmaisevat tämän näyttämön lokaatioita. Erisnimen sisältävä adverbiaalilauseke *x:n asemalla* rakentaa edelleen uuden näyttämön ohjatun kuvittelun henkilöiden väliselle toiminnalle.

*ja:// mennäämpäs läpi// eräs kokemus myöskin/ tämmönen vapaudentunneksymys// sinä voit tuntea olosi/ vapaa:ksi/ myöskin ilman tupakkaa/ vaikka se aikoinaan/ kenties tämä tupakointi// sai jonkun symbolisen/ vapauden/ merkityksen sinulle/ niin nyt sinä voit/ kokea tuota vapaudentunnetta ilmankin tupakkaa/ antaapa mielen lähteä vaikka matkalle/ lähdet **rautatieasemalta**/ vaikkapa **johonki x:ään** jonnekin*

*päiville// ja siihenkään ei kuulu tupakkaa/// tunnetko olevasi matkalla? menetkö:: **junassa/** tupakoimattomien vai tupakoitsijoiden vaunuosastoon? tupakoimattomien vaunuosastoon/ tottakai// siihen sinä nyt kuulut// ja huomaat että koko matka menee/ sillä tavalla ettei tuu edes tupakka mieleen// sitten **x:n asemalla** vaikkapa oot/ tapaatt siellä/ jonkun ihmisen// joka: polttaa tupakkaa// näet hänet/ näetkö tällaisen mie- kuvan? häiritseekö se sinua? hän jostain syystä tarjoaa sinullekin// mitä vastaat hänelle? kiitos ei// eikö sujukki helposti? ja tö- toiset ei tarjoa uudestaan enää/ se riittää/ he saivat/ tietää että sin+et polta// antaa heidän toisten polttaa mut sin+et polta// tällä tavalla sinä pystyt olemaan helposti tupakoimatta// kaikissa tilanteissa// ihan kaikissa tilanteissa// RII 2*

Myös nominaalistuneita verbimuotoja voi esiintyä paikan ilmauksiin liittyneinä kun välitöntä mahdollista maailmaa luodaan. Rakenne korvaa *että*-lauseen (*nyt voit jopa ajatuksellisesti eläytyä että menet hammaslääkärille*) ja esittää toiminnan tilana.

nyt voit jopa/ ajatuksellisesti eläytyä/ sinussa on rohkeus// ajatuk- tähän hammaslääkärille/ menoon/ se rohkeus tulee nyt tällä kertaa mukaan sinne/// miltä tuntuu nyt ajatus hammaslääkärille menosta? RII 4 b

Paikanilmausta muistuttaa myös maailmanrakentajana toimiva adverbiaalinen *tanssimaan*, varsinkin kun siihen heti perään viitataan paikkana (*sielläkin*).

*nyt voit tuntea vielä:/ voisit ä- ajatella vaikkapa mennä **tanssimaankin/** sielläkin voit tuntea nyt olosi rohkeaksi/ koska tupakan ei tarte enää peittää sitä rohkeutta/ ei tarte peittää enää tupakalla sitä rohkeutta nii siell+on oikeestaan aika mukava olla siel(lä) tanssiessakin// miltäs siellä/ tansseissa nyt tuntuu? nä:in/ mainiota/ RII 4 b*

Välittömän mahdollisen maailman rakentamisessa käytetään paikan adverbiaaliksi luonnehdittua 3. infinitiivin inessiiviä, joka liittyy oloverbiin (Hakulinen & Karlsson 1988: 381). (Ks. myös luku 4.2.2.). Tämä progressiivirakenteeksikin kutsuttu muoto esittää yleensä tilanteen aspektuaalisesti rajaamattomana (Herlin 1998: 40). Tässä

tosin jo seuraavassa lausumassa (*ku:n sellainen tulee: vastaan*) esitetään tilanne rajattuna lähitulevaisuuden hetkessä (*kun*-lause toimii maailmanrakentajana).

nyt/ pyytäisin sinua eläytymään ajatukseesi// ajatukseen että/ on/ tulossa englannin kielen koe/ johon sisältyy/ suullinen/ tai/ tämmönen/ kuullunymmärtämisen/ koe// ja ku:n sellainen tulee: vastaan niin/ voit vaikka nyökätä päätä/ JAP 2 b

3.2.3. Aikaa ja paikkaa hallitseva abstraktinen ulkoisesti sidonnainen tila

Huumo (1997: 237–241) esittelee tila-adverbiaalien⁹ keskinäisiä suhteita kuvaavan hierarkian, jossa autonomiset abstraktisen tilan ilmaukset esittelevät kokonaisia kuviteltuja maailmoita ja pystyvät yleensä hallitsemaan kaikkia muita lauseessa esitetettyjä relaatioita, niin habitiivisia, spatiaalisia kuin temporaalisiakin: abstraktinen > temporaalinen > habitiivinen > spatiaalinen.

Huumon (1997: 247–248) määrittelemät ulkoisesti sidonnaiset tilat ovat vaikutusalakäyttäytymiseltään pitkälti samanlaisia kuin autonomiset abstraktit tilat. Konkreettiset muodot muistuttavat paikan ilmauksia ja abstraktiset taas autonomisia abstraktisia tiloja. Abstraktiset ulkoisesti sidonnaiset tilat kykenevät myös hallitsemaan kaikkien muiden hierarkian ryhmien tiloja. Esimerkin *Unessani Olli nukkui humalassa 1970-luvun Wienissä paikka (Wien), aika (1970-luku)* ja sisäinen sidonnainen tila (*humalassa*) ovat kaikki alisteisia unen määrittämälle tilalle.

Huumo (1997: 240, 246–247, 251) jakaa sidonnaiset tilat kahteen päätyyppiin sen mukaan, sidotaanko ne tilan sisä- vai ulkopuolella olevaan entiteettiin: ulkoisesti sidonnaiset tilat (ajatuksessa, unessa) ja sisäisesti sidonnaiset tilat (flunssassa, humalassa). Ulkoisesti sidonnainen tila on riippuvainen siitä entiteetistä, jonka mielikuvituksen osia ne ovat. Lauseen *Unessa oli leijona* adverbiaali *unessa* ei lauseen ensisijaisen tulkinnan mukaan ole riippuvainen leijonasta, vaan siitä oliosta,

⁹ Huumo (1997: 237) jakaa tila-adverbiaalit ajan (kesällä), paikan (talossa), omistajan (pojalla), abstraktisen tilan (sadussa) ja sidonnaisen tilan (flunssassa) ilmauksiin.

joka on nähnyt unen. Sisäisesti sidonnainen tila puolestaan sidotaan itsensä sisäpuolella olevaan entiteettiin. Esim. *Jukka on humalassa* -ilmauksessa olotila on riippuvainen Jukasta ja Jukka esitetään samalla humalatilan sisällöksi. Ilmaus esittää Jukan ja humalatilan välisen relaation lokaalisella rakenteella. Sisäisten tilojen merkitys maailmanrakentajina on siinä mielessä heikko, etteivät ne sisällä toista todellisuutta, vaan ilmaisevat vain reaali maailman entiteetin tilan. Tällä perusteella hypnoositilaan johdattamisen jaksot eli induktio rajataan analyysistä pois, koska hypnoosin voidaan katsoa edustavan abstraktista sisäisesti sidonnaista tilaa eikä se siten ole maailmanrakentamista.

Vaikka tarkastelu on rajattu lähinnä spatiotemporaalisiin maailmanrakentajiin, on välittömän ja tulevan mahdollisen maailman käsittelyn yhteydessä otettava mukaan käsittelyyn myös edellä esitelty abstraktinen ulkoisesti sidonnainen tilatyyppe, koska se esiintyy tässä aineistossa halliten ajan ja paikan maailmanrakentajia.

Tästä aineistosta ainakaan ei löydy sellaisia selkeitä tapauksia, joissa menneen tunnetun tai mahdollisen todellisuuden alueen tapahtumista puhuttaessa käytettäisiin abstraktista ulkoisesti sidonnaista tilan ilmausta. Tätä lähimmäksi esimerkiksi voi tulkita seuraavan varmistavassa kysymyksessä esiintyvän *mielessä*-adverbiaalin: *nyt pyydän sinua// eläytymään siihen// elämänvaiheeseen kun tässä/ vuoden alussa olit// kolme viikkoa// tupakoimatta/ siellä oli positiivisi(j)a asi(j)oit// hengitys kulki/ tasaisemmin/ eikä päätä särkenyt niinkun// usein/ aikasemmin/ tupakoidessa/ voit antaa palautua mieleen tuon// jakson/ itseasi(j)assa helpoudenkin olla ilman tupakkaa/ ja kaikkea sitä positiivista mitä se merkitsi// ja haluaisin// tietää onko nyt sinulla **mielessä** tuo/ hyvä jakso ku oot polttamatta? hyvä/ RII 1*

Hypnoterapeutin diskurssissa käytetään paljon tätä abstraktista ulkoisesti sidonnaista tilatyyppeä (*ajatuksissasi, mielikuvassa, mielessä* ym.). Se toimii lähinnä samanlaisena merkitsimenä kuin muukin leksikaalinen aines, joka ilmaisee, että kyseessä oleva todellisuus ei ole välitön aistein havaittava tässä ja nyt -todellisuus, vaan että se on mahdollisen maailman alueella. Toisin sanoen abstraktiset ulkoisesti sidonnaiset tilan ilmaukset luovat mahdollisen maailman. Ja muut maailmanrakentajatyypit toimivat tämän mahdollisen maailman vaikutusalueella.

*nyt teemme/ mielikuva/ harjoituksen// nyt/ **ajatuksissasi**// voit mennä sen/ sinun// kodin lähellä olevan/ sillan// lähelle/ siite reunalle kävellä/ ihan niin lähelle kun tunnet pystyväsi menemään// pääsetkö sillalle? JAP 1 a*

*nyt **mielessäsi** voit ajatella että ajat/ takaisin/ täältä x:ltä sinne kotiisi/ yksin// olo on turvallinen/ olo on hyvin turvallinen// vaikka/ olet yksin autoa ajamassa// olo on hyvin turvallinen ja varma/// ja kerro sitten kun/ olet kotona// tuntuuko menevän mukavasti matka? jöö (ja) kerro sitten kun olet kotona/// JAP 5 e*

*nyt voit/ **mielessäsi** harjoitella/ ajatusta/ tulla sieltä kotoa tänne x:lle vaikkapa tänne vastaanotolle/ yksin/ autolla// voit **mielessäsi** tuntea sen kokemuksen että seki/ menee varmasti ja turvallisesti/// oletko tuossa matkalla? JAP 5 e*

Ensimmäisestä esimerkistä näkyy myös se, että juuri lauseenalkuisuus varmistaa oikean tulkinnan. Huumon (1997: 92) mukaanhan tila-adverbiaalien suhteita määrää lauseen sanajärjestys niin, että edeltävä adverbiaali pyrkii hallitsemaan myöhemmin esiteltäviä. Sen ilmaisema tila hahmottuu laajimmaksi näyttämöksi. Ainakin tässä nimenomaisessa tapauksessa voisi syntyä lievää kaksiselitteisyyttä, jos tämä abstraktista ulkoisesti sidonnaista tilaa ilmaiseva adverbiaali sijoittuisi loppuun: *nyt voit mennä sen sinun kodin lähellä olevan sillan lähelle ajatuksissasi*. Tällöin se voitaisiin tulkita myös olotilaa (sisäisesti sidonnaista tilaa) ilmaisevaksi 'olla ajatuksissaan', koska jo suunnittelulausemassa tapahtuma on määritelty kuvitelluksi eikä todelliseksi.

Päällekkäisten keinojen käyttö irreaalisen maailman luomisen ja eksplikoinnin yhteydessä voi saada aikaa kaksitulkintaisuutta. Seuraavassa esimerkissä asiakasta tavallaan pyydetään kuvittelemaan kuvitelman tilassa. Syntyy tavallaan mahdollisen maailman alimaailma.

nyt voit/ mielessäsi kuvitella/ vaikkapa että/ teet sillä kädellä jotain työtä/ RII 3 b

Seuraavasta esimerkistä taas näkyy, ettei abstraktinen ulkoisesti sidonnainen tilan ilmaus voi hallita ei-välitöntä tempuksen ja ajan adverbiaalin luomaa mennyttä tunnettua todellisuutta (*missä kävit*

ennen tä:n hypnoosin aloittamista). Lokaatio on sama tunnetun todellisuuden paikka, mutta puhehetkellä ollaan mahdollisen maailman alueella, jonka juuri *mielessäsi* on rakentanut. Koska välillä on luotu mennyt tunnettu todellisuus yhden lausuman ajaksi, aktivoi *ikään kuin* ("irreaalisissa (hypoteettisissa) yhteyksissä: aivan t. ihan kuin, niin kuin" NS) mahdollisen maailman uudelleen.

nyt voit mielessäsi// mennä taas tähän/ parvekkeelle/ missä kävit ennen tä:n hypnoosin aloittamista/ nyt voit/ ikäänkuin mennä sinne/ ja kä- kä- sormet ovat auki// voit mennä niin pitkälle ku tunnet pääseväsi/// kynnyksen yli pääset? JAP 1 a

Seuraavassa esimerkissä mahdollisen maailman tilanrakentajina toimivat abstraktiset ulkoisesti sidonnaiset tilan ilmaukset *mielessäsi* ja *mielikuvassa* yhdessä kuvittelun eksplikoivien verbien kanssa. Ne yhdessä luovat ohjatun kuvittelun henkilön toiminnalle näyttämön eli ilmoittavat, että on kyse irreaalisen todellisuuden alueen maailmasta. Joskus tämä näyttämö on yksinään riittävä eikä mitään paikanilmauksia tarvita. Seuraavassa esimerkissä aikaakin ilmaisee vain yksi *nyt*-adverbiaali, mutta silti voi olettaa, että kyseessä on välitön mahdollinen maailma.

kuvitellaan ensinnä: ajatellaampa semmosi(j)a liikuttamisi(j)a/ voit/ mielessäsi ajatella pitää se/ edelleenki olkapää/ pysyy: sillä tietyllä punaisella värillä/ väritettynä ja voit kuvitella mielessäsi tekeväsi liikkeitä// kaikellaisi(j)a liikkeitä// si- nostaa sinne ensinnäkin iha niiku mielikuvassa sinne ihan yläasentoon// ja: nyökkää sitten ku tunnet/ että se käsi on yläasennossa siellä/ mielikuvassa? okei/ miltä se olo tuntuu kädessä? olkapäässä? vähä/ okei/ kuvitellaampa nyt sitä/ et se puna:nen väri menee oikein syvällisesti ja se pehmittää sen kohdan siellä kädessä/ joka sattuu/ että siellä ka:ikki kudokset todella pehmenevät/ tä:ydellisesti/ vaikka käsi on siellä ylhäällä/ aivan ylhäällä niin se/ pehmenee niin että kaikki särky siitä häviää// ja: voit/ nyökätä ku näin tapahtuu// okei/ onko se käsi edellee siellä ylhäällä? ja onko nyt iha hyvä olla? SPS 3 c

Edellisestä esimerkistä näkyy jälleen se, että käytetään useampaa samaan suuntaan vaikuttavaa päällekkäistä keinoa, vaikka adverbiaalit jo yksinään riittäisivät luomaan mahdollisen maailman ja merkitsemään sen nimenomaan irreaaliseksi (hypnoterapeutti on myös hetkeä aiemmin suunnittelulausumassaan selvästi ilmaissut, että kyseessä tulee olemaan kuvitteluharjoitus ja tätä ohjatun kuvittelun jaksoa edeltää jo ohjattua kuvittelua). Tällainen monen päällekkäisen keinon käyttö on tyypillistä, kun halutaan varmistua, että kuulija ymmärtää asian halutulla tavalla (mm. Luukka 1992: 97, 107).

4. TULEVA MAHDOLLINEN MAAILMA

4.1. Tulevan mahdollisen maailman luominen

Edellä referoinnin yhteydessä on jo mainittu, että kertomus voi olla reitti kuvitteluun. Kerrontaa käytetään myös hypnoterapiassa. Tosin tässä kontekstissa se saa usein ennustavan sävyn. Hypnoterapeutti voi ennustaa asiakkaalle millaista tämän elämä on ko. hypnoterapiaistunnon jälkeen. Tällöin hypnoterapeutti kuvaa mahdollisen maailman, jossa vallitsee uusi normaali asiointi tai muutos uuteen asiointilaan. Ennustava diskurssi on yleensä indikatiivimuotoista. Ikola (1983: 56) sanoo modusten ilmaisevan puhujan suhtautumista lausumaansa: indikatiivi eli tositapa on yleismodus, joka esittää tekemisen todellisena, ellei lauseyhteys osoita sitä muunlaiseksi. Ennustavassa futuurin käytössä voidaan nähdä ero sen suhteen, kuinka vakuuttunut puhuja on tapahtuman toteutumisesta. Bybee ym. (1994: 248) käyttää nimityksiä *future certainly* ja *future possibility*¹⁰. *Future certainly* -käyttö ilmaisee puhujan korostavan sitä, että tulevat tapahtumat toteutuvat varmasti ja hän on siten täysin vakuuttunut ennustuksen paikkansapitävyydestä. Hypnoterapeutin diskurssille tyypillistä on juuri tällainen tulevaisuuden ilmaiseminen.

Ennustavat jaksot voivat myös sisältää episteemisiä alimaailmoita, jotka luovat hypoteettista (*sinä kestät// tämän hypnoosin jälkeenkin// mikäli tulee vieroitusoireita*) tai episteemistä tilaa (*mutt+on täysin mahdollista ettei niitä edes tule*), ja joskus ennustava sävy voi muuttua jopa käskyksi suorittaa jokin toiminto tulevaisuudessa. Bybeen ym. (1994: 211) mukaan futuuri voi kehittyä imperatiiviksi sellaisessa tilanteessa, jossa puhujalla on auktoriteettiasema

¹⁰ vastaa pitkälti Langackerin (1991: 275–281) mallin (The Dynamic Evolutionary Model) potentiaalista ja projisoitua todellisuutta.

puhuteltavaan nähden. Tällöin puhuteltavaa koskeva ennustus on tulkittavissa käskyksi.

*sinua ei toisinsanoin häiritse vaikka muut polttavat mutta sinä itse tiedät että sinä et polta ja se on erinomainen asi(j)a/ joka suhteessa/ se on sekä helppoa sinulle/ että erittäin hyödyllistä/ terveydelle/ kokonaiselämiselle/ hengitys kulkee vapaammin/ aistit toimivat paremmin/ on helppo olla// ja sinä kestät// tämän hypnoosin jälkeenkin// mikäli tulee vieroitusoireita/ mutt+on täysin mahdollista ettei niitä ei edes tule:// on täysin mahdollista ettei niitä edes tu:le/ elimistö nopeasti tottuu tähän tupakoimattomuuteen/ mut jos niitä on niin kestät ne ihan hyvin// sinä olet/ tupakoimatta/ lopullisesti// **tämän hypnoosin jälkeen hävität/ jäljellä olevat tupakka askit/ tavalla tai toisella/ ne voit lahjoittaa jollekulle tai tehdä niille jotain muuta mutta/ hävität ne itseltäsi// ja voit oikein hyvin// on helppoa olla tupakoimatta// RII 1***

Ohjattu kuvittelu voi sijoittua myös tulevan mahdollisen maailman alueelle. Tällöin tulevan hetken aikaisen tekemisen yhteydessä käytetään dramaattisen praesensin sukulaisilmiötä: emfaattista praesens-pro-futuroa (Ikola 1949: 117).

ja nyt/ pyydänkin sinua eläytymään ajatukseen vaikkapa jonnekin kolmen kuukauden/ päähän// jonnekin// marraskuun seutuille// vuonna kaheksankyhtyhdeksän näet itsesi/ jossain tuolla marraskuussa vaikkapa: autolla ajamassa// näetkö itse (sitä)? ja oletko tupakoimaton? hyvä// erinomainen juttu// tuolloin marraskuussa/ kahdeksankymmentäyhdeksän/ tiedät että/ tupakointi on/ lopetettu// elokuussa// kahdeksankymmentäyhdeksän// pysyvästi/// RII 1

4.2. Maailmanrakentajat

4.2.1. Aika maailmanrakentajana

4.2.1.1. Ajan adverbialit

Tulevaisuutta ennustettaessa asiointilat ja tapahtumat voidaan esittää myös definiittisinä tai indefiniittisinä. Tällöin keskeiseksi nousee sen ilmaiseminen, vakuuttaako puhuja tapahtuman tapahtuvan tiettyinä tulevana hetkenä vai ei. (Bybee ym. 1994: 248.) Hypnoterapeutti käyttää diskurssissaan näitä molempia tapoja.

Kun tehdään ero ennustavan kerronnallisen diskurssin ja tulevaisuuden ohjatun kuvittelun diskurssin välillä, indefiniittinen ilmaisu on tyypillisempää ennustavalle diskurssille, vaikka ohjatussa kuvittelussa voidaan myös käyttää likimääräistyksiä (ks. Luukka 1992: 91) (*ja nyt/ pyydänkin sinua eläytymään ajatukseen vaikkapa jonnekin kolmen kuukauden/ päähän// jonnekin// marraskuun seutuille// vuonna kaheksankyhdessä näet itsesi/ RII 1*). Siinä tulevaa aikaa ilmaisevat ajan adverbialit jakautuvat myös deiktisiin ja absoluuttisiin. Usein deiktiset adverbialit hakeutuvat ennustaviin osioihin ja ovat luonteeltaan indefiniittisiä.

toistan vielä perusideaa/ voit kulkea jatkossa sillan yli/ täysin turvallisesti/ yksinkin/ ja voit olla korkealla paikalla/ parvekkeella/ tai muualla/ ja:/ katsoa halutessasi/ alaskimpäin/ ja kokea olosi turvalliseksi// toki on järkevää olla// toki on syytä olla järkevä sillä tavalla että jos on korkealla paikalla niin/ ei tietysti oo/ hyvä mennä liian lähelle reunaa// mutta joss+on turvallinen kaide niin voit mennä iha reilusti/ ja tuntee olon turvalliseksi siinä kaiteen viereen// tunnetko olosi turvalliseksi siellä parvekkeella? oikein hyvä nyt voit tulla/ sieltä takaisin/ ja tuntee sinulle jää tunne siitä että sinull+on hyvin/ varma ja turvallinen olo/ myös korkealla paikalla// JAP 1 a

Usein myös temporaalinen adverbiaali hallitsee episteemistä alimaailmaa, joka ilmaisee hypoteettista tilaa. Kauppinen (1998: 206) toteaa, ettei tilanrakentajien tarvitse liittyä tiukkoihin syyn ja seurauksen ketjuihin, vaan ne voivat olla väljätköjä suunnitelmia, ehdotuksia tai kuvitelmia, joiden jatkoksi syntyy ennuste, kuvitelma tai futuurinen pohdinta. Tässäkin kyse on ennemminkin ohjeiden annosta sen suhteen, mikä on turvallista toimintaa tulevaisuuden maailmassa sen rakenteen mukaisesti.

Seuraavassa esimerkissä näkyy edellisten seikkojen lisäksi yksi hypnoterapiadiskurssille tyypillinen piirre, eli ajan adverbiaali voi liittyä yhtä hyvin edelliseen kuin jälkimäiseenkin lausumaan, ts. se on luettavissa molempien lausumien rakenteeseen.

*on itsestään selvää että sinä olet/ tupakoimaton/ **jatkossa**/ jos joku sinulle tarjoaa niin on hyvin helppoa kieltäytyä// sinun on hyvin helppo olla ilman tupakkaa/ pysyvästi// et ota sitä ensimmäistäkään// kaikenlaiset tupakan mielihalut pysyvät/ täydellisesti pois// ja jos joskus/ sattuisi myöhemmin tupakan mielihalua tulemaan// pystyt olemaan helposti/ ilman tupakkaa/ ja tupakan mielihalutkin häviävät/ varmasti nopeasti// ja on varsin/ todennäköistä että tupakan mielihaluja ei edes tule/ vaan ne pysyvät kokonaan pois// RII 3 b*

Ohjatun kuvittelun eli tulevan hetken aikaisen kuvittelun diskurssiin tuntuu hakeutuvan definiittinen tulevaisuuden esittäminen, jos se vain on mahdollista. Koska nämä kuvittelujaksot käsittelevät jotain suunniteltua, aikataulun mukaista tapahtumaa, ne voidaan sijoittaa tiettyyn tulevaan hetkeen absoluuttisella ilmauksella.

*pystyt orkanisoimaan aikaa// ajankäyttöä/ itseäsi// järkevällä tavalla// saat aikaa lepäämiseenkin ja// silloin kun teet/ työtä niin se sujuu mukavasti// tuloksellisesti// mutta osaat myös rentoutua/ levähtää/ huolehtia itsestäsi// ja lomailakkin// sinull+on suunnitelmia lähteä matkalle tuossa// **joulukuussa** ja// siihen mennessä pääset oikein hyvään kuntoon ja// silloin jo// olet ollut tupakatta jo pi:tkän pi:tkän aikaa// on mukava mennä/ sinne matkalle/ sinne kauas// kun on tupakoimaton//*

voi rannallakin kulkea vapaasti ei tarvitse häpeillä// on oikein mukavaa/ voit jopa ajatuksissasi// ikään kuin lentääkin jo sinne// olikohan se x jonnekka sä oot matkalla// sä oot ikäänk- poikasi kanssa siellä matkalla// voit nauttia siitä matkasta// voit ikäänkun olla siellä jo// voitko kokea että ikäänkun oisit siellä jo? tuntuukse ihan mukavalta? siellä joku// saattaa kysyä// ottaisiksää tupakkaa/ mitähän sä vastaisit? sitte joku kysyy että// ootko sinä joskus/ millon sä oot lopettanut tupakoinnin// mitä vastaisit? juuri näin// juuri näin on hyvin helppoa olla ilman tupakkaa ja voit mukavasti// oikein mukavasti// RII 3 b

Tulevan hetken määrittely voidaan tehdä myös käyttäen molempia, sekä deiktisiä että absoluuttisia, ilmauksia. Tällöin sama ajallinen kiintopiste asetetaan tavallaan kahteen kertaan ja todennäköisesti asiakkaan huomio kiinnittyy siihen siten paremmin. Tässä myös näkökulman siirtämisen jälkeen tulevan hetken ajasta viitataan nykyhetkeen absoluuttisesti (vrt. *tuolloin marraskuussa kahdeksankymmentäyhdeksän tiedät että tupakointi on lopetettu kolme kuukautta sitten*).

*ja nyt/ pyydänkin sinua eläytymään ajatukseen vaikkapa **jonnekin kolmen kuukauden/ päähän// jonnekin// marraskuun seutuille// vuonna kaheksankytyhdeksän** näet itsesi/ jossain tuolla marraskuussa vaikkapa: autolla ajamassa// näetkö itse (sitä)? ja oletko tupakoimaton? hyvä// erinomainen juttu// tuolloin marraskuussa/ kahdeksankymmentäyhdeksän/ tiedät että/ tupakointi on/ lopetettu// elokuussa// kahdeksankymmentäyhdeksän// pysyvästi// RII 1*

Seuraavassa esimerkissä lähdetään liikkeelle alkutilasta eli välittömän todellisuuden tilanteesta, jonka absoluuttinen adverbiaalilauseke ilmoittaa, ja deiktinen keskus siirretään ajassa liikkumiskehotuksella. Tarkka ajankohta varmistetaan vielä asiakkaalta. Kun tuleva aika toimii deiktisenä keskuksena (*sää oot siellä lokakuun loppupuolella*), voidaan takaisin menneeseen viitata myös deiktisesti *noin vajaa kuukausi sitten*.

nyt/ pyydän sinua eläytymään ajatukseen/ olet vuonna kahdeksankymntäyhdeksän/ aikuisena// syyskuussa/// ja: siirryt lokakuun puolelle/ näet sinulla on suunnitelmia/ tennis/ kurssista// näet itsesi/ siellä// kuinka olet hyvävoimainen/ jaksat// millonkahan tuo tenniskurssi on? lokakuuta? minäpä kysyn sää oot siellä lokakuun loppupuolella// kuulutko nyt/ siihen ihmisryhmään joka// on tupakoimaton? yhym// melko varmasti/ itseasi(j)assa sinä kuulut siihen// sinä olet lopettanut jo/ tuossa vaiheessa noin/ vajaa kuukausi sitten/ tupakoinnin/ pysyvästi// sinä itseasijassa voit// nyt// tuntea olosi// sellaiseksi että/ varmasti olet ilman tupakkaa// RII 2

4.2.1.2. Tempus

Koska suomen kielessä ei ole morfologista futuuritempusta, on tavallisin tulevan ajan ilmaisija preesens, joka on menemättömän ajan tempus. Kun preesensmuotoiseen lauseeseen sisältyy tulevan ajan adverbiaali, lause viittaa tulevaan aikaan. (Hakulinen & Karlsson 1988: 250–251.) Aspekti¹¹ vaikuttaa myös preesensin tulkintaan futuuriseksi.

Hypnoterapeutin diskurssissa ennustavassa kerronnassa koko konteksti tavallaan implikoi, että on kyse ennustuksesta: uusi asiointila ei ole vallinnut aiemmin ainakaan pysyvästi, ja koko hypnoterapian tarkoitus on muutos. Kuvataan siis tavallaan resultatiivista aspektia (verbin ilmaisema tekeminen aiheuttaa jonkin sellaisen ratkaisevat muutoksen objektin tarkoitteessa, että se siirtyy uuteen tilaan; mm. Hakulinen & Karlsson 1988: 183). Aspektia voidaan selittää myös aspektioppositiolla perfektiivinen vs. imperfektiivinen (mm. Askonen 2001), joille on vastineet rajattu ja rajaamaton (mm. Heinämäki 1994; Herlin 1998). Aspekti on perfektiivinen silloin, kun toiminta esitetään muutokselliseksi ja kestoaltaan rajatuksi, ts. sijoittaa koko prosessin rajoittavien pisteiden väliin tai vain prosessin alku- tai loppupisteeseen. Imperfektiivinen aspekti on puolestaan silloin, kun

¹¹ Tutkijat käyttävät eri termejä puhuessaan verbien tai lauseiden aspektuaalisesta merkityksestä (mm. aktionsart, aspekti, teonlaatu), eikä aspektia kuvaava termistö ole vakiintunut vielä suomen kielessäkään (ks. Askonen 2001).

toiminta esitetään kestoaltaan rajaamattomaksi eikä se aiheuta muutosta eikä johda lopulliseen päätepisteeseen. (Askonen 2001: 48.)

Hypnoterapeutin diskurssissa käytetään yleensä vahvoja ennustuksia, jotka esittävät tulevan asiointilan tai toiminnan varmana. Tällöin futuuri usein saa imperatiivista sävyä. Ja imperatiivin merkitykseenhän liittyy se, että niiden toteutuminen sijoittuu aina tulevaisuuteen (Matihaldi 1979). Modaalisuus liittyy siis osaltaan preesensin tulkintaan futuuriseksi.

Seuraavassa esimerkissä ajan adverbialilausekkeet (*tässä hypnoosin a:ikana/ rentoutumisen a:ikana*), jotka säilyvät voimassa lausumarajojen yli, viittaavat heti puhehetken jälkeiseen lähitulevaisuuden aikaan. Ennustuksessa on kehottavaa sävyä. *Alkaa*-verbi ilmaisee perfektivistä aspektia eli ilmaisee prosessin alkamista ja sijoittaa alkupisteen tulevaisuuteen (*semmonen perus turvallisuus/ alkaa ikäänkun istua sinussa/ kaikki(j)alla* vs. *semmonen perus turvallisuus/ ikäänkun istuu sinussa kaikki(j)alla*). Ja sitä seuraava lausuma toimii tässä luodussa tulevassa maailmassa ilmaisemassa muuttumatonta tilaa.

Edellistä myöhempään tulevaan aikaan taas sijoittuu *paitsi-niin myös* -rakenteen avulla luotu valvetilan rinnakkaismaailma (kontekstista voi suoraan päätellä, ettei psyykinen rentous ei ole ollut vallitseva tila ennen hypnoterapiaistuntoa normaalin valvetilan aikana). Tämän habituaalisen rinnakkaismaailman sijoittavat tulevaan aikaan *alkaa*-verbit, jotka ilmaisevat alkukohtaa, jossa ratkaiseva muutos tapahtuu eli uusi tila tulee voimaan. Tästä hypnoterapiaistunnon jälkeisestä tulevasta mahdollisesta maailmasta puhuessaan hypnoterapeutti kuvaa maailman rakennetta.

Näiden jo luotujen tulevaisuuteen sijoitettujen maailmojen sisällä tekeminen voidaan esittää rajattuna tai rajaamattomana (mm. *vahvistua, karaistua, istua* vs. *olla vapautunut, olla rentoutunut; hakeutua, luoda* vs. *luottaa*). Rajattuna tekeminen vaikuttaa osaltaan futuurisuuden luomiseen eli sijoittuu tulevaan hetkeen. Modaalinen

voida-verbi ilmaisee etupäässä asiakkaan kykyä ja lupaa tuntea ja toimia esitetyllä tavalla eikä se osallistu futuurisuuden luomiseen (modaaliset ketjuverbit voivat synnyttää viittauksen tulevaan aikaan; Hakulinen & Karlsson 1988: 251).

*tässä hypnoosin a:ikana/ rentoutumisen a:ikana/ myös vahvistut ja karaistut noin yleisesti// semmonen perus turvallisuus/ alkaa ikäänkun istua sinussa/ kaikki(j)alla// olet rohkea// ja yleisesti sillai/ vapautunut ja/ rentoutunut// **paitsi tällaisen hypnoositilan aikana jollonka lihakset ovat veltot/ niin myös normaalin valvetilan aikana/ vireystilan aikana/ on semmonen psyykkinen rentous sinulle alkaa olla ihan tavallista ja jokapäiväistä// voit vapain mielin/ rohkeasti ja uskaltavasti hakeutua ihmisten joukkoon/ ihmisten pariin/ niin miesten kuin naisten/ seuraan// rohkeasti ja turvallisesti/ rohkeasti ja turvallisesti// voit luoda/ myöskin läheisi(j)ä kontakteja toiseen ihmiseen/ vapain mielin/ rohkeasti/ aivan omana itsenäsi/ voit luottaa omaan perusarvoosi// omaan arvoosi// voit luottaa itseesi// rohkeasti ja/ vapaasti// tällainen terve itsetunto/ terve itseluottamus alkaa olla osa sinua// niin että voit vapain mielin/ mennä mihin haluat/ turvallisesti ja rohkeasti// ja myös jonnekin lähtiessä jo etukäteen olosi on turvallinen/ vapain mielin voit lähteä/ mihin oletkin sitten lähtemässä// olosi alkaa toimia/ varmasti/ itsevarmuus alkaa olla osa sinua// voit toimia myös aloitteellisesti/ saat aikaiseksi/ toisaalta voit myös levähtää ja rentoutua// vapain mielin// ja voit luottaa todella omaan arvoosi/ omaan ihmisarvoosi/ omaan arvoosi miehenä// koko olemuksesi voi/ oikein hyvin/ joka suhteessa/ joka suhteessa// (JAP 3 e)***

Tästä aineistosta löytyy myös muutama *tulla*-rakenne. Perifraattinen *tulla* + 3. infinitiivin illatiivi -rakenne havainnollistaa tempuksen ja verbin tekemisenlaadun läheistä suhdetta: preesensmuoto *tulet huomaamaan* ilmaisee tulevaa aikaa siksi, että *tulla*-verbin leksikaalinen merkitys edellyttää tällaista tulkintaa (Hakulinen & Karlsson 1988: 246). Pajunen (1988: 118) nimittää tällaisessa yhteydessä esiintyvää *tulla*-verbiä futuuriseksi yleisverbiksi ja Larjavaara (1990: 230) puhuu tunnusmerkillisestä futuurista. Tunnusmerkkinen futuuri on Larjavaaran mukaan käytännössä tarpeen etenkin silloin, kun tunnusmerkitön ei ohjaa selvään futuuriseen

tulkintaan tai ohjaa harhaan. Tässä esimerkissä ensimmäinen tunnusmerkkinen futuuri esiintyy yhdessä ajan adverbiaalin (*jatkossa*) kanssa, joka jo toimii tulevan mahdollisen maailman rakentajana, joten siinä *tulla*-rakenne on enemmän modaalisuuden käytössä lisäten ilmauksen kehottavaa sävyä. Toinen ilmaus lähenee enemmän tätä funktiota (*niinkun oot huomannu kuinka tää kolme päivää/ on ollut jo varsin mukavaa// ja tuut huomaamaan että/ ei kerry stressiäkään niin paljon//*).

Tupakoimistoiminta sijoitetaan perfektillä ja deiktisellä ajan adverbiaalilla menneisyyteen. Sen jälkeen muutoksellisuutta ja prosessin loppupistettä ilmaiseva lausuma *ja elimistö vähitellen// tulee oikein hyvää kuntoon* aktivoi taas tulevan mahdollisen maailman, jonka maailmanrakentajana toimivan *jatkossa* voi olettaa olevan jälleen voimassa. Kun näkökulma on siirretty tulevaan, voidaan tämän mahdollisen maailman normaaleja asiointiloja kuvailla joko rajaamattomina (mm. *toimia, olla, virtaa*) tai rajattuina (mm. *parantua, alkaa, päästä kuntoon, puhdistua*).

Samaan tapaan tehdään menneen tunnetun todellisuuden luominen ja tulevan mahdollisen maailman uudelleen aktivoiminen: *oot jo aloittanu sen puhdistamisen kaikesta tupakan jätteistä// sinne tulee hyvin raikas tuoksu; niinkun oot huomannu kuinka tää kolme päivää/ on ollut jo varsin mukavaa// ja tuut huomaamaan että – –*). Episteemisiä alimaailmoita hallitsee implisiittinen tai uudelleen eksplikoitu maailmanrakentaja *jatkossa*. Myös maailmanrakentaja *silloin kun* toimii tunnusmerkkisen futuurin (ja implisiittisen *jatkossa*-maailmanrakentajan) luomassa mahdollisessa maailmassa.

*nyt/ jatkamme/ tässä hypnoosissa tätä/ sinun/ vahvistamista// kolme vuorokautta on/ mennyt erinomai:sesti/ olet ollut/ varsin helposti/ ilman tupakkaa/ ja tupakan mielihalutki käytännössä ovat jo hävinneet// **tulet huomaamaan että jatkossa on/ yhä helpompi/ ja vaivattomampi/ olla ilman tupakkaa// alkaa olla itsestään selvää/ se että sinä olet/ ilman tupakkaa// sinä olet/ henkilö joka ei tupakoi// **tupakointi on jäänyt sinun taaksesi/ historiaan// sinne menneisyyteen// ja*****

*elimistö vähitellen// tulee oikein hyvään kuntoon/ samoin tietysti mieli// jaksat ja/ lenkkeillä ja/ se tulee hauskaksi/ on/ mukavaa ja/ mielenkiintoista ulkoilla/ lenkkeillä/ kuntoilla// pääset oikein hyvään kuntoon/ joka suhteessa// verenkierto toimii mukavasti/ ja/ veri alkaa olla puhdasta verta// hengitys toimii hyvin ja// keuhkot// ovat puhtaat/ puhdistuvat hyvin ja// hengitys/ toimii hyvin ja// happi virtaa sisään oikein mukavasti/ ja kaikki(j)alla elimistössä// ja ihokin paranee ja aistitoiminta paranee// joka suhteessa voit oikein mukavasti// oikein mukavasti/ voit ottaa/ aamuisin aamupalaa// ja mahdollisesti lueskella lehteä ja// olet jo huomannutkin että sinulla on ai:kaa/ sinulla on yhä enemmän ikäänkuin aikaa tehdä// semmosi(j)a asi(j)oita mitä aikaisemmin et/ voinut tehdä et ehtinyt tehdä tai jaksanut tehdä// mahdollisia rä:stitöitä// itsestäsi huo:lehtimista// lepäämistä/ kuntoilemista// lehden lukua tai muutaki lukemista voit harrastaa// sinulla on aikaa koska se ei kulu enää tupakointiin// ja voit// vapautunein rohkein mielin/ liikkua ikäänkuin ihmisten ilmoilla// ihmisten parissa// ei tarvitse mitään häpeillä// vaatteet ovat raikkaat ja/ sinun koko asuntosikin on// raikas// **oot jo aloittanu sen puhdistamisen kaikesta tupakan jätteistä// sinne tulee hyvin raikas tuoksu** ja/ voit oikein mukavasti// joka suhteessa voit mukavasti// siedät hyvin// sen asi(j)an **jos muut polttavat se ei sinua lainkaan ärsytä// se ei lainkaan ärsytä/ se on heidän/ murheensa// näin voidaan sanoa/ jos he polttavat// sinun vain ei tarvitse polttaa ja se on hyvin helppoa// on itsestään selvää että sinä olet/ tupakoimaton/ **jatkossa/ jos joku sinulle tarjoaa niin** on hyvin helppo kieltäytyä// sinun on hyvin helppo olla ilman tupakkaa/ pysyvästi// et ota sitä ensimmäistäkään// kaikenlaiset tupakan mielihalut pysyvät/ täydellisesti pois// ja **jos joskus/ sattuisi myöhemmin tupakan mielihalua tulemaan//** pystyt olemaan helposti ilman tupakkaa/ ja tupakan mielihalutkin häviävät/ **varmasti nopeasti// ja on varsin/ todennäköistä että** tupakan mielihaluja ei edes tule/ vaan ne pysyvät kokonaan pois/// ja voit syödä/ sopivasti/ terveellisellä tavalla// eikä haittaa vaikka// vähän tulee painoa lisää// siihen/ rajaan saakka joka sinun mielestä on ihan hyvää ja/ normaalia// mutta tupakan tilalle ei tule ylensyömistä// pysyt solakkana// **jatkossakin//** voit joka suhteessa oikein mukavasti// oikein mukavasti/// koko olemuksesi lepää ja rentoutuu// lepää ja: rentoutuu// jatkossa pystyt käsittelemään kaikenlaisi(j)a tunneasi(j)oita// kokemuksi(j)a vaikka harmintuntemuksi(j)akin/ ihan helposti// sinä voit sallia itsellesi hermostumista ja suuttumistakin// ei:kä silloinkaan tule tupakan mielihalua// **jatkossa** voit harmistuakkin täysin vapautuneesti/ ja tupakat pysyvät pois ehdottomasti// ja kaikellisissa tilanteissa tulee***

*mitä stressiä tahansa// sinä löydät/ terveitä selviytymiskeinoja// joihin ei kuulu millään tavalla tupakka// pystyt helpottamaan oloasi jos tulee paineita// terveillä keinoilla// hyvillä keinoilla// koko elämäsi jotenkin alkaa sujua mukavammin// **niinkun oot huomannu kuinka tää kolme päivää/ on ollut jo varsin mukavaa// ja tuut huomaamaan että/ ei kerry stressiäkään niin paljon// pystyt orkanisoimaan aikaa// ajankäyttöä/ itseäsi// järkevällä tavalla// saat aikaa lepäämiseenkin ja// **sillon kun teet/ työtä niin se sujuu mukavasti// tuloksellisesti// mutta osaat myös rentoutua/ levähtää/ huolehtia itsestäsi// ja lomaillakkin// RII 3 b*****

Nykyhetken jälkeisen tekemisen piiristä voidaan erottaa periaatteessa nykyhetkeä myöhemmät ja tulevan hetken aikaiset tekemiset eli perfektiiä ja imperfektiiä vastaavat kategoriat. Suomessa ei näille kahdelle eri kategorialle ole omia tempuksia, eikä aina käy muutenkaan ilmi, kummasta on kyse. Tempus ei ilmoita muuta kuin, että on kyse nykyhetkeä myöhemmästä eli tulevasta tekemisestä. (Ikola 1949: 49.)

Hypnoterapiassa ohjattu kuvittelu edustaa selvästi tulevan hetken aikaista tekemistä, koska kyseessä on emfaattinen praesens-pro-futuro (Ikola 1949: 117). Ennustavissa jaksoissa kyse on ennemminkin vain nykyhetkeä myöhemmästä asiointilasta.

Niin kuin jo todettiin, tulevaa tekemistä suomessa ilmaistaan pääasiassa praesensillä. Muut aika-asteet, jotka ilmaistaan pitäen vertauskohtana tulevaa hetkeä, ilmaistaan aina samoilla tempuksilla, kuin jos vertailukohtana olisi nykyhetki. Tulevaa hetkeä varhempi tekeminen ilmaistaan siis perfektillä ja tulevaa hetkeä varhemman hetken aikainen imperfektillä jne. (Ikola 1949: 43–54.)

Deiktisen keskuksen siirto futuurisen ajan alueelle on analoginen dramaattisen eli historiallisen praesensin käytön kanssa. Tulevat tapahtumat ikään kuin tapahtuvat puhehetken välittömässä todellisuudessa ja praesensiiä käytetään omassa merkityksessään, koska jokainen tapahtuma on samanaikainen sitä kuvaavan

puhetapahtuman kanssa aivan kuten dramaattisessa preesensissäkin¹². Näissä tulevan hetken aikaisissa ohjatun kuvittelun jaksoissakin voi myös referointi ja siihen liittyvä kertomuksenomainen tapahtumien tai asiointilojen kuvaus rakentaa tulevan maailman. Tällöin deiktinen keskus on siirretty tulevaan (*silloin* toimii maailmanrakentajana) ja tulevaa hetkeä varhempi tekeminen ilmaistaan siis perfektillä. Myös tulevan hetken aikaisessa ohjatussa kuvittelussa deiktinen keskus siirretään eksplisiittisesti heti perään: varmistetaan, että asiakas on ottanut kaksoisroolin mahdolliseen tulevaan maailmaan.

*pystyt orkanisoimaan aikaa// ajankäyttöä/ itseäsi// järkevällä tavalla// saat aikaa lepäämiseenkin ja// silloin kun teet/ työtä niin se sujuu mukavasti// tuloksellisesti// mutta osaat myös rentoutua/ levähtää/ huolehtia itsestäsi// ja lomaillakkin// sinull+on suunnitelmia lähteä matkalle tuossa// joulukuussa ja// siihen mennessä pääset oikein hyvään kuntoon ja// **silloin jo// olet ollut tupakatta jo pi:tkän pi:tkän aikaa**// on mukava mennä/ sinne matkalle/ sinne kauas// kun on tupakoimaton// voi rannallakin kulkea vapaasti ei tarvitse häpeillä// on oikein mukavaa/ voit jopa ajatuksissasi// ikään kuin lentääkin jo sinne// olikohan se x jonnekka sä oot matkalla// sä oot ikäänk- poikasi kanssa siellä matkalla// voit nauttia siitä matkasta// voit ikäänkun olla siellä jo// voitko kokea että ikäänkun oisit siellä jo? tuntuukse ihan mukavalta? siellä joku// saattaa kysyä// ottaisiksää tupakkaa/ mitähän sä vastaisit? sitte joku kysyy että// ootko sinä joskus/ millon sä oot lopettanut tupakoinnin// mitä vastaisit? juuri näin// juuri näin on hyvin helppoa olla ilman tupakkaa ja voit mukavasti// oikein mukavasti// RII 3 b*

Tulevaan mahdolliseen maailmaan voidaan mennä myös suoraan ilman referointeja. Tässä siirtyminen näyttää olevan selkeä jatko edellä olleelle maailmojen rakenteen uudelleen määrittelylle. Tulevaisuuden mahdollisen maailman normaaleihin asiointiloihin ei kuulu sellainen toiminta kuin tupakoiminen. Määrittelyä seuraava ohjattu kuvittelu on suora esitys tästä rakenteesta, ja ohjatun kuvittelun henkilö toimii tämän rakenteen mukaisesti. Lopputähdennyksessä perfekti mahdollistaa taas tulevasta takaisin

¹² Siis kyseessä on edelleen preesens, joka vain esiintyy tässä ympäristössä futuurisessa merkityksessä, mutta ei ole yhtä kuin futuuri (ks. Langacker 1991: 269).

nykyhetkeen viittaamisen yhdessä ajan adverbialilausekkeiden kanssa.

*ja nyt// nämä vanhat kokemukset/ siitä tupa:/ koi:nnista/ ne palautuvat nyt vielä mieleen// ovatko sinulla mielessä ne hankalat asi(j)at? tupakoinnissa? onko nyt mielessä? surkuinka surkeaa merkitsee tupakointi? onko mielessä nyt? juur(i) näin/ mutta nyt sinun mielesi tajuaa että/ tämä/ surkeus on menneisyyttä// se kuuluu menneisyyteen/ ei kuulu enää nykyisyyteen nykyisyyteen kuuluu tämä/ tupakoimattomuus/ se surkea jakso/ tupakointiaika/ huonot olot/ ovat menneisyyttä/ nykyisyyteen kuuluu tupakoimattomuus ja tulevaisuuteen// ja nyt/ pyydänkin sinua eläytymään ajatukseen vaikkapa jonnekin kolmen kuukauden päähän// jonnekin// marraskuun seutuville// vuonna kaheksankytyhdeksän näet itsesi/ jossain tuolla marraskuussa vaikkapa: autolla ajamassa// näetkö itse (sitä)? ja oletko tupakoimaton? hyvä// erinomainen juttu// **tuolloin marraskuussa/ kahdeksankymmentäyhdeksän/ tiedät että/ tupakointi on/ lopetettu// elokuussa// kahdeksankymmentäyhdeksän// pysyvästi/// RII 1***

Hypnoterapiassa yksi episteemistä tilaa luovan episteemisen alimaailman maailmanrakentajista modaalisten adverbien rinnalla on faktiiviverbin käyttö (ks. varmuuden korostamisesta esim. Luukka 1992: 92): *tuolloin marraskuussa/ kahdeksankymmentäyhdeksän/ **tiedät** että/ tupakointi on/ lopetettu// elokuussa// kahdeksankymmentäyhdeksän// pysyvästi*). Se ilmaisee että tupakointi on varmasti lopetettu.

Perfektimuotoinen tulevan hetken aikainen menneeseen viittaaminen, voidaan tulkita myös episteemisen alimaailman tilaan kuuluvaksi. (Koska tapaus on monitulkintainen, se voi yhtä hyvin olla tulevan mahdollisen maailman propositio.) Asiakkaan ohjatun kuvittelun henkilö ei ole täysin varma siitä, onko hän tupakoimaton, joten hypnoterapeutti rakentaa epävarmuuden maailman rinnalle toisen täyteen varmuuteen perustuvan todellisuuden. Maailmanrakentajina toimivat modaaliset adverbit *itseasiassa* ('tosiasiassa' NS) ja *varmasti*.

*nyt/ pyydän sinua eläytymään ajatukseen/ olet vuonna kahdeksankymmentäyhdeksän/ aikuisena// syyskuussa// ja: siirryt lokakuun puolelle/ näet sinulla on suunnitelmia/ tennis/ kurssista// näet itsesi/ siellä// kuinka olet hyvävoimainen/ jaksat// millonkahan tuo tenniskurssi on? lokakuuta? minäpä kysyn sää oot siellä lokakuun loppupuolella// kuulutko nyt/ siihen ihmisryhmään joka// on tupakoimaton? yhym// melko varmasti/ **itseasi(j)assa** sinä kuulut siihen// **sinä olet lopettanut jo/ tuossa vaiheessa noin/ vajaa kuukausi sitten/ tupakoinnin/ pysyvästi//** sinä itseasijassa voit// nyt// tuntea olosi// sellaiseksi että/ varmasti olet ilman tupakkaa// RII 2*

4.2.2. Paikka maailmanrakentajana

Tulevaisuutta ennustavassa diskurssissa paikan ilmaukset toimivat maailmanrakentajina temporaalisen tulevaisuutta luovan maailmanrakentajan ohella. Tässä tuleva maailma on ennemminkin habituaalinen eli ennustus ei koske yksittäistä tapahtumaa vaan pikemminkin tulevan maailman rakennetta.

*toistan vielä perusideaa/ voit kulkea jatkossa **sillan yli/** täysin turvallisesti/ yksinkin/ ja voit olla **korkealla paikalla/ parvekkeella/** tai muualla/ ja:/ katsoa halutessasi/ alaskimpäin/ ja kokea olosi turvallisiksi// JAP 1 a*

Myös abstraktista paikkaa ilmaisevaa adverbialilauseketta *sinun normaalissa elämässä* voidaan ennustuksessa käyttää maailmanrakentajana. Tämän kokonaisen elämän maailman rinnalla voidaan tarkastella siihen nähden mikrotason tilaa eli paikanilmaus voi myös olla asiakkaan kehon osa tai keho kokonaisuudessaan, koska kyseessä on kivunhoito.

*tämän hypnoosin jälkeen/ se oikea käsi pysyy/ kivuttomana/ oikei mukavana/ siinä **sinun normaalissa elämässä//** kivuttomana/ ja mukavana/ muutoinki voit hyvin/ **oikeassa kädessä** ja tietysti **kaikki(j)alla muuallakin** veri kiertää hyvin ja: kudokset saavat/ happea hyvin ja:/ kuonat sieltä/ häipyvät// kudosten/ aineenvaihdunta toimii hyvin ja// kädet/*

molemmat kädet toimivat hyvin// oikei mukavasti// koko olemuksesikin/ voi/ vahvasti ja: hyvin/ SPS 2

Tulevaan mahdolliseen maailmaan voidaan rakentaa myös episteeminen hypoteettista tilaa ilmaiseva alimaailma, jonka tilassa lokaation ilmaukset toimivat maailmanrakentajina:

tästä eteenpäin sinä alat kokea itsesi// henkilöksi// joka on/ tupakoimaton/ esimerkiksi jos/ menet junaan ja siellä näet// vaunut tupakoimaton ja tupakoivat niin sinä tiedät että kuulut siihen vaunuun joka on tupakoimattomien vaunu// vastaavasti/ muissa paikoissa// RII 1

Myös tulevan hetken aikaisen kuvittelun mahdollinen maailma voidaan rakentaa ajanilmauksen ohella paikanilmauksella. Temporaalinen ajanilmaus luonnollisesti hallitsee taas paikanilmausta.

kuvitellaampa nyt ajatusta// vielä iha muuten että sun liikkumista e- tästä etempään/ liikkumista yksin/ kadulla kaupungilla/ ja:/ lenkillä nii kuvitellaan että miltä olo voisi tuntua// iha hyvältä/ mainiota// JAP 6 b

Tässä seuraavassa esimerkissä paikka määritellään ensin deiktisellä paikan adverbialilausekkeella *sinne kauas*. Lentäminen saa ajatuksenlentämistulkinnan rinnalle tulkinnan lentokoneella lentämisestä ja paikan adverbialii *rannalla* luo näyttämön. Tämän jälkeen eksplikoidaan taas siirtymä ja tämän deiktisen keskuksen siirron jälkeen paikan erisnimi sijoittaa paikan maantieteellisesti tiettyyn kohtaan kartalla.

pystyt orkanisoimaan aikaa// ajankäyttöä/ itseäsi// järkevällä tavalla// saat aikaa lepäämiseenkin ja// silloin kun teet/ työtä niin se sujuu mukavasti// tuloksellisesti// mutta osaat myös rentoutua/ levähtää/ huolehtia itsestäsi// ja lomaillakkin// sinull+on suunnitelmia lähteä matkalle tuossa// joulukuussa ja// siihen mennessä pääset oikein hyvään kuntoon ja// silloin jo// olet ollut tupakatta jo pi:tkän pi:tkän aikaa// on mukava mennä/ sinne matkalle/ sinne kauas// kun on tupakoimaton// voi rannallakin kulkea vapaasti ei tarvitse häpeillä// on oikein mukavaa/ voit jopa ajatuksissasi// ikään kuin lentäätkin jo sinne// olikohan se x jonnekka sä oot matkalla// sä oot

ikäänk- poikasi kanssa siellä matkalla// voit nauttia siitä matkasta// voit ikäänkun olla siellä jo// voitko kokea että ikäänkun oisit siellä jo? RII 3 b

Varsinaisesta paikanilmauksesta ei seuraavassa esimerkissä ole kyse, mutta vaikutelma on pitkälti paikan kaltainen. Maailmanrakentajana toimii adverbiaalilauseke *tulevana keväänä*. Liikkuminen aika-avaruudessa esitetään kahdesta näkökulmasta käsin: ylioppilaskirjoitukset lähestyvät ja ohjatun kuvittelun henkilö lähestyy ylioppilaskirjoitusten aloittamishetkeä. Tässä näkyy hyvin se, kuinka liike tavallaan muuttuu dynaamisesta staattiseksi lausumalla: *koetko olevasi tilanteessa oot lähestymässä – – ylioppilaskirjoituksi(j)a*. Hakulinen ja Karlsson (1988: 381) ovat luonnehtineet 3. infinitiivin inessiiviä, joka liittyy oloverbiin, paikan adverbiaaliksi. Huumon (1997: 22–23) mukaan infinitiivien paikallissijamuotojen voidaan semanttisesti katsoa esittävän toiminnan tilana, mutta millaisena tilana toiminta esitetään, riippuu ensinnäkin infinitiivin muodosta (esim. III inf. inessiivi on merkitykseltään lokaalinen), konstruktioyypistä ja infinitiivitunnuksen saavan verbin semanttisista piirteistä. Tässä on kyse lokaalisesta tulkinnasta.

luodaampas nyt semmosta alustavaa/ suuntautumista myös tähän ylioppislaskirjoituksiin voit k- mielessäsi eläytyä ajatukseen että/ tulevana keväänä// lähestyvät ylioppilaskirjoitukset// ja tunnet että a- tulee englannin kiel- koe lähestyy/ englannin kirjoitukset lähestyvät// antaapa alitajunnan va- taas vastata voitko/ vapain mielin lähestyä näitä? voitko vapain mielin lähestyä/ englannin kielen kokeita/ tai kirjoituksi(j)a? hetkinen/ se on (nyt) tuo oikean käden etu:sormi elikkä// hetkinen se/ oli vastaus ikäänkun että se ei tahdo paljastaa/ kysytäämpäs toisella tavalla// eli ikäänkun se jotenkin ei nyt/ osais niinkun siihen niinkun tavallaan paljastaa ja kysytään niin että/ koetko olevasi tilanteessa oot lähestymässä ylioppilas- en- englannin ylioppilaskirjoituksi(j)a voit päällä nyökätä? hyvä/ JAP 2 b

Samoin seuraavassa:

*ja nyt/ pyydänkin sinua eläytymään ajatukseen vaikkapa jonnekin kolmen kuukauden/ päähän// jonnekin// marraskuun seutuville// vuonna kaheksankyhtyhdeksän näet itsesi/ jossain tuolla marraskuussa vaikkapa: autolla **ajamassa**// näetkö itse (sitä)? ja oletko tupakoimaton? hyvä// erinomainen juttu// tuolloin marraskuussa/ kahdeksankymmentyhdeksän/ tiedät että/ tupakointi on/ lopetettu// elokuussa// kahdeksankymmentyhdeksän// pysyvästi// RII 1*

4.2.3. Aikaa ja paikkaa hallitseva abstraktinen ulkoisesti sidonnainen tila

Niin kuin välittömänkin mahdollisen maailman kohdalla, myös tulevaisuuden mahdollisen maailman rakentajana voi toimia abstraktinen ulkoisesti sidonnaisen tilan ilmaus. Sen tyypillinen funktio on luoda mahdollinen maailma, joka hallitsee ajan ja paikan maailmanrakentajia. Ajan adverbiaalilauseke *tulevana keväänä* määrittää tämän mahdollisen maailman ei-välittömäksi eli tulevaksi.

*luodaampas nyt semmosta alustavaa/ suuntautumista myös tähän ylioppilaskirjoituksiin voit k- **mielessäsi** eläytyä ajatukseen että/ tulevana keväänä// lähestyvät ylioppilaskirjoitukset// ja tunnet että a- tulee englannin kiel- koe lähestyy/ englannin kirjoitukset lähestyvät// antaapa alitajunnan va- taas vastata voitko/ vapain mielin lähestyä näitä? voitko vapain mielin lähestyä/ englannin kielen kokeita/ tai kirjoituksi(j)a? hetkinen/ se on (nyt) tuo oikean käden etu:sormi elikkä// hetkinen se/ oli vastaus ikäänkun että se ei tahdo paljastaa/ kysytäämpäs toisella tavalla// eli ikäänkun se jotenkin ei nyt/ osais niinkun siihen niinkun tavallaan paljastaa ja kysytään niin että/ koetko olevasi tilanteessa oot lähestymässä ylioppilas- en- englannin ylioppilaskirjoituksi(j)a voit päällä nyökätä? hyvä/ JAP 2 b*

Seuraavassa esimerkissä ennustavan osion ajan adverbiaalilauseke *koko tämän talvenkin* implikoi, että ylioppilaskirjoitusten tarkka ajallinen sijainti on jossain tulevaisuudessa tulevan talven jälkeisessä

ajassa, jonne deiktinen keskus pyydetään siirtämään samalla, kun abstraktinen ulkoisesti sidonnaisen tilan ilmaus luo kuvitteellisen mahdollisen maailman.

*tällä tavalla sinuun luodaan jo sitä varmuutta niin että koko tämän talvenkin voit lähestyä turvallisesti mielin tuota/ englannin kielen// ylioppilaskirjotuksi(j)a/ sekä tätä kuullunymmärtämistä että sitä kirjallista/ nyt pyydän sinua siirtymäänkin/ **ajatuksissa**// lähestymään sitä kirjallista/ englannin/ kirjoitusta ja/ ku oot sitä lähestymässä niin tunnetko nyt olon/ vapautuneeksi? voit nyökätä jos/ joo ja alitajuntakin vastaa että kyllä/ oikein hyvä ja annetaampa sitten tulla vastaan (että) kirjoitukset// alkavat ja olet siellä ki- kirjallisella alueella ja/ sinulla löytyy sanavarastosta hyvin/ kumpaankin suuntaan näitä/ englannin kielen/ ja suomen kielen vastineita ja// selviät hyvin/ turvallisella tavalla/ vapain mielin// tuntuuko olo ihan rennolta siinä kirjoituksissa? oikein hyvä/ JAP 2 b*

Seuraavassa *ajatuksissasi* taas tyypillisen käyttötapaansa mukaisesti osallistuu deiktisen keskuksen siirtämisen esplikointiin, kun ohjattu kuvittelu alkaa. Ohjatun kuvittelun henkilö siirtyy uudelleen puhetilanteen kautta aiemmin jo ennustavassa diskurssissa luodun tulevan hetken aikaan mahdollisessa maailmassa. *Ajatuksissasi* saa taas painottavan merkityksen: kyseessä on nimenomaan kuviteltu maailma. Erisniminen paikanilmaus alistuu tälle ulkoisesti sidonnaisen tilan ilmaukselle.

*pystyt orkanisoimaan aikaa// ajankäyttöä/ itseäsi// järkevällä tavalla// saat aikaa lepäämiseenkin ja// silloin kun teet/ työtä niin se sujuu mukavasti// tuloksellisesti// mutta osaat myös rentoutua/ levähtää/ huolehtia itsestäsi// ja lomailakkin// sinull+on suunnitelmia lähteä matkalle tuossa// joulukuussa ja// siihen mennessä pääset oikein hyvään kuntoon ja// silloin jo// olet ollut tupakatta jo pi:tkän pi:tkän aikaa// on mukava mennä/ sinne matkalle/ sinne kauas// kun on tupakoimaton// voi rannallakin kulkea vapaasti ei tarvitse häpeillä// on oikein mukavaa/ voit jopa **ajatuksissasi**// ikään kuin lentääkin jo sinne// olikohan se x jonnekka sä oot matkalla// sä oot ikäänk- poikasi kanssa siellä matkalla// voit nauttia*

*siitä matkasta// voit ikäänkun olla siellä jo/// voitko kokea
että ikäänkun oisit siellä jo? RII 3 b*

Seuraavassa kyseessä on ennemminkin tuleva mahdollinen maailma kokonaisuudessaan, jota tarkastellaan etäämmältä, eikä mikään tietty hetki tulevassa. Tällöin ulkoisesti sidonnainen tilanilmaus rakentaa mahdollista maailmaa, jonka ajan adverbiaali *tulevaisuuteen* sijoittaa tulevan mahdollisen maailman alueelle.

*nyt voit/ hetken/ **ajatuksissasi** suuntautua omaan
tulevaisuuteen vaan ylipäätänsä ja/// miltä se/ nä:yttää se
tulevaisuus? i:ha hyvältä// onko siitä vielä suunnitelmia
sinulta siitä tulevaisuuden suhteen? et se o vähä avoin vielä?
mutta näyttää aika hyvältä? aivan niin// tässä vielä tätä/
kuntoutusta ja kuntoilua jatkuu ja sitten tulee vastaan nää
ammattillisetki kysymykset ajan kanssa/// onko nyt iha hyvä
olo? mainiota/ JAP 6 b*

5. LOPUKSI

Ohjatun kuvittelun näyttämöt rakennetaan yhteistyössä hypnoosissa olevan asiakkaan kanssa, koska hypnoterapeutilla ei ole suoraa pääsyä tunnetun todellisuuden eikä kuvittelun maailman tapahtumien tasolle. Yleensä hypnoterapeutti itse myös pysyttelee tiukasti reaali maailmassa, vaikka voisi helposti deiktisten elementtien avulla ottaa kaksoisroolin asiakkaan tavoin toiseen todellisuuteen.

Hypnoterapeutin diskurssissa maailmoita rakennetaan sekä aikuiskielelle tyypillisellä tavalla, joka perustuu rationaaliseen maailmankuvaan, että maagiseen aikakäsitykseen perustuvan aikamatkailun kautta. Ajallinen pseudoavaruus samaistetaan tällöin pitkälti konkreettisen spatiaalisen avaruuden kaltaiseksi. Myös deiktinen keskus siirtyy sen myötä kahteen suuntaan.

Kun ohjatussa kuvittelussa käsitellään mennyttä, luodaan usein kaksi maailmaa rinnan: tunnetun todellisuuden alueen maailma (muistettu) ja mahdollinen maailma (kuviteltu). Menneen tunnetun todellisuuden referointi voi toimia tilanrakentajana kuvitteluun. Myös ankkuroinnissa lähtökohtana on menneen maailman luominen.

Hypnoterapiadiskurssille luonteenomaista on toisto ja tämä näkyy myös deiktisen keskuksen eksplisiittisenä siirtona ohjatun kuvittelun alkaessa, vaikka referointi olisi jo siirtänyt sen. Toistolla varmistetaan se, että asiakas on ottanut kaksoisroolin eli ohjatun kuvittelun henkilö on luotu.

Hypnoterapeutin diskurssissa rakennetaan maailmoita, mutta niiden sisällä ja välillä myös liikutaan paljon. Näin maailmoita luodaan ja niitä aktivoidaan sekä spatiotemporaalista näyttämöä että liikkeen määränpäättä ilmaisevien spatiotemporaalisten lokaatioiden avulla.

Temporaaliset maailmanrakentajat tuntuvat olevan ensisijaisia ja hallitsevan spatiaalisia maailmanrakentajia. Lauseenjäsenistä maailmanrakentajina toimivat ajan adverbialit ja temporaaliset

adverbiaalilausekkeet (absoluuttiset tai deiktiset) sekä tempukset. Paikkaa taas luodaan lähinnä paikan adverbiaaleilla. Tempuksista eniten käytetään preesensia, joka on ymmärrettävää ohjatun kuvittelun (dramaattinen preesens ja ns. emfaattinen praesens-pro-futuro) ja ohjailevuuden näkökulmasta. Välittömän mahdollisen maailman kyseessä ollessa preesens toimii lähinnä näyttämökehotuksina ja *nyt*-adverbi merkitsee mahdollisen maailman välittömäksi. Perfekti rakentaa osaltaan mennyttä maailmaa, ja sitä käytetään myös puhehetkeä aiempaan hetkeen viitattaessa, kun deiktinen keskus on siirretty menneeseen tai tulevaan.

Tulevaan mahdolliseen maailmaan sijoittuvan ohjatun kuvittelun lisäksi diskurssissa myös ennustetaan kerronnan muodossa tulevaa. Ennustava kerronta on usein sävyltään imperatiivista, ja joskus se voi muuttua jopa käskyksi suorittaa jokin toiminto tulevaisuudessa. Koska suomessa ei ole varsinaista futuuritempusta, mm. aspekti vaikuttaa tulevaisuustulkintaan. Tulevaisuutta ennustettaessa asiainlat ja tapahtumat voidaan esittää myös definiittisinä tai indefiniittisinä.

Välittömän ja tulevan mahdollisen maailman aikaa ja paikkaa hallitsee abstraktinen ulkoisesti sidonnainen tila, jonka tehtävänä on rakentaa mahdollinen maailma. Se toimii tavallaan laajimpana näyttämönä, jonka alueella muut maailmanrakentajat toimivat.

LÄHTEET

- ALLWOOD, JENS – ANDERSSON, LARS-GUNNAR – ÖSTEN, DAHL 1980: Logiikka ja kieli. Gaudeamus, Pori.
- ASKONEN, EBBA 2001: Objektin aspektuaalinen sijanvalinta. Osa 1. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja, n:o 19.
- AUKEE, RISTO 1995: Hypnoosin historiasta ja teorioista. – Tenkku, Martti (toim.), Hypnoterapian monet mahdollisuudet. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisusarja A 3/95 s. 1–9. Cityoffset Oy, Tampere.
- AUSTIN, J. L. 1962: How to do things with words. Oxford University Press, New York.
- Bybee ym. 1994 = BYBEE, JOAN – PERKINS, REVERE – PAGLIUCA, WILLIAM: The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World. University of Chicago Press, Chicago.
- CONCAR, DAVID 1998: Hypnoosi näkyy nyt aivoissa. – Tiede 2000. 7 s. 4–9. Tieteen tiedotus, Helsinki.
- GRICE, H. P. 1975: Logic and conversation. – Cole, Peter – Morgan, Jerry L. (toim.), Syntax and semantics 3 s. 41–58. Academic Press, New York.
- FAUCONNIER, GILLES 1985: Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Ferguson ym. 1986 = FERGUSON, CHARLES A. – TER MEULEN, ALICE – REILLY, JUDY SNITZER – TRAUGOTT, ELISABETH CLOSS (toim.): On conditionals. Cambridge University Press.
- FILLMORE, CHARLES J. 1968: The Case for Case. – Bach, Emmon – Harms, Robert T (toim.), Universals in Linguistic Theory s. 1–88. Holt, Rinehart and Winston, New York.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1988: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- HALLIDAY, M. A. K. 1985: An Introduction to Functional Grammar. Arnold, London.
- HANKS, WILLIAM F. 1990: Referential Practice: Language and lived space among the Maya. The university of Chicago Press, Chicago.
- HEINÄMÄKI, ORVOKKI 1994: Aspect as boundedness in Finnish. – Bache – Basboll – Ludberg (toim.), Tense, Aspect and Action. Empirical and theoretical contributions to Language Typology s. 207- 233. Mouton de Gruyter, Berlin.

- HERLIN, ILONA 1998: Suomen kun. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 712. Rt-Print Oy, Pieksämäki.
- HILDEN, LEO 1987: Hypnoosi, parantava vaihtoehto. Otava, Keuruu.
- HUUMO, TUOMAS 1997: Lokatiivit lauseen semanttisessa tulkinnassa: ajan, omistajan, paikan ja tilan adverbiaalien keskinäiset suhteet suomen kielessä. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 55.
- IKOLA, OSMO 1949: Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa raamatussa I. Turun yliopiston julkaisuja B XXXII.
- 1961: Lauseopin kysymyksiä. Tutkielmia nykysuomen syntaksin alalta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 26. Forssan Kirjapaino Oy, Forssa.
- 1983: Nykysuomen käsikirja. Weilin+Göös, Espoo.
- Kallio ym. 1997 = KALLIO, SAKARI – LAUERMA, HANNU – REVONSUO, ANTTI: Hypnoosi tieteellisenä tutkimuskohteena ja terapeuttisena menetelmänä. Suomen lääkirilehti 4 s. 297–302.
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1978: Verbien sisäisestä aspektista. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen pien töitä. SYKLI 12.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1988: Modaalisuus, propositio ja mahdolliset maailmat. – Karjalainen, Merja (toim.), Kielitieteellisiä muistoonpanoja 2. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 29 s. 41–72.
- KAUPPINEN, ANNELI 1998: Puhekuviot, tilanteen ja rakenteen liitto. Tutkimus kielen omaksumisesta ja suomen konditionaalista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 713. YkkösOffset, Vaasa.
- KORHONEN, KARI 1999: Hypnoosi ja psykosomatiikka. – Tenkku, M. (toim.), Hypnoterapia. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisusarja A 1/99 s. 161–168. Cityoffset Oy, Tampere.
- KOSKI, MAUNO 1985: Proposition käsite kielentutkimuksessa. – Koski, Mauno (toim.), Lauseita ja ajatuksia. Fennistica 5 s. 36–69. Åbo Akademi, suomen kielen laitos.
- KUIRI, KAIJA 1984: Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Savonlinnan Kirjapaino Oy, Savonlinna.
- LABOV, WILLIAM 1972: Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular. The University of Pennsylvania Press, USA.
- LAITINEN, LEA 1998: Dramaattinen preesens poeettisena tekona. – Laitinen, Lea – Rojola, Lea (toim.), Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta s. 81–136. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

- LANGACKER, RONALD 1991: *Foundations of Cognitive Grammar II. Descriptive Application*. Stanford University Press, Stanford.
- LARJAVAARA, MATTI 1990: *Suomen deiksis*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Leino ym. 1990 = LEINO, PENTTI – HELASVUO, MARJA-LIISA – LAUERMA, PETRI – NIKANNE, URPO – ONIKKI, TIINA: *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*. Kieli 5. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 1992: *Akateemista metadiskurssia: tieteellisten tekstien tekstuaalisia, interpersoonallisia ja kontekstuaalisia piirteitä*. Korkeakoulujen kielikeskuksen julkaisuja 46. Jyväskylän yliopisto, Korkeakoulujen kielikeskus.
- LUUKKALA, JOUNI 1998: *Hypnoosi. Itsesuggestion ja hypnoterapian käytännön opas*. Cummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- LYONS, JOHN 1977: *Semantics. Volumes 1–2*. Cambridge University Press, Cambridge.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1979: *Nykysuomen modukset I. Kvalitatiivinen analyysi*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- NS = *Nykysuomen sanakirja I–VI*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo–Helsinki. 1951–1961.
- ORPANA, TERTTU 1986: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera fennistica & linguistica 2. Tampereen suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PAJUNEN, ANNELI 1988: *Verbien leksikaalinen kuvaus*. Publications of the Department of General Linguistic, University of Helsinki, No. 18.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- PALMER, F. R. 1986: *Mood and Modality*. Cambridge University Press, Cambridge.
- REBOUL, ANNE 2001: *Foundations of reference and predication*. – Haspelmath, Martin – König, Ekkehard – Gesterreicher, Wulf – Raible, Wolfgang, *Language typology and language universals. An international handbook. Volume 1* s. 509–522. Walter de Grueter, Berlin.
- SEARLE, JOHN R. 1969: *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press, Cambridge.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1998: *Läsnaolon pronominit: tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistujaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 715. Helsinki.

- SULKALA, HELENA 1981: Suomen kielen ajan adverbien semantiikkaa. Acta universitatis Ouluensis. Series B. Humaniora No 8. Philologica No 3.
- TENKKU, MARTTI (toim.) 1995: NLP-orientoituneessa hypnoterapiassa ankkurointi, elokuvatekniikka ja uudelleen määrittely. – Tenkku, Martti (toim.), Hypnoterapian monet mahdollisuudet. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisusarja A 3/95 s. 11–27. Cityoffset Oy, Tampere.
- 1999: Hypnoterapiaprosessi, viitekehys ja kolmivuotinen hypnoterapiakoulutus. – Tenkku, M. (toim.), Hypnoterapia. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisusarja A 1/99 s. 15–36. Cityoffset Oy, Tampere.
- VON WRIGHT, G. H. 1982: Logiikka, filosofia ja kieli. Otava, Keuruu.
- VYGOTSKI, L. S. 1982 (1931): Ajattelu ja kieli. Weilin+Göös, Espoo.
- WERTH, PAUL 1999: Text worlds: Representing conceptual space in discourse. Pearson Education Inc., New York.
- WIIK, KALEVI 1976: Suomen tempusten syvä- ja etärakenteista. – Virittäjä 80 s. 135–162. Helsinki.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28.